

**EGE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

**TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE AVRUPA
BİRLİĞİ ZEYTİNYAĞI SEKTÖRLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Mustafa Bora GAZANFER

**Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Bilim Dalı Kodu: 501.07.00
Sunuş Tarihi: 30.03.2007**

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ela ATIŞ

Bornova- İZMİR

KABUL VE ONAY SAYFASI

Sayın Mustafa Bora GAZANFER tarafından yüksek lisans tezi olarak sunulan “**Tam Üyelik Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği Zeytinyağı Sektörlerinin Karşılaştırmalı Analizi**” başlıklı bu çalışma, “E.Ü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği”nin 12 inci madde (c) ve (d) bendleri ve ile Enstitüsü Yönergesi’nin ilgili hükümleri dikkate alınarak tarafımızdan değerlendirilmiş olup yapılan sözlü savunma sınavında aday oy.....ile başarılı bulunmuştur. Bu nedenle Mustafa Bora GAZANFER’in sunduğu metnin yüksek lisans tezi olarak kabulüne oyile karar verilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmza:

Jüri Başkanı : Prof.Dr. Akın OLGUN

.....

Raportör Üye: Pof.Dr. Ela ATIŞ

.....

Üye : Doç.Dr. Elmas ÖZEKER

.....

ÖZET**TAM ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ
ZEYTİNYAĞI SEKTÖRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ
ÖZET****GAZANFER, M. Bora**

Yüksek Lisans Tezi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ela Atış

Şubat 2007, 148 sayfa

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu Akdeniz iklimi özellikleriyle, diğer Akdeniz ülkeleriyle birlikte dünyanın önde gelen zeytin ve zeytinyağı üreticisi ülkeleri arasında bulunmaktadır. Zeytinyağı özellikle son 50 yıl içerisinde Türkiye'nin tarıma dayalı geleneksel ihrac kalemleri arasında da yer almıştır. Zeytin ve zeytinyağı diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de zaman zaman destekleme kapsamına alınmış, bu çerçevede gerek üretimde gerekse ihracatta çeşitli düzenlemelere tabi tutulmuştur.

Avrupa Topluluğu'nda 1966 yılında yürürlüğe giren ve aralarında zeytinyağının da bulunduğu 136/66 sayılı konsey yönetmeliği, zeytinyağına ilişkin piyasa düzenlemesindeki ana unsurları içermiş, bu düzenleme ortaya çıkan ihtiyaçlara göre günümüze kadar sık sık gözden geçirilmiştir. Avrupa Birliği'nde sürekli reformlara tabi tutulan zeytinyağı sektöründe bu reformların sebepleri, ana unsurları ve uygulama sonuçları tartışma konusu olmuştur. Diğer taraftan, Dünya Ticaret Örgütü nezdinde

VI

ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde, gerek AB, gerekse Türkiye gibi diğer zeytinyağı üreticisi ülkeler ulusal mevzuatlarında gerekli değişikliğe gitmek zorunda kalmışlar ve aralarında zeytinyağının da bulunduğu desteklemeye tabi birçok üründe köklü revizyona gitmişlerdir. Getirilen bütün bu düzenlemeler sonucunda ve binlerce sayfayı bulan piyasa mevzuatı nedeniyle zeytinyağı piyasa düzeni karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Bu düzenlemeler 2004 yılında konsey tarafından kabul edilen ve 2006 yılından itibaren uygulamaya geçirilmesi öngörülen yeni reformlara tabi tutulmuştur. Halen yürürlükte bulunan bu düzenlemelere göre zeytinyağında verilen destek, üretimden kısmen bağımsız bir yapıya kavuşturulmuş ve çevreye duyarlı bir kırsal kalkınma modelini esas almıştır.

AB'ye aday ülke konumunda bulunan Türkiye açısından Zeytinyağı Piyasa Düzenine yönelik uyum çalışmalarının bir an önce başlaması, sektörün rekabetçi bir yapıya kavuşturulması ve üyelik sürecini de kolaylaştırması açısından önem taşımaktadır. Bu konuda Türkiye'nin söz konusu uyumu gerçekleştirebilmesi amacıyla siyasi ve ekonomik yapısına en uyumlu politikaların bir an önce oluşturulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Uyum konusunda incelenmesi ve somut adımlar atılması gereken en acil konuların örgütlenme, destekler ve kalite standardizasyonu olduğu aşikardır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, Avrupa Birliği, Zeytinyağı, Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni, Reform

ABSTRACT

**COMPARATIVE ANALYSIS OF THE OLIVE OIL SECTORS OF
THE EUROPEAN UNION AND TURKEY IN THE PROCESS OF
FULL MEMBERSHIP**

GAZANFER, M. Bora

M Sc. Thesis Department of Agricultural Economy

Supervisor: Prof. Dr. Ela Atış

February 2007, 148 page

Turkey with its geographical position and the characteristics of the Mediterranean climate is among those Mediterranean countries which are the leading producers of olives and olive oil. Olive oil has been among Turkey's traditional agricultural export items during the last 50 years. Olives and olive oil have been included in the support system similar to the practices of other producer countries and were subjected to certain marketing organizations both in the production, exports and imports.

Council Regulation EC/136/66, which came in force in 1966 and comprised various oils together with the olive oil, included the basic features of the marketing organizations and has frequently been revised according to the requirements which emerged every now and then until today.

VIII

The reasons behind those reforms, their basic elements and the results of the implementations have always been subject of debate. On the other hand, within the developments which have taken place in the WTO (World Trade Organisation) the EU and Turkey, together with the other olive oil producer countries, have had to make the necessary alterations in their national regulations and made radical reforms in many products, including the olive oil, which have been subject to agricultural support. As a result of all these arrangements and due to the marketing regulations which is comprised of thousands of pages, the market organization in olive oil has turned to a very complex structure. These arrangements have again been subjected to new reforms in 2004 with a view of implementation as from 2006. According to the currently valid arrangements, the support given to the olive oil has been independent of production (decoupled) and gave a priority to a model which takes in to account the rural development and enviromental sensitivities.

The initiation of the work related to the harmonization of the olive oil marketing organization, to enable the olive oil sector gain competitiveness and enlighten the procedure to full membership is of utmost urgency for Turkey which is a candidate to the EU. It is obvious that concrete steps are urgently to be taken concerning the organization, support mechanism and quality standards related to the subject of harmonization.

Key Words: Turkey, European Union, Olive Oil, Common Market Organization in Olive Oil, Reform.

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden itibaren, yazım aşamasına kadar bana her zaman yol gösteren, sabırla ve titizlikle katkılarını esirgemedi her konuda destekleyen çok değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Ela ATIŞ'a, çalışmanın çeşitli aşamalarında katkılarını esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Akın OLGUN ve Sayın Prof. Dr. Bülent MİRAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Fikirlerinden faydalandığım tüm değerli hocalarıma ve asistan arkadaşlarıma, literatür temini aşamasında yardımcı olan ve görüşlerini benimle paylaşan Sayın Dr. Mustafa TAN'a ve her zaman yanımda olan, beni maddi manevi her konuda destekleyen çalışmam boyunca sabır gösteren sevgili aileme teşekkür ederim.

İzmir-2007

Mustafa Bora GAZANFER

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
TEŞEKKÜR.....	IX
İÇİNDEKİLER	XI
TABLOLAR DİZİNİ	XIV
GRAFİKLER DİZİNİ	XVII
ŞEMA DİZİNİ.....	XVIII
KISALTMALAR DİZİNİ.....	XIX

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Önemi.....	4
1.3. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	6
2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR..	8
3. MATERYAL VE YÖNTEM	14
3.1. Materyal	14
3.2. Yöntem.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

1. DÜNYA, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE	
ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ.....	16

XII

1.1. Dünya Zeytinyağı Üretimi	16
1.2. Avrupa Birliği'nde Zeytinyağı Üretimi	19
1.3. Türkiye'de Zeytinyağı Üretimi	23
2. DÜNYA, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI TÜKETİMİ	28
2.1. Dünya Zeytinyağı Tüketimi	28
2.2. Avrupa Birliğinde Zeytinyağı Tüketimi	31
2.3. Türkiye'de Zeytinyağı Tüketimi	33
3. DÜNYA, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI DIŞ TİCARETİ	36
3.1. Dünya Zeytinyağı Dış Ticareti	36
3.2. Avrupa Birliği Zeytinyağı Dış Ticareti	38
3.3. Türkiye Zeytinyağı Dış Ticareti	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE POLİTİKASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI	52
1.1. Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Gelişimi	52
1.2 Ortak Piyasa Düzenlemeleri ve FEOGA	57
2. ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ VE REFORMLAR	59
3. ZEYTİNYAĞI ORTAK PİYASA DÜZENİ VE UYGULAMA	73
3.1 Uygulama'da Temel Kavramlar	73
3.1.1 Üretim Yardımı	73
3.1.2 Tüketim Yardımı	76
3.1.3 Üretici Organizasyonları ve Birlikler	77
3.1.4 Konserve Endüstrisi için Yardım	78

XIII

3.1.5 Coğrafi Bilgi Sistemi.....	78
3.2 İç Piyasada Fiyat ve Gelirle İlgili Diğer Düzenlemeler	80
3.2.1 Yardım ve Doğrudan Destek.....	80
3.2.2 Zeytinyağının Stoklanmasına ilişkin Düzenlemeler ..	83
3.2.3 Kalitenin İyileştirilmesi, Tanıtım Çalışmaları ve Sektörün Yapılandırılması.....	85
3.2.4 Denetleme Kuruluşları ve Kontrol Mekanizması	89
3.3 AB Dışı Ülkelerle Ticarete İlişkin Düzenlemeler	95
3.4 AB Zeytinyağı Sektörü	98
4. ZEYTİNYAĞI ORTAK PIYASA DÜZENİNDE BUGÜNKÜ DURUMUN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE POLİTİKALARI

1. TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI	104
1.1 Türkiye’de Uygulanan Destekleme Politikaları Türleri.....	104
1.2 Zeytinyağı’na Uygulanan Destekleme Politikaları	108
1.2.1 Doğrudan Gelir Desteği, Mazot ve Gübre Desteği ...	112
1.2.2 İhracat Desteği	113
2. TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI’NDA SEKTÖREL YAPI.....	116
2.1 Zeytinyağı Üretim Yapısı.....	116
2.2 Türkiye’de Fabrika Sayısı ve Kapasite Kullanımı	123
2.3 Türkiye’de Zeytinyağı Pazarlaması	125

XIV

BEŞİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE ve AB ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ KARŞILAŞTIRMASI,
SONUÇ VE ÖNERİLER**

1. TÜRKİYE VE AB ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE POLİTİKALARI’NIN KARŞILAŞTIRMASI	127
2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135
KAYNAKLAR.....	138
ÖZGEÇMİŞ	146
EK TABLOLAR	147

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Dünya Zeytinyağı Üretimi.....	18
Tablo 2. AB'de Zeytinyağı Üretimi Yapan Başlıca Ülkeler	21
Tablo 3. AB İçin Elde Edilen Projeksiyon Değerleri	22
Tablo 4. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi	25
Tablo 5. Türkiye İçin Elde Edilen Projeksiyon Değerleri.....	26
Tablo 6. Dünya’da Başlıca Ülkeler’ de Zeytinyağı Tüketimi.....	30
Tablo 7. AB Ülkeleri Zeytinyağı Tüketimi	33
Tablo 8. AB Ülkelerinde Kişi Başı Tüketim	33
Tablo 9. Türkiye Zeytinyağı Üretiminin Tüketime Oranı	34
Tablo 10. Türkiye ve AB’de Kişibaşı Tüketim.....	35
Tablo 11. Dünya Zeytinyağı Ticareti.....	37
Tablo 12. AB’nin 1980 Öncesi Dönemde Zeytinyağı İhracatı.....	38
Tablo 13. AB Zeytinyağı İhracatı	39
Tablo 14. Yunanistan, İspanya ve Portekiz’in Üyelik Öncesi ve Sonrası İhracat Rakamları.....	40
Tablo 15. AB Zeytinyağı İthalatı	42
Tablo 16. Türkiye Zeytinyağı İhracatı’nın Üretime Oranı.....	43
Tablo 17. Türkiye’nin Zeytinyağı İhracatı	44
Tablo 18. Türkiye Zeytinyağı İhracatının Dünya Zeytinyağı İhracatına Oranı.....	44
Tablo 19. Ambalajlarına Göre Zeytinyağı İhracatı.....	46
Tablo 20. Türkiye’nin Tiplerine Göre Zeytinyağı İhracatı.....	47
Tablo 21. Ülkelere Göre Son Beş Yılda Yapılan İhracat ve ihracat. Tutarları.....	49
Tablo 22. İlk Beş Ülkeye Göre Türkiye Zeytinyağı İhracatı.....	50

Tablo 23. Türkiye’de Zeytinyağına Uygulanan Gümrük Tarifeleri	51
Tablo 24. AB’de FEOGA’dan Zeytinyağına Yapılan Ödemeler	72
Tablo 25. Ülkeler İtibariyle Üretim Yardımına Hak Kazanan	
Ulusal Miktarlar (Ton).....	74
Tablo 26. AB’de Üretici Organizasyonu (ÜO) ve Birlikler (ÜB)	77
Tablo 27. AB Ülkelerinde Ortalama Zeytinyağı Fiyatları.....	81
Tablo 28. Zeytinyağı ve Prina Yağı İçin AB’de Geçerli Olan Kalite	
Sınıflandırması.....	86
Tablo 29. AB’de Zeytinyağı Uygulanan Sabit Tarifeler ve	
Türkiye’ye Yapılan Vergi İndirimi.....	97
Tablo 30. İspanya’da Bölgelere Göre Zeytinlik Alanları.....	99
Tablo 31. Stoklamaya Konu Olan Azami Fiyatlar	103
Tablo 32. Türkiye’de Birlik Alım Fiyatları, Piyasa Fiyatları ve	
Prim Miktarları	110
Tablo 33. Türkiye’de Zeytinyağı Destekleme Şekilleri	111
Tablo 34. Zeytinyağına Verilen İhracat İadesi ve İade	
Kapsamındaki Miktarlar	116
Tablo 35. Sofralık ve Yağlığa Ayrılan Zeytin Oranları	118
Tablo 36. Türkiye’de Zeytinyağı Kooperatifleri Dağılımı.....	119
Tablo 37. Türkiye Zeytinyağı Üretiminde Tarış’ın Payı	120
Tablo 38. Türkiye Zeytinyağı Fabrika Sayısı ve Kapasite	
Kullanım Oranı.....	124
Tablo 39. AB, Türkiye Zeytinyağı Sektör ve	
Politikalarının Karşılaştırılması.....	133

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1. AB Zeytinyağı Üretimi’nin Oransal Dağılımı.....	21
Grafik 2. AB İçin Elde Edilen Projeksiyon.....	23
Grafik 3. ARMA Modelinden Elde Edilen Projeksiyon	27
Grafik 4. Dünya Zeytinyağı Üretim ve Tüketimi.....	28
Grafik 5. Ülkelere Göre Kişi Başı Tüketim	31
Grafik 6. ZOPD’de Bütçenin Dağılımı.....	66
Grafik 7. ZOPD Bütçe Harcamasının Ülkelere Göre Dağılımı	67
Grafik 8. Tüketim Yardımında Yapılan Usulsüzlüğün Dağılımı	90

XVIII

ŞEMA DİZİNİ

Şema 1. Zeytinyağı Üretimi Akış Şeması.....	117
---	-----

KISALTMALAR

AB :	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGM:	Azami Garanti Miktarı
CBS:	Coğrafi Bilgi Sistemi
DGD:	Doğrudan Gelir Desteği
EC:	European Council
EU:	European Union
İİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
FAO:	Food and Agriculture Organization (United Nations)
FEOGA:	Fonds Europeen d'Orientation et de Garantie Agricole
İOOC:	International Olive Oil Council
OPD:	Ortak Piyasa Düzeni
OTP:	Ortak Tarım Politikası
TSK:	Tarım Satış Kooperatifleri
UGM:	Ulusal Garanti Miktarı
ÜO:	Üretici Organizasyonu
ÜB:	Üretici Birliği
ZOPD:	Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1 Konunun Önemi

Uygarlık tarımla başlamıştır. İnsan toplulukları göçebe yaşamı bırakıp belli bir yerde yerleşime kavuştuğunda öncelikle besin ihtiyaçlarını karşılayacak yerlerin uygunluğu, bu yerleşim yerinin seçiminde ön plana çıkmıştır. Bunun paralelinde yerleşilen yerlerde köyler, şehirler oluşturulmuş, tarımsal bilgi ve beceri giderek bu toplumlarda artmıştır. Bu nedenle insanlık tarihinin önemli bir bölümünde toplulukların toprağa bağlılığı ve bağımlılığı önemli bir faktör olmuştur. Kısaca insan toplulukları tarımın önemini hiçbir zaman unutmamışlardır. Besin kaynaklarından uzak kalmanın da yol açtığı yanlış veya eksik beslenme ile açlık tehlikesi de özellikle geri kalmış toplumlarda sık sık yaşanmıştır.

Dünya’da tarım politikalarının önemi yüzyıllardan beri kavranmış ve insanlığın temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme ve gıda konusundaki yeterlilik ülke yönetiminde bulunanların ön planda tutmaları gereken bir konu olarak güncelliğini korumuştur. Başlangıçta tarımsal ürünlerde kendi kendine yeterlilik, uygulanacak tarım politikalarının temel ilkesi olmuş ve böyle bir yeterliliğe ulaşma amacıyla ülkeler gerek iklim koşulları gerekse işlenebilir toprak ve su kaynaklarını da dikkate alarak kendi kendine yeterliliğe erişmenin ve bu yeterliliği korumanın gayret ve kararlılığı içerisinde olmuşlardır. Ülkeler arasında ticaretin gelişmesiyle tarımda

eksikliği duyulan ürünlerin ithalat yoluyla karşılanması veya üretim fazlalığı bulunan ürünlerin ise bu tür ürünlere gereksinim duyan ülkelere ihraç edilmesi ülkeler arası ticaretin ilk açılımları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle orta ve yeni çağda tarımsal ürünlerin ticareti giderek artmış, yeni keşfedilen yerlerde rastlanılan bazı ürünler (meyveler, baharatlar, vs.) kıtalararası ticarete konu olacak şekilde gerek ticaret hacmi gerekse ürün çeşitliliği açısından önemli boyutlara ulaşmıştır. 19. yüzyılda sanayi devriminin ortaya çıkmasıyla çalışan nüfusun önemli bir kısmı tarımsal sanayiye geçiş yapmış ve böylece sanayi kesiminin ihtiyaç duyduğu gıda ürününün karşılanması görevi tarım kesiminde faaliyetini devam ettirmekte olan çiftçilerin sorumluluğuna yani üretici kesime bırakılmıştır. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte tarımın önemi giderek artmış ve ülkeler uyguladıkları politikalar ile tarım kesimine öncelik vermeye başlamışlardır. 20. yüzyılın başlarında gerek birinci dünya savaşı sırasında gerekse bu savaşın sona ermesinden sonra tarımın, beslenmenin ve gıda konusunda yeterliliğin önemi tüm ülkelere anlaşılmış, tarımın desteklenmesi politikalarının planlı bir biçimde devreye sokulması gereği birçok ülkenin stratejik konuları arasında yer almıştır. Nitekim 1929 yılında patlak veren büyük bunalım, başta ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülkede radikal önlemlerin alınmasını gündeme getirmiştir. Özellikle, o zamana kadar liberal bir politika güden ABD’de tarımın desteklenmesi konusu cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ana unsurlarından birisi olmuştur ve bu seçimleri kazanan Roosevelt’in uygulamaya koyduğu politikaların başında tarımı ve tarımsal kesimi destekleyici politikalar ön plana çıkmıştır. Bu politikalar ikinci dünya savaşı sırasında da devam etmiş ve savaş sonrasında da tarımsal politikaların devamı ülkenin

vazgeçilmez politikası olmuştur. Tarım kesiminde kalan nüfusun toplam nüfusa oranı giderek azalmasına rağmen tarımsal politikaların geliştirilmesi ve sürdürülmesi günümüzde de ABD'nin vazgeçilmez stratejik tercihleri arasında yer almıştır. ABD'nin tarıma verdiği bu önemin benzeri başta Avrupa olmak üzere 1950'li yıllardan itibaren gerek liberal ekonomi ile yönetilen gerekse merkezi planlı ekonomilerle yönetilen ülkelerde de ön planda tutulmuş; özellikle, Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nda tarım, bu antlaşmaya taraf olan 6 ülkeyi birbirine bağlı tutan en önemli faktör olmuştur.

Avrupa Birliği'ni oluşturan temel anlaşmaların ikincisi olan Avrupa Atom Enerji Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'yi kuran anlaşma 1957 yılında Roma'da imzalanmış ve 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması'nın 39. maddesi topluluğa üye ülkeler arasında ortak bir tarım politikasının oluşturulmasını öngörmüştür. Tarihsel düşmanlıkların sona erdirilerek Avrupa ülkeleri arasında sağlanacak bir işbirliği ile refahın yaratılması temel hedef olmuştur. 1962 yılında OTP'nin oluşturulmasıyla birlikte bu politikanın kapsamında yer alacak stratejik ürünler belirlenmiş ve her bir ürün için geçerli olacak ortak piyasa düzenlemesine gidilmiştir. 1962 yılında temeli atılan OTP'nin önemi aradan geçen 40 yılı aşkın sürede hiç azalmamış, hatta bu önem zaman içinde artarak Avrupa Birliği'nin temel direğini oluşturmuştur.

Zeytinyağı 1966 yılında OTP kapsamına alınan ürünler arasına girmiş ve bu tarihten günümüze kadar topluluğun tarım politikasının önemli unsurlarından biri olarak devam eder hale gelmiştir. Bu durum,

diğer zeytinyağı üreticisi olan ülkelerin de katılımıyla artan bir önem kazanmıştır.

Diğer yandan, 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyet’inde de tarım önemli bir yer tutmuş, özellikle, I. iktisat kongresinden sonra atılan adımlarla ülkenin tarımsal yapısı şekillendirilmiştir. Ülkenin coğrafik yapısı, iklim koşulları ve buna bağlı tarımsal üretim potansiyeli dikkate alınarak stratejik ürün niteliğindeki pamuk, fındık, zeytinyağı, ayçiçeği, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir gibi ürünler diğer dünya ülkelerinin uygulamaları paralelinde tarımsal desteklemeye konu olmuştur. Zeytinyağı Türkiye’nin geleneksel ihraç kalemleri arasında yer almış ve özellikle AB içerisinde zeytinyağının ortak piyasa düzenlemesine tabi olmaya başladığı 1966 yılından itibaren piyasa koşullarının yakından izlenmesi zorunluluğu kaçınılmaz olmuştur. Çünkü, Avrupa Birliği’ndeki zeytinyağına uygulanan en ufak bir değişim Türkiye’yi etkilemiş bu kapsamda zaman zaman Türkiye’nin ihracatını olumsuz yönde etkileyen uygulamalar sonucunda yurt içi fiyat gelişmeleri ile buna bağlı üretici gelirlerindeki azalmalar geçimi bu ürüne bağlı olan üreticiler açısından önem arz etmiştir. Konu güncelliğini hiç kaybetmemiş olan genelde tarımın desteklenmesi özelde ise rekabetçi zeytinyağı politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

1.2 Araştırmanın Önemi

1962 yılında yürürlüğe giren OTP’de belli dönemlerde revizyona gidilmesi ve reform gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu reformların uygulanması ve zaman içerisinde değerlendirilmesi AB Komisyonu’nun

görevleri içerisinde yer almıştır. 1966 yılında yürürlüğe giren ve aralarında zeytinyağının da bulunduğu 136/66 sayılı konsey yönetmeliği ortaya çıkan ihtiyaçlara göre 2004 yılına kadar sık sık gözden geçirilmiştir. Buradaki amaç, anılan yönetmeliğin zeytin üreticisine, zeytin sıkma, zeytinyağı rafinasyonu ve zeytinyağı ambalaj sektörüne ayrıca zeytinyağı ithalatçı ve ihracatçılarına, genelde Avrupa Topluluğu'ndaki zeytinyağı sektörüne yararlı olabilecek adımların atılmasına esas olmuştur. Diğer taraftan dünya ticaretine yön veren uluslararası ticaret görüşmeleri ve bu görüşmelerin sonucunda varılan anlaşmalar yukarıda belirtilen AB Ortak Tarım Politikası ve zeytinyağına ilişkin piyasa düzenlemelerinin şekillendirilmesinde de önemli rol oynamıştır. Bu kapsamda 1986-1994 yılları arasında sürdürülen Uruguay Round görüşmeleri içerisinde tarımsal destekler konusu önemli bir yer tutmuştur. Bu görüşmeler sonucunda anlaşmaya varılan ve 1995 yılında yürürlüğe giren Tarım Anlaşması, birçok üründe olduğu gibi zeytinyağı dış ticaretine de önemli düzenlemeler getirmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) nezdinde yaşanan bu gelişmeler paralelinde de gerek AB gerekse Türkiye gibi diğer zeytinyağı üreticisi ülkeler yasal mevzuatlarında gerekli değişikliğe gitmek zorunda kalmışlardır. 1999 yılında başlayan ve “Doğa Gündemi” olarak bilinen ticaret görüşmeleri içerisinde tarımsal ticaretle ilgili görüşme konuları arasında yer alan tarımsal desteklerin (iç destek, ihracat desteği gibi) kademeli olarak azaltılması ve uzun vadede kaldırılması konusu gündeme ağırlığını koymuştur. Bu kapsamda AB de OTP konusunda ve aralarında zeytinyağının bulunduğu desteklemeye tabi birçok üründe köklü revizyona gitmiş ve bu ürünlerle ilgili piyasa düzenlemelerini son yıllarda uygulamaya koymuştur. Türkiye’yi de çok yakından ilgilendiren bu

gelişmelerin tarihsel süreç içerisinde ve DT nezdinde yürütülen görüşmeler çerçevesinde izlenmesi çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, zeytinyağına ilişkin olarak Türkiye'nin kalıcı bir üretim ve destekleme politikasının bulunduğunu söylemek güçtür. Türkiye zeytinyağı sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşması hala mümkün olamamıştır. Bunun sonucu olarak, Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi sürecinde, AB'de uygulanmakta olan zeytinyağı ortak piyasa düzenin ülkemizde de sağlıklı bir şekilde yerleşmesi açısından gerekli ilke ve unsurların belirlenerek uygulamaya konması için ne tür düzenlemelere gereksinim duyulacağının belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

1.3 Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, AB zeytinyağı sektörünün yapısının ayrıntılı bir biçimde incelenmesinden sonra, benzer bir incelemenin Türkiye zeytinyağı sektörü ile ilgili olarak gerçekleştirilmesidir. Her iki tarafın zeytinyağı sektörleri ile ilgili yapısal durumları ve politikalarının ortaya konmasından sonra, Türkiye'nin AB'deki mevcut durumla ilgili benzerlik ve farklılıkların belirlenmesi, böylelikle AB ile uyum sürecinde ele alınması gerekli konuların ortaya konması, son aşamada ise gerekli uyum çalışmalarının başarı ile sonuçlanabilmesi için alınması gerekli önlemlerin ve atılması gerekli adımların neler olduğunun belirlenmesidir.

Çalışmanın asıl amacı bu olmakla birlikte, belirlenen çerçevede incelenmiş olan konuları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- i) Dünyada, AB’de ve Türkiye’de zeytinyağının üretim, tüketim, stok ve dış ticaret durumlarının tespiti,
- ii) AB zeytinyağı sektörünün yapısının çeşitli açılardan incelenmesi,
- iii) AB Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzenlemesinin incelenerek tarihsel süreç içerisinde uğradığı değişikliklerle birlikte, bu politikaların gerekçeleri ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi,
- iv) Türkiye zeytinyağı sektörünün yapısının çeşitli açılardan incelenmesi,
- v) Türkiye’de uygulanan zeytinyağına ilişkin politikaların ve değişikliklerin incelenmesi,
- vi) AB ve Türkiye zeytinyağı sektörünün yapısının ve politikalarının karşılaştırılması,
- vii) Türkiye zeytinyağı sektörünün AB’ye uyumu için atılması gerekli adımların belirlenmesi,
- viii) Söz konusu uyum çalışmasının başarı ile sonuçlanmasını sağlayacak politika önerilerinin getirilmesidir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Konuya ilişkin yurt içi ve yurt dışında yapılmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan konuyla doğrudan ilgili olduğu düşünülen bir kısmının özeti aşağıda yer almaktadır.

Olgun (1988), ilgili çalışmasında 1967-1986 yılları arasında Türkiye’de uygulanan destekleme politikalarının Ege Bölgesi’nde zeytin ve zeytinyağı sektörü üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Çalışmada, uygulanan destekleme politikalarının üretici geliri, fiyatlar, maliyetler, pazarlama, stoklama ve dış ticaret gibi konularında yetersiz kaldığı ifade edilmektedir. Zeytinyağı piyasasında üretici gelirleri ve fiyatlar açısından bir istikrar sağlanamamış olmasının da uygulanan politikaların bir sonucu olduğuna değinilmektedir.

Olgun (1992), çalışmasında Türkiye’de zeytinyağı sektörünün yapısını gerek işleme tesisleri ve fabrikalar, gerekse dış ticaret bazında incelemiştir. Sektördeki en önemli sorunlardan birinin zincirin ilk halkası olan üretici ve işleme alanında olduğuna değinmiş ve buna yönelik çözüm önerileri sunmuştur. Özellikle istikrarlı bir fiyat politikası izlenmesi, zeytinliklerin gençleştirilmesi ve zeytin üreticilerinin modern zeytinciliğe geçmesinin önem arz ettiğini ifade etmiştir.

Akay (1993), yaptığı çalışmasında 1979-1989 yıllarını kapsayan dönemlerde Avrupa Birliği’nde zeytinyağına yönelik politikalarla Türkiye’de gerçekleştirilen uygulamaları karşılaştırmıştır. Özellikle

OTP'nin getirdiği bir takım avantajlar ve zeytinyağında uygulanan destekleme politikaları ile birlikte AB'nin dünya piyasasında söz sahibi olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun yanında üretimde aşırı derecede bir artışın olması ve arz talep dengesinin kurulmasındaki güçlükler gibi birtakım olumsuz sonuçlarına da değinmiştir. AB'nin bu sorunların önüne geçebilmesi için alınması gereken önlemler üzerinde durmuştur.

Tunalıoğlu (1995), zeytinyağı sektörlerinin bir mukayesesi yapıldığında İspanya, İtalya ve Yunanistan'ın ortak piyasa düzenlemesine tabi olmalarının Türkiye ile aralarındaki en önemli fark olduğunu ifade etmiştir. Özellikle AB içinde kooperatiflerin çok etkin çalıştığını ve üretici organizasyonlarının çok güçlü olmasına değinerek bunun İtalya, İspanya ve Yunanistan için çok büyük bir avantaj olduğunun önemini vurgulamıştır.

Tunalıoğlu (1996), yaptığı çalışmada OTP'nin 1980 yılından sonra bir takım reformlara sahne olduğunu ve (1986-1992) yılları arasında DTÖ nezdinde yapılmış çok taraflı görüşmelerden Uruguay Round, tarımsal ürünleri de müzakere masasına yatırarak OTP reformuna yeni bir fırsat sunduğunu açıklayarak 1992 reformuna değinmiştir. Zeytinyağı ve tüm yağlı sektörlerin alınan kararlardan etkilendiğini ve bunun sonucunda ortak piyasa düzenlemelerinde de bir takım değişikliklere gidildiğinden bahsederek Türkiye'nin de bu bağlamda yeni uygulamaları gözeterek yeni politikalar oluşturmasının gerekliliğine değinmiştir.

Memiş, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde üretim ve pazar yapısını karşılaştırdığı çalışmasında (1998), zeytin ve zeytinyağı sektörünün AB

için çok önemli olduğuna değinerek özellikle 1981’de Yunanistan ve daha sonra 1986 yılında İspanya ve Portekiz’in Topluluk’a katılmasıyla birlikte zeytinyağına verilen önemin daha arttığına dikkat çekmiştir.

Çakmak ve Arkadaşları (2001), Tarım Politikalarında Yeni Denge Arayışları ve Türkiye adlı çalışmalarında Türkiye’de uygulanmakta olan tarım politikaları ve bu politikaların sonuçları üzerinde durmuşlardır. Zeytinyağında DTÖ kararları nezdinde Türkiye’nin de ihracat iadelerinde kısıtlamaya gideceğine ve bu indirimlerin olası etkilerine değinmişlerdir. Tarımda uygulanan politikaların, sektörde üretkenliğin ve uluslararası anlamda rekabet gücünün arttığı takdirde etkin olacağını ifade etmişlerdir.

Artukoğlu (2001), çalışmasında Türkiye’de özellikle 1980 ve 2000 yılları arasında zeytinyağına yönelik olarak uygulanan politikaları incelemiş ve çeşitli köylerde gerçekleştirdiği anket çalışmaları sonucu uygulamaların üreticiler üzerindeki etkilerini değerlendirmiş ve uygulanan politikaların belirli bir amacı olmadığını, üreticilerin de verilen destekleme fiyatlarından memnun olmadığını altını çizmiştir. 1998 yılında uygulanmaya başlayan prim sisteminin de olumlu ve olumsuz yanlarına değinerek yapılan anketler sonucunda üreticilerin prim sistemini olumlu karşıladığını belirtmiştir.

Göksu (2003), yaptığı çalışmada Türkiye ve Avrupa Birliği’nde zeytin ve zeytinyağı sektörünü karşılaştırmış ve AB’ye uyum sürecinde Türkiye’de gerek zeytincilik sektöründe gerekse zeytinyağı sektöründe daha rekabetçi ve etkin işleyen politikalara ihtiyaç duyulduğuna

değirmiştir. Özellikle AB'ye üye olmuş bir Türkiye'nin piyasa düzenin getireceği avantajlar ve verilecek olan üretim yardımı sayesinde üreticinin bundan olumlu derecede etkileneceğini belirtmiştir. AB'nin uygulamış olduğu uluslararası kalite standartlarının ve yaptığı etkin tanıtım programları sonucu dünya piyasalarında söz sahibi konuma geldiğine işaret ederek, Türkiye'nin de uyum sürecini iyi değerlendirerek gerekli politikaları bir an önce oluşturmalarının gerekliliğine değirmiştir.

Tan ve Dellal (2003), yaptıkları çalışmada OTP'nin işleyişini ve olası bir üyelik durumunda Türk tarımında yapılması gerekenleri ele almışlardır. Gündem 2000 raporuna değinerek Gümrük Birliği'nin AB ve Türkiye arasında önemli bir görev teşkil ettiği üstünde durarak, Türkiye'nin uyum sürecinde ekonomik ve siyasi sorunlarının giderilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

EC (2003), Raporda AB'de Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni'nin uygulanmaya başlandığı 1966 ve 2003 yılları arasındaki zaman dilimi esas alınmıştır. Bu yıllar arasında piyasa düzenlemesinde uygulanan tüm temel kavramlar, yapılan reformlar konu edinmiş olup, reformlar arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Uygulamalarda karşılaşılan güçlükler ve piyasa düzenin olumlu ve olumsuz yanlarına değinilmiştir.

Dönmez, AB'de Zeytinyağı Piyasa Düzeni ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi adlı çalışmasında (2004), Avrupa Birliği'nin zeytinyağı piyasa organizasyonuna ilk başladığı yıldan beri gerçekleştirmiş olduğu reform çalışmalarının; Türkiye'nin gerek aday ülke konumunda olması

gerekse rakip konumda olan önemli bir zeytinyağı üreticisi olması dolayısıyla AB’de zeytinyağına yönelik uygulanan politikalar sonucu şekillenen zeytinyağı sektörünün ve yapısının derin bir şekilde incelenip değerlendirilmesi gerekliliğini belirtmiştir. Özellikle üretici ve tüketici yönünden yaptığı karşılaştırma sonucu Türkiye’de zeytinyağına verilen desteğin AB’ye göre çok düşük kaldığını ve bunun yanında zeytinyağı ve diğer bitkisel yağ fiyatları arasındaki makasın daraltılarak tüketimin teşvik edilmesindeki öneme değinmiştir.

Çakmak ve Akder (2005), yaptıkları çalışmada OTP’de Gündem 2000’in devamında gerçekleştirilen 2003 reformunu ve DTÖ kararları çerçevesinde son gelinen noktayı Türkiye açısından belirtip geleceğe ilişkin yapılması gerekenler ve öngörülere değinmişlerdir. Özellikle zeytinyağında başlatılacak olan yeni uygulama (fiyat desteklerinin yerini alacak olan doğrudan yardımların kırsal politikalarla birlikte ele alınarak uygulanması) bu çalışmanın temeline dayandırılarak açıklanmıştır. Zeytinyağı sektöründe gerçekleştirilecek olan reformun ana hatları ve olası etkileri de bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Güler (2005), AB’de Zeytinyağında Ortak Piyasa Düzenleri ve Türkiye’nin uyumu açısından değerlendirilmesi adlı çalışmasında zeytin ve zeytinyağı sektörünün ikisi açısından da benzer özellikleri bulunduğuna değinmiş, fakat AB ile Türkiye arasında özellikle sektörel bazda önemli farklılıkların olduğuna dikkat çekmiş ve farklılıkların daha çok üreticilerin desteklenme biçimi, destekleme mekanizmalarının işleyişine yönelik düzenlemeler ve organizasyonlar üzerinde yoğunlaştığına işaret etmiştir.

2004 reformları çerçevesinde Güler, Türkiye zeytinyağı sektörünün AB'ye uyumda fazla zorlanmayacağına, en büyük sıkıntının üreticilerin örgütlenmesi aşamasında yaşanacağına değinmiş ve Türkiye'nin müzakere süreci ve sonrası için avantajlar sağlayacak şekilde uyum sürecini değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir.

Özden (2006), Türkiye ile Avrupa Birliği dışında Kalan Bazı Akdeniz Ülkelerinin Zeytinyağı Dış Ticaretlerini Karşılaştırdığı çalışmasında, Tunus'ta zeytinyağı sektörüne verilen önemin her geçen sene daha da arttığına ve Suriye'nin de artan zeytin alanları ile birlikte üretimde Türkiye'nin önüne geçtiğine dikkat çekmiştir. Tunus'un AB'den sonra ihracatta Türkiye'nin önünde olmasının başlıca sebebinin ise Birlik'e vergisiz kotalı ürün satma imkanından kaynaklandığını belirtmiştir. Özden, uluslararası zeytinyağı konseyine üye olmanın da Türkiye'nin tanıtım faaliyetleri bakımından önem arz ettiğine değinmiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmanın materyali iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım için, AB’de zeytinyağı ile ilgili yapılmış olan düzenlemeler, mevzuat ve zeytinyağı piyasa düzeni ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar, UZK (Uluslararası Zeytinyağı Konseyi) ve Avrupa Birliği’nin web sayfasından temin edilen son kararlar, EURUSTAT, FAO ve WTO tarafından yayınlanan kaynaklardan yararlanılmıştır. İkinci kısımda ise Türkiye’de zeytinyağı ile ilgili yapılmış olan çalışmalar, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı verileri, özellikle Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanmış olan raporlar, Türkiye’de zeytinyağı politikaları ve uygulamalarını içeren çalışmalar, Tariş, Marmarabirlik, Ege İhracatçı Birlikleri, İGEME, Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kuruluşların yayınları, zeytinyağı ile ilgili bilimsel çalışmalar, derlemeler ve raporlar yer almıştır.

Çalışmanın istatistiksel verileri Uluslararası Zeytinyağı Konseyi’nin resmi web sitesi olan İOOC’dan ve Avrupa Komisyonu’nun raporlarından elde edilmiştir.

3.2 Yöntem

Araştırma ile ilgili istatistiksel veriler toplandıktan sonra, ilgili bu verilerin analizi ve değerlendirilmesi aşamasına geçilmiştir. Verilerin analizinde öncelikle aritmetik ortalama, basit indeks, yüzde hesapları gibi

istatistiksel işlem ve yöntemlerden yararlanılmıştır. Bazı veriler, dairesel grafik ve çizgi grafik olarak gösterilmiştir.

Ayrıca, ilgili konularda Türkiye ve AB için geleceğe ilişkin projeksiyonlar konulup önümüzdeki dönemlere ilişkin yapılan düzenlemelerin AB ve Türkiye zeytinyağı sektörüne olan olası etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çerçevede AB ve Türkiye'ye ait 15 yıllık üretim verileri kullanılmıştır. Türkiye zeytinyağı üretimi için yapılan birim kök testinde ARMA modelinden yararlanılmıştır. Yapılan ARMA modellemesine zeytinin var/yok yılını temsilen kukla değişken eklenmiştir. AB için yapılan birim kök analizi Augmented Dickey Fuller Testi ile gerçekleştirilmiştir (Gujarati, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ, TÜKETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

1. DÜNYADA, AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ZEYTİNYAĞI ÜRETİMİ

1.1 Dünya Zeytinyağı Üretimi

Zeytin ağacı ve onun meyvesi olan zeytinin tarihi günümüzden 8000 yıl öncesine dayanmaktadır. Arkeolojik buluntular zeytinin M.Ö. 6000 yılından beri Akdeniz'de yetiştirildiğini ve insan besini olarak kullanıldığını göstermektedir. Tarihi gelişimi içinde zeytin birçok efsaneye kaynak olmuş, eski uygarlıkların metinlerinde ve kutsal kitaplarda yer almıştır. Nuh Peygamber'in, tufanın şiddeti azaldığında yaşamın yeniden başlayıp başlamadığını öğrenmek için gemisinden yolladığı güvercinin gemiye ağzında taze koparılmış bir zeytin dalı ile döndüğüne ve bunun yaşamın yeniden başladığına işaret ettiğine inanılmıştır. O tarihten itibaren de bilindiği gibi ağzında zeytin dalı taşıyan güvercin barışın simgesi olmuştur. Tevrat'ta Yehova'nın Musa Peygamber'e zeytinyağı ile seçkin parfümlerin karışımından olan Kutsal Mesih Yağı (vaftiz yağı)'nın reçetesini verdiği anlatılır.

Zeytin ağacı İncil'de de kutsal bir meyve olarak geçer. İsa Peygamber'in gökyüzüne çıktığı Zeytin Dağının eteklerindeki "Gethsemane Bahçesi"nde bulunan 8 büyük zeytin ağacının İsa'nın

dualarına, gözyaşlarına ve ölümüne tanık olduğu, İncil’de yer almaktadır. Bugün hala zamana meydan okuyan bu ağaçlardaki zeytin tanelerinin Hristiyanlara İsa’nın gözyaşlarını hatırlattığı söylenmektedir.

Kuran’da da zeytin ağacını, meyvesi zeytini, yağını öven ve kutsal kabul eden ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerde zeytin ağacının yine kutsal bir yer olan Sina Dağı’nda yetiştirildiği, sıkılarak yağının çıkartıldığı ve bu yağın yemeklere lezzet, hastalıklara şifa vermek için kullanıldığı yazılıdır.

Zeytin Asya kıtasının Akdeniz çevresinin küçük bir bölümü ve yarımadası dışında uzun bir süre sistematik olarak üretilmemiştir. Esasen yabani olarak kendi kendine yetişen ağaçların aşılınması sureti ile elde edilen zeytin, Ege’de en fazla Yunanistan kıyılarında üretilmekte, ancak M.Ö. 2500 yıllarında Knossos’ta bulunan zeytinyağı kavanozları ve depoları Giritliler’in de zeytin ve zeytinyağını çok kullandıklarını kanıtlamaktadır.

Dünya’da zeytincilik çok eski zamanlardan beri devam etmektedir. Roma İmparatorluğu zamanında zeytincilik sadece Akdeniz’e kıyısı olan yerlerde gerçekleştirilmekteydi. Bugün bile zeytinlik alanlarının %98’i, dolayısı ile zeytinyağı üretiminin çok yüksek bir bölümü Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Zeytincilikte üretim miktarı yıldan yıla başta iklim koşulları olmak üzere birçok faktöre bağlı olarak büyük dalgalanmalar göstermektedir. Genellikle “alternans” veya “periyodisite” olarak bilinen özelliği nedeniyle zeytin ve dolayısı ile zeytinyağı üretiminde bir yıl “var yılı” diğer yıl ise “yok yılı” olarak ortaya

çıkılmaktadır. 1960'lı yılların ortalarında yıllık dünya zeytinyağı üretimi 1.4 milyon ton iken 1980'li yılların başlarında bu üretim miktarı yıllık 1.8 milyon ton seviyesine çıkmıştır.

Kısa bir durgunluk süresinden sonra özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında dünya zeytinyağı üretimi yıllık 2.5 milyon ton seviyesine yükselmiş, son yıllarda ise 3 milyon ton rakamına ulaşmıştır (Tablo 1)

Tablo 1. Dünya Zeytinyağı Üretimi (1000 Ton)

Yıl\Ülke	AB	Tunus	Türkiye	Suriye	Fas	Cezayir	Ürdün	Diğer	Toplam
1990/91	994	175	80	83	36	6	8	1382	1453
1991/92	1719	250	60	42	50	37	5	43	2206
1992/93	1391	120	56	86	38	27	14	79	1811
1993/94	1359	235	48	65	40	21	12	45	1825
1994/95	1371	100	160	90	45	16	14	49	1845
1995/96	1403	60	40	76	35	51	23	47	1735
1996/97	1754	270	200	125	110	50	14	72	2595
1997/98	2116	93	40	70	70	15	22	39	2465
1998/99	1707	215	170	115	65	54	7	69	2402
1999/00	1878	210	70	81	40	34	27	34	2374
2000/01	1940	130	175	165	35	27	14	79	2565
2001/02	2463	35	65	92	60	26	28	56	2825
2002/03	1942	72	140	165	45	15	25	91	2495
2003/04	2448	280	79	110	100	69	29	59	3174
2004/05	2353	130	145	175	50	34	29	85	3001
2005/06	1947	220	112	100	75	36	22	84	2599

Kaynak: IOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp).

Tablo 1'den de görüleceği üzere, dünyada zeytinyağı üreten ülkelerin başında AB ülkeleri, Tunus, Türkiye, Suriye, Fas, Cezayir, Ürdün gibi ülkeler gelmekte ve bu ülkeleri yine Akdeniz'e kıyısı olan İsrail, Lübnan, Filistin, Mısır, Libya, Hırvatistan, Karadağ gibi ülkeler izlemektedir.

Akdeniz dışındaki bölgelerde gerçekleştirilen zeytinyağı üretimi ise miktar bazında önemsiz kalmaktadır. Bu ülkeler Avustralya, Meksika ve Brezilya gibi ülkelerdir.

Zeytinyağının özellikle insan sağlığına olan yararları konusunda son 20 yıl içerisinde elde edilen bulgular, bu ürüne yönelik tüketimin artmasına, dolayısıyla talep artışına ve bu talep artışı ile gelen fiyat yükselmelerine, sonuçta zeytin alanlarının artmasına yol açmıştır. Zeytinyağının gerek insan sağlığına olan yararı, gerekse diğer bitkisel yağlara kıyasla var olan üstün özellikleri, önümüzdeki yıllarda da bu ürüne olan talebin artmasının devam edeceği yönündeki beklentiyi güçlendirmektedir. Yeni açılan zeytin alanları ile yakın gelecekte dünyada zeytinyağı üretiminde daha ciddi artışların gerçekleşeceği düşünülmektedir (Göksu, 2003).

1.2 AB’de Zeytinyağı Üretimi

Başlangıçta kısa adı AET olan Avrupa Ekonomik Topluluğu, zeytinyağına yönelik ortak piyasa düzenlemesine başladığı 1966 yılından beri dünya zeytinyağı üretiminde en büyük paya sahip olmuştur. AET 1981 yılına kadar yılda 425 000 ton civarında olan üretim potansiyeli ile dünya üretiminin yaklaşık üçte birine sahip durumda ve net ithalatçı (ithalat miktarı ihracat miktarından daha fazla) konumunda iken, 1981 yılında Yunanistan’ın Topluluğa katılımından sonra Topluluk zeytinyağı üretiminde yılda yaklaşık 300 000 tonluk bir artış olmuş, böylece Topluluk üretimi dünya üretiminin yarısına ulaşmıştır.

1986 yılında İspanya ve Portekiz'in katılımı ile dünya zeytinyağı üretimindeki Topluluk payı %80 düzeyine ulaşmıştır. 1990'lı yıllarda zeytinlik alanların ve ağaç başına zeytin ve zeytinyağı veriminin artmasıyla Topluluğun zeytinyağı üretiminde de hızlı bir artış görülmüştür. Bu hızlı artışta Avrupa Topluluğunda ortak piyasa düzenlemeleri çerçevesinde zeytinyağına sağlanan yüksek parasal destekler büyük rol oynamıştır (Tan, 2003).

1995 yılında zeytinyağı üretimi hiç olmayan Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Topluluğa katılımı ile AB'nin zeytinyağı üretim kapasitesinde herhangi bir değişim olmamıştır. 2004 yılında ise, Topluluğun üye ülke sayısının 15'ten 25 çıkması ile AB'nin zeytinyağı üretimine sadece 3 ülke (Kıbrıs Rum Kesimi, Slovenya ve Malta) önemsiz sayılabilecek katkıda bulunmuştur. Bu ülkeler, kendilerine tanınan üretim kotaları (Kıbrıs Rum Kesimi için yıllık 6000 ton, Slovenya için 400 Ton ve Malta için 150 ton) ile sınırlı kaldığından, bu katılım AB'nin zeytinyağı üretimine ancak %0.4 gibi bir katkıda bulunmuştur. 1990'lı yıllara kıyasla son üç yıldaki üretim potansiyeli, yeni zeytinliklerin açılması, üretim tekniklerindeki yenilikler ve gelişmeler sonucunda verimlilikte sağlanan artışlar ile İspanya'da iki katına çıkmış, İtalya ve Yunanistan'da ise %16 ve %18'lik artışlar gerçekleşmiştir (Tablo 2).

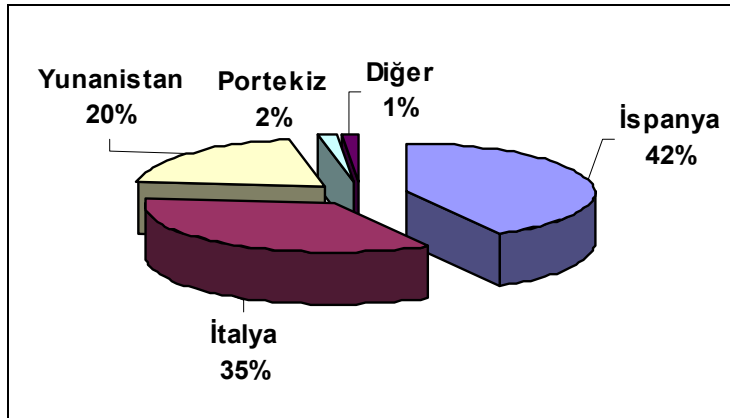
Tablo 2. AB'de Zeytinyağı Üretimi Yapan Başlıca Ülkeler (1000 ton)

Yıllar	İspanya	İtalya	Yunanistan	Portekiz	Fransa	Diğer	Toplam
1990/91	639	163	170	20	1	0	993
1991/92	593	634	385	62	4	0	1718
1992/93	623	435	310	22	2	0	1391
1993/94	550	520	250	32	2	0	1359
1994/95	538	448	350	32	2	1	1371
1995/96	337	620	400	43	2	0	1403
1996/97	947	370	390	44	2	1	1754
1997/98	1077	620	375	42	2	0	2116
1998/99	791	403	473	35	3	1	1706
1999/00	669	735	420	50	4	0	1878
2000/01	970	509	430	24	3	4	1940
2001/02	1411	656	358	33	3	2	2463
2002/03	861	634	414	28	4	1	1942
2003/04	1412	685	308	31	4	0	2440
2004/05	980	879	435	46	4	47	2345
2005/06	820	660	424	30	5	8	1947

Kaynak: İOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp)

Son iki yıllık ortalamaya göre AB içindeki zeytinyağı üreticisi ülkelerin üretimdeki payları Grafik 1’de gösterilmiştir. Buna göre, dünya üretiminde ilk sırayı alan İspanya, AB içinde %42lik bir paya sahiptir. İspanya’yı sırasıyla İtalya, Yunanistan ve Portekiz izlemektedir.

Grafik 1. AB Zeytinyağı Üretimi’nin Oransal Dağılımı (2004/05-2005/06 Ort.)

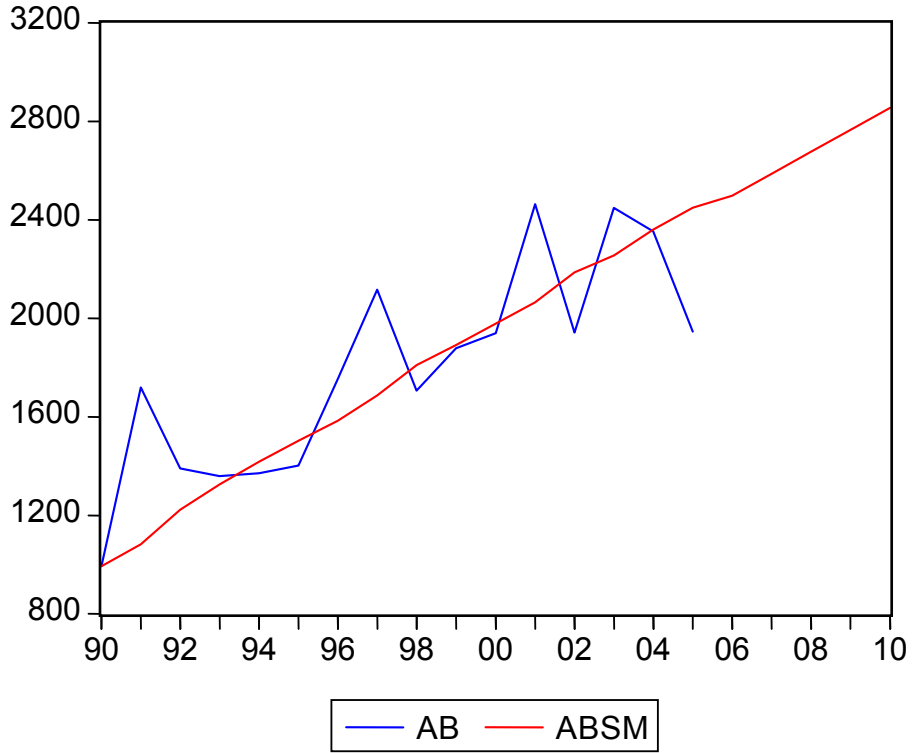

AB'ye ait 15 yıllık üretim verilerinden yararlanarak üretim projeksiyonları elde edilmiştir. Alpha=0.08 için üstel düzeltme yöntemini kullanarak aşağıdaki projeksiyon değerleri elde edilmiştir. Bu projeksiyon sonuçları Tablo 3 ve Grafik 2'de verilmiştir. Buna göre, AB zeytinyağı üretiminin gelecek yıllarda da artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. AB İçin Elde Edilen Projeksiyon Değerleri (1000 ton)

	AB	Projeksiyon
1990	994.0	994.0
1991	1719.0	1083.1
1992	1391.0	1223.1
1993	1359.0	1325.6
1994	1371.0	1417.4
1995	1403.0	1502.8
1996	1754.0	1584.0
1997	2116.0	1686.7
1998	1707.0	1810.1
1999	1878.0	1891.0
2000	1940.0	1979.1
2001	2463.0	2065.1
2002	1942.0	2186.0
2003	2448.0	2255.6
2004	2353.0	2360.1
2005	1947.0	2448.7
2006		2497.7
2007		2586.8
2008		2675.9
2009		2765.1
2010		2854.2

Grafik 2. AB İçin Elde Edilen Projeksiyon

Grafikten de anlaşılacağı üzere AB’de, üretimde pretiyodisite sebebiyle karşılaşılan var ve yok yılları arasındaki fark büyük olmamaktadır.

1.3 Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi

Türkiye Akdeniz iklim kuşağında bulunması sebebiyle, aynı iklim özelliklerine sahip olan İspanya, İtalya, Tunus’la birlikte dünyanın önde gelen zeytin ve zeytinyağı üreticilerindendir. Türkiye’de zeytin Ege, Akdeniz, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yetiştirilmektedir.

Toplam zeytin üretiminin yıllar itibariyle ortalama %30'u sofralık zeytin, %70'i de zeytinyağı üretimi için ayrılmaktadır.

Türkiye'de zeytin üretimi yıllar itibariyle periyodisite nedeniyle dalgalı bir seyir izlemektedir. Son yıllarda, zeytin çeşitlerinin geliştirilmesi, yeni zeytin fidanlarının dikimi ve zeytin üreticilerinin zeytin üretimine özendirilmesi ile birlikte uygun bakım, hasat ve sulama konusundaki eğitim çalışmaları sonucunda zeytin üretiminde artış sağlanmıştır. Yine de “var” yıllarında ağaçların çok mahsullü bir yıl geçirmelerinden dolayı hasadın uzaması ve halen sırkla hasat yapılan yerlerde ağaçlardaki yeni ürün verecek olan sürgünlerin zarar görmesi sonucu periyodisitenin etkisi devam etmekte, böylece “var” ve “yok” yılları arasındaki makas daraltılamamaktadır (Göksu, 2003).

Zeytin ağacında görülen periyodisiteden doğal olarak zeytinyağı üretimi de etkilenmektedir. Zeytinyağı üretiminde büyük yükseliş ve düşüşler olmasına rağmen var ve yok yılları ayrı ayrı incelendiğinde üretimde artan bir seyir olduğu göze çarpmaktadır. Zeytin üretimindeki olumlu gelişmelere paralel olarak son yıllarda zeytin sıkma tesislerinin modernleşmesi, kapasitelerinin artması ve modern rafine zeytinyağı işleme tesislerinin devreye girmesi ile zeytinyağı üretimi ve kalitesinde de ilerleme kaydedilmiştir.

Tablo 4. Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi

Yıllar	Zeytin Ağacı Sayısı (1000 Adet)	Sofralık Zeytin Üretimi (Bin Ton)	Zeytinyağı Üretimi (Bin Ton)
1990/91	80600	150	80
1991/92	81250	110	60
1992/93	81260	100	56
1993/94	81703	100	48
1994/95	82192	180	160
1995/96	81437	120	40
1996/97	83200	185	200
1997/98	85780	124	40
1998/99	85850	178	170
1999/00	87130	150	70
2000/01	89200	224	175
2001/02	90000	85	65
2002/03	99000	165	140
2003/04	101000	125	79
2004/05	107000	220	145
2005/06	109000	280	112

*Kaynak: 1)DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara
2)İTB,2006 İktisadi Rapor, İzmir*

Türkiye’nin 1995/96 sezonundan önceki beş sezonda ortalama zeytinyağı üretimi 61000 ton iken, bu sezondan sonra ortalama 125000 ton olmuş ve dünya üretimindeki payı %8’lere yaklaşmıştır. Son iki yılda da ortalama üretim yine 128500 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4). Toplam üretimdeki artış daha çok var yıllarındaki üretim artışlarından kaynaklanmaktadır. Üretimdeki artışın sürekli kılınması, var ve yok yılları arasındaki makasın azaltılmasına bağlıdır.

Türkiye için de 15 yıllık üretim verilerinden yararlanarak üretim projeksiyonları elde edilmiştir. Türkiye zeytinyağı üretimi için yapılan birim kök testi, ele alınan dönemde bu değişkenin durağan bir seri

olduğunu göstermiştir. Yapılan ARMA modellemesine, zeytinin var/yok yılını temsilen kukla değişken eklenmiştir. Bu modelin tahmini Ek Tablo 2’de verilmiştir.

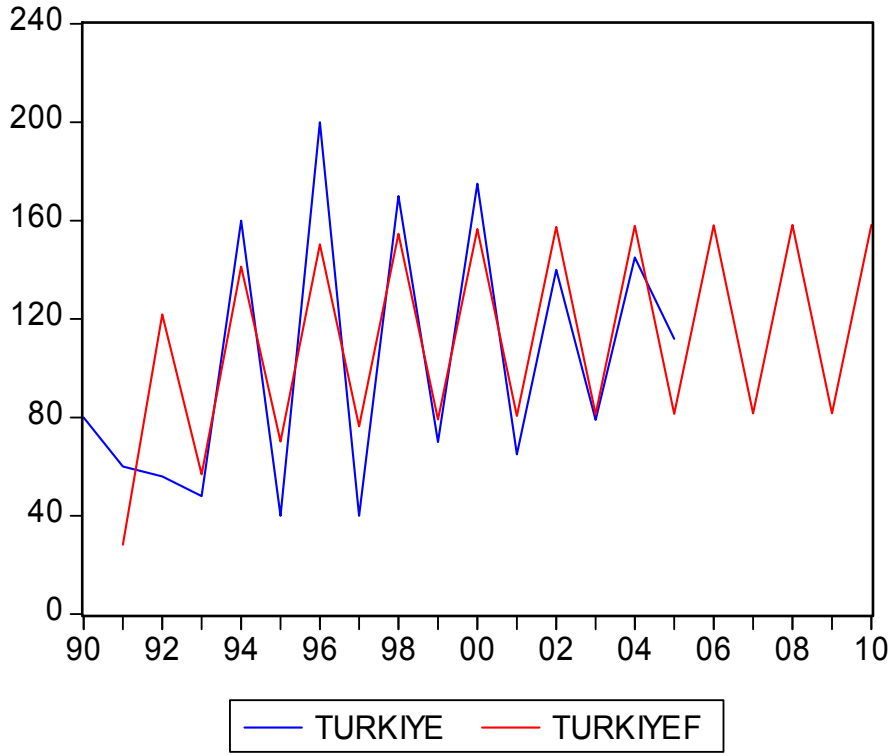
ARMA modelinden elde edilen projeksiyon değerleri Tablo 5 ve Grafik 3’de sunulmuştur.

Tablo 5. Türkiye İçin Elde Edilen Projeksiyon Değerleri (1000 ton)

	TÜRKİYE	Projeksiyon
1990	80.0	*
1991	60.0	28.3
1992	56.0	121.8
1993	48.0	56.8
1994	160.0	141.2
1995	40.0	70.1
1996	200.0	150.3
1997	40.0	76.3
1998	170.0	154.5
1999	70.0	79.2
2000	175.0	156.5
2001	65.0	80.5
2002	140.0	157.4
2003	79.0	81.2
2004	145.0	157.8
2005	112.0	81.4
2006		158.0
2007		81.6
2008		158.1
2009		81.6
2010		158.2

Her ne kadar Türkiye projeksiyonu bu şekilde elde edilse de, son birkaç yılda hızla artan zeytin plantasyonları üretimde önemli artışların olacağını göstermektedir.

Grafik 3. ARMA Modelinden Elde Edilen Projeksiyon

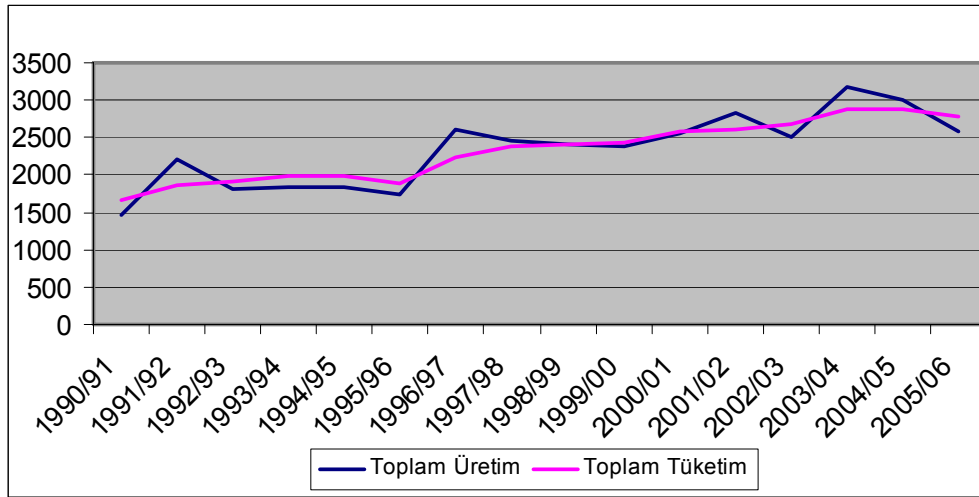
Grafik 3, Türkiye’de zeytin üretimindeki periyodisiteden kaynaklanan var ve yok yılları arasındaki farkın zeytinyağı üretiminde de AB’ye göre daha şiddetli olarak hissedildiğini göstermektedir.

2. DÜNYA, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞI TÜKETİMİ

2.1 Dünya Zeytinyağı Tüketimi

Zeytinyağı, dünya yenilebilir yağ piyasasının toplam %3.2’sini oluşturmaya karşın, sıvı ve katı yağ üretiminde yıllardan beri zincirin önemli bir parçası konumundadır. 1990 yılından beri dünya zeytinyağı tüketiminde gözle görülür bir artış ortaya çıkmıştır. Bu artışın üretimle paralel seyrettiği görülmektedir (Grafik 4).

Grafik 4: Dünya Zeytinyağı Üretim ve Tüketimi (1000 Ton)

Kaynak: Veriler Işığında Yapılmıştır

Zeytinyağı tüketiminde 1990’lı yılların başlangıcında artış miktarı %5’in altında kalırken, 1995/96 ürün yılından itibaren tüketim yıllık olarak ortalama %6 artış göstermiştir.

Yeni pazarlarda bu artış oranı daha yüksek düzeyde olmuştur. Tablo 6'dan da görüleceği üzere Topluluğun dışında dünyanın önde gelen zeytinyağı tüketen ülkelerinin 2006 yılı itibariyle zeytinyağı tüketimi; Suriye 94000 ton, Türkiye 50000 ton, Fas 55000 ton ve Tunus 38000 tondur. Son iki yılın ortalamasına bakıldığında Türkiye, AB, ABD ve Suriye'nin ardından dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de zeytinyağı tüketiminin büyük bölümünün zeytin yetişen bölgelerle sınırlı kalması ve bunun dışındaki bölgeler için gerekli promosyon çalışmalarının yapılamamış ve bitkisel yağ fiyatlarının zeytinyağı fiyatlarına göre daha düşük olması gibi nedenlerle zeytinyağı tüketiminin düşük kaldığını söylemek mümkündür. Tamamı ithalata dayalı 210000 tonluk tüketimiyle ABD, dünya piyasalarında AB'den sonra ikinci önemli pazar konumundadır. Son yıllarda zeytinyağı üreticisi olmayan ve gelecek vaat eden pazarlar olarak nitelendirilen ABD, Avustralya, Japonya, Kanada gibi ülkelerin zeytinyağı tüketim düzeylerinde giderek artışlar olduğu görülmektedir ve bu ülkeleri ileride zeytinyağı ihraç eden ülkeler için önemli pazarlar olarak görmek mümkündür.

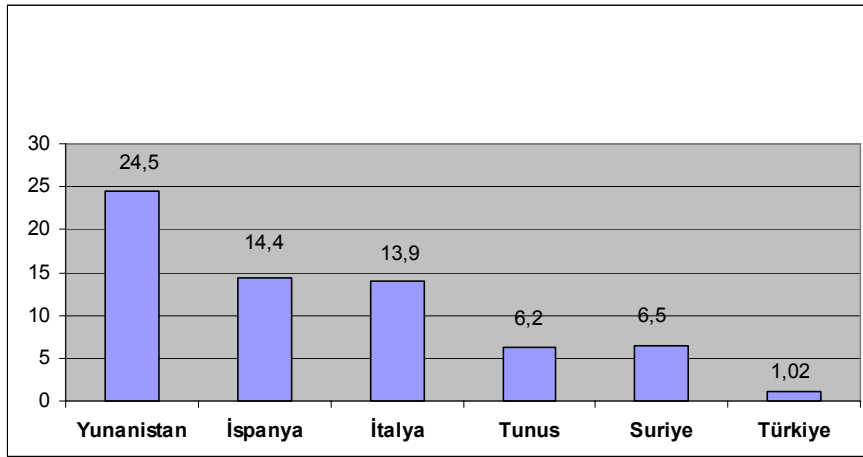
Tablo 6. Dünya’da Başlıca Ülkeler’de Zeytinyağı Tüketimi (1000 Ton)

Yıl/Ülke	AB	Tunus	Türkiye	Suriye	Fas	ABD	Avustralya	Diğer	Toplam	AB’nin Payı(%)	Türkiye’ nin Payı (%)
1990/91	1214.0	37.0	55.0	62.0	37.0	88.0	13.0	160.0	1666.5	72.8	3.3
1991/92	1357.0	49.0	50.0	66.0	49.0	79.0	12.0	194.5	1857.0	73.1	2.7
1992/93	1383.0	40.0	50.0	67.0	40.0	104.0	16.0	204.0	1904.0	72.6	2.6
1993/94	1453.0	45.0	54.0	69.0	45.0	116.0	16.5	187.0	1985.0	73.2	2.7
1994/95	1451.0	43.0	55.0	78.0	43.0	116.0	19.0	190.0	1994.5	72.8	2.8
1995/96	1387.0	25.0	63.0	78.0	25.0	101.0	16.5	193.0	1888.5	73.4	3.3
1996/97	1566.0	50.0	75.0	85.0	50.0	131.0	21.5	263.5	2241.5	69.9	3.3
1997/98	1705.0	55.0	85.0	95.0	55.0	143.0	17.5	226.5	2381.5	71.6	3.6
1998/99	1709.0	55.0	85.0	88.0	55.0	151.0	24.0	246.0	2413.0	70.8	3.5
1999/00	1728.0	55.0	60.0	90.0	55.0	170.0	25.5	259.5	2442.5	70.7	2.5
2000/01	1835.0	45.0	73.0	110.0	45.0	195.0	31.0	257.5	2590.5	70.8	2.8
2001/02	1894.0	60.0	55.0	86.0	60.0	189.0	27.5	235.5	2606.5	72.7	2.1
2002/03	1918.0	60.0	50.0	128.0	60.0	184.0	31.5	246.0	2677.5	71.6	1.9
2003/04	1997.0	70.0	46.0	150.0	70.0	217.0	34.5	333.0	2882.5	69.3	1.6
2004/05	2066.0	50.0	60.0	135.0	50.0	217.0	32.0	275.5	2886.0	71.6	2.1
2005/06	1885.0	38.0	50.0	94.0	55.0	215.0	32.5	323.0	2660.0	70.9	1.9

Kaynak: IOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp)

Kişi başı tüketimde ise dünyada ilk sırayı Yunanistan almaktadır. Özellikle Girit Adası'nda kimi yıllar kişi başı tüketimin 25 kg'ı geçtiği bilinmektedir. Geçmişten gelen kültürel alışkanlıkları nedeniyle zeytinyağına önem veren AB ülkelerinde Yunanistan'ı ise sırasıyla İspanya ve İtalya izlemektedir. AB ülkeleri dışında Tunus ve Suriye'de kişi başı tüketim 6-6,5 kg arasında değişirken bir diğer zeytinyağı üreticisi ülke olan Türkiye'de kişi başına tüketim 1kg'ı ancak geçebilmektedir (Grafik 5).

Grafik 5. Ükelere Göre Kişibaşı Tüketim (2004/05 -2005/06 Ort.)

2.2 AB'de Zeytinyağı Tüketimi

AB dünya zeytinyağı tüketiminde lider konumundadır. Özellikle son yıllardaki tüketim miktarı yaklaşık olarak 1.8 milyon ton civarındadır (Tablo 7). Bu rakam dünya toplam tüketiminin yaklaşık %71'ine karşılık gelmektedir. Topluluğun zeytinyağı tüketiminde başlıca ülkeler ise İtalya, İspanya ve Yunanistan'dır. 1990'lı yıllarda Topluluğun zeytinyağı tüketimi

yılda % 3 oranında artış göstermiştir. Bu artış 3 önemli üretici ülkede daha yavaş olmuştur. Örneğin Yunanistan'da ve İspanya'da % 2.2, İtalya'da % 2.6'dır. Kişi başı tüketimler incelendiğinde ise Tablo 8'de görüldüğü üzere, son 6 yıllık ortalamaya göre Yunanistan kişi başına 25 kg ile yer alırken onu sırasıyla 13 kg ile İspanya ve 13.5 kg ile İtalya izlemektedir. Portekiz ve Fransa'nın tüketimi son yıllarda artmasına rağmen yine de bu üç ülke ile mukayese edildiğinde düşük kalmaktadır. AB toplam tüketiminin kişi başına ortalaması ise yine bu üç ülke dışında kalan 22 ülkede yeterince zeytinyağı tüketimi olmadığı için 4,2 gibi bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. Kategorilerine göre zeytinyağı tüketimine bakıldığında ise tüketimde farklılıklar göze çarpmaktadır. İspanya'da tüketilen zeytinyağlarının % 80'ini riviera tipi, %20'lik kısmı ise sızma zeytinyağı tüketimi oluşturmaktadır. İtalya ve Yunanistan'da sızma zeytinyağı tüketimi pazarın % 80 ve 85'lik kısmını oluşturmaktadır. Fransa ve Almanya'da da sızma zeytinyağı tüketimi % 90-96 civarında, İngiltere'de ise % 69 civarındadır. Topluluğa yeni katılan ülkelerden Kıbrıs Rum Kesimi dışında Malta ve Slovenya'da zeytinyağı tüketimi çok düşüktür. Tüm bu ülkeler yılda toplam 6000 tonluk ithalat yaparlar ve bu ithalat kimi zaman Topluluk içinden, kimi zaman ise Türkiye ve Hırvatistan gibi ülkelere yapılmaktadır. Birliğe yeni katılan ülkelere Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Slovenya başlıca ithalatçı ülkelerdir.

Tablo 7. AB Ülkeleri Zeytinyağı Tüketimi (1000 Ton)

Yıllar	İspanya	İtalya	Yunanistan	Portekiz	Fransa	Diğer	Toplam
1990/91	394	540	204	30	30	16	1214
1991/92	418	630	203	45	34	26	1356
1992/93	421	640	197	50	43	32	1383
1993/94	421	690	196	60	43	43	1453
1994/95	420	675	210	60	41	44	1450
1995/96	352	653	230	60	48	41	1384
1996/97	470	675	240	62	58	56	1561
1997/98	550	698	240	70	75	66	1699
1998/99	528	705	245	66	78	78	1700
1999/00	502	714	265	66	81	100	1728
2000/01	580	729	270	60	92	104	1835
2001/02	631	735	270	62	95	101	1894
2002/03	591	770	270	65	97	125	1918
2003/04	613	785	270	67	94	168	1997
2004/05	615	840	280	74	97	172	2078
2005/06	470	840	260	70	100	145	1885

Kaynak: İOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp)

Tablo 8. AB Ülkelerinde Kişi Başı Tüketim (Kg)

Yıllar	İspanya	İtalya	Yunanistan	AB
2000/01	13.1	12.4	25.3	4.0
2001/02	14.3	12.5	25.3	4.1
2002/03	13.4	13.1	25.3	4.2
2003/04	13.9	13.4	25.3	4.3
2004/05	13.9	14.3	26.2	4.5
2005/06	10.7	14.3	24.4	4.1
ORT	13.2	13.3	25.3	4.2

Kaynak: FAO, 2006 (www.fao.org)

2.3 Türkiye’de Zeytinyağı Tüketimi

Türkiye’de zeytinyağı tüketimi 1990/91-1994/95 sezonları arasında ortalama olarak 53000 ton iken, rekor üretim ve yok sezonlarına devreden

stoklar sonucu toplam arzda görülen artışlar ve düşen fiyatlar tüketimi de arttırmış olup 1995/96 sezonundan sonra tüketim ortalaması 70000 ton olmuştur. Bununla birlikte üretime bağlı olarak tüketim de dalgalanmakta ve diğer üretici ülkelerin aksine Türkiye’de toplam zeytinyağı tüketimi önemli derecede düşük seviyelerde kalmaktadır. Türkiye’nin 1990/91-2005/06 sezonları arasında son 15 sene içindeki tüketim miktarı ortalama olarak 65000 tondur ve bu rakamla Türkiye’nin dünya tüketiminden aldığı pay yaklaşık %3 civarındadır. Kimi yıllar Türkiye’de üretimin tüketimi karşılayamadığı görülür (Tablo 9). Bunun en önemli sebebinin zeytin üretimindeki periyodisite olduğu söylenebilir. Bu yıllarda tüketimi karşılayabilmek için zeytinyağı ithal edilmiştir.

Tablo 9. Türkiye Zeytinyağı Üretiminin Tüketime Oranı

Yıllar	Üretim (1000Ton)	Tüketim (1000Ton)	Oran (%)
1990/91	80	55	69
1991/92	60	50	83
1992/93	56	50	89
1993/94	48	54	113
1994/95	160	55	34
1995/96	40	63	158
1996/97	200	75	38
1997/98	40	85	213
1998/99	170	85	50
1999/00	70	60	86
2000/01	175	73	41
2001/02	65	55	85
2002/03	140	50	36
2003/04	79	46	58
2004/05	145	60	41
2005/06	112	50	43

Kaynak:1) İOOC,2006 (www.internationaloliveoil.org)

2) DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, Çeşitli Yıllar, Ankara

Tüketimin az olmasının başlıca sebepleri arasında üretimde maliyet düşürücü ve verim arttırıcı yöntemlerin yaygın olarak uygulanamaması sebebiyle fiyatların yüksek olması gösterilebilir. Ayrıca, zeytinyağının değerinin tüketici tarafından yeterince anlaşılamaması ve genel olarak tüketicinin gelir ve alım gücünün düşük olması gibi sebeplerle talebin doğal olarak ikame ürün olan diğer yağlara kayması da tüketimi etkilemektedir. Diğer bitkisel yağlar için yürütülen tanıtım faaliyetleri de bir başka neden olarak gösterilebilir. Türkiye’de zeytinyağı tüketiminin büyük bir kısmı, üretimin en fazla olduğu Ege ve Akdeniz bölgelerinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde hayvansal yağ tüketimi fazla olduğundan bu bölgelerin kişi başı tüketime olan katkısı da çok az olmaktadır. Son yıllarda tüketim artış eğiliminde olmasına rağmen talepteki artış nüfus artışının altında kaldığından diğer üretici ülkelere oranla çok az olan kişi başına tüketimde fazla değişiklik görülmemektedir. 2004/05- 2005/06 sezonlarında İspanya ve İtalya’da kişi başına düşen tüketim miktarı yılda 13-14 kg, Yunanistan’da 25 kg iken bu rakam ülkemizde 1 kg ancak olup diğer zeytinyağı üreticisi ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük kalmaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Türkiye ve AB’de Kişibaşı Tüketim (Kg)

Yıllar	Türkiye	İspanya	İtalya	Yunanistan
2000/01	1.05	13.1	12.4	25.3
2001/02	1.04	14.3	12.5	25.3
2002/03	1.12	13.4	13.1	25.3
2003/04	1.05	13.9	13.4	25.3
2004/05	1.04	13.9	14.3	26.2
2005/06	1.01	10.7	14.3	24.4

Kaynak: Veriler ışığında hazırlanmıştır

Yukarıda da daha önce değinildiği gibi zeytinyağına yönelik tanıtım faaliyetlerinin yeterince yapılamıyor olması ve de bitkisel yağlarla mukayese edildiğinde Türkiye'deki zeytinyağı fiyatlarındaki yüksek seyrin buna sebebiyet verdiğini söylemek yanlış olmaz. Ülkemizde gittikçe ihracat ağırlıklı bir ürün olmaya başlayan zeytinyağının dış pazar imkânları yanında ülke içi tüketimin artırılmasına da önem verilerek üretimin ihracat ve tüketim için iyi bir denge içinde yürütülmesi gerekmektedir.

3. DÜNYA, AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI DIŞ TİCARETİ

3.1 Dünya Zeytinyağı Ticareti

Zeytin üretiminin daha çok Akdeniz ve ona yakın iklime sahip ülkelerde yapılması ticaretinin de sayılı ülkeler arasında yapıldığını göstermektedir. Dünya'da yedi ülke zeytinyağı ihracatında söz sahibidir ve bu ülkelerin zeytinyağı ticareti her yıl daha da artmaktadır. AB, özellikle İtalya ve İspanya dünya zeytinyağı üretiminde olduğu kadar ticaretinde de önemli bir konumdadır. Tanıtım faaliyetlerindeki etkinlikleri, yeniliklere karşı duyarlı oluşları ve özellikle de birlik içindeki ortak tarım politikasının sonucu olan maddi yardım ve desteklerle birlikte AB, dünya zeytinyağı ticaretinde söz sahibi duruma gelmiştir. AB ülkeleri 2001/02-2005/6 yılları arasındaki dünya zeytinyağı ihracatının neredeyse %60'ını karşılamaktadır. AB'ni sırasıyla Tunus ve Türkiye izlemektedir. AB ülkeleri gerçekleştirdikleri ihracatın yanında işleyip daha sonra paketleyerek satmak amacıyla büyük miktarlarda zeytinyağı ithalatı yapmaktadırlar ve ithalat da aşağıda değinileceği gibi daha çok dökme formda gerçekleşmektedir. AB ülkeleri Topluluk içi ticaret hariç olmak üzere son

beş sezonda ortalama 147 bin tonluk ithalatı ile dünyada ilk sırada yer almaktadır. Son yıllardaki dünya zeytinyağı tüketimindeki artışla birlikte ABD, Japonya, Kanada Avustralya olmak üzere birçok ülkenin ithalatında da önemli artışlar görülmüştür. 2001/02-2005/06 sezonları arasında AB ülkelerinin kendi içinde yaptığı ticareti dahil etmediğimizde ABD %37'lik payı ile AB'nin önünde ilk sırada yer almaktadır (Tablo 11). Bu ülkeleri sırasıyla Brezilya, Avustralya, Kanada ve Japonya izlemektedir.

Tablo 11. Dünya Zeytinyağı Ticareti (1000 Ton)

İhracat	Yıllar	AB	Türkiye	Tunus	Suriye	Diğer	Toplam
	2001/02	324	28	22	6	15	395
	2002/03	313	74	40	30	16	483
	2003/04	324	46	209	28	50	657
	2004/05	330	94	98	36	75	633
	2005/06	341	73	120	20	64	618
		AB	ABD	Kanada	Japonya	Diğer	Toplam
İthalat	2001/02	43	193	24	31	47	437
	2002/03	93	191	25	30	81	492
	2003/04	231	226	26	32	148	663
	2004/05	186	221	32	32	163	634
	2005/06	183	224	26	30	152	615

Kaynak: İOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp)

Not: AB içi Ticaret hariçtir.

Daha öncede değinildiği gibi etkili promosyon kampanyaları ile AB fonlarından sağlanan maddi destek, söz konusu AB ülkelerinin bu konuma gelmelerinde önemli bir sebep teşkil etmektedir.

3.2 AB Zeytinyağı Dış Ticareti

Dünya ticaretinde de üretimde olduğu gibi AB ülkelerinin söz sahibi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Günümüzde AB gerek ihracat gerekse de ithalatta dünya ticaretinde ilk sırada yer almasıyla birlikte AB içi ticaretin büyük bölümü de üretimde söz sahibi olan İtalya, İspanya ve Yunanistan arasında yapılmaktadır. 1981 yılına kadar olan dönemlerde AB'nin dünya ticaretinden aldığı pay ortalama olarak % 12.0 iken (Tablo 12) Yunanistan'ın üye olmasıyla birlikte bu pay % 37 olmuştur. 1986 yılında ise İspanya ve İtalya'nın katılmasıyla birlikte 85/86-89/90 sezonları arasındaki dönemde AB'nin ortalama ihracatı 145 bin tona yükselmiş olup dünya ticaretindeki payı ise ortalama olarak % 43'e ulaşmıştır (Tablo 13).

Tablo 12. AB'nin 1980 Öncesi Dönemde Zeytinyağı İhracatı (1000 Ton)

İhracat	İtalya	Fransa	AB	Dünya	AB Pay (%)
76/77	13.0	3.0	16.0	271.0	5.9
77/78	21.0	2.0	23.0	235.0	9.8
78/79	28.0	4.0	32.0	287.0	11.1
79/80	28.0	23.0	51.0	203.0	25.1
Dört Sezon (ort)	22.0	8.0	31.0	249.0	12.0

Kaynak: İOOC, (Erişim: www.internationaloliveoil.org)

Tablo 13. AB Zeytinyağı İhracatı (1000 Ton)

İhracat	İspanya	İtalya	Yunanistan	Portekiz	AB	Dünya	AB Pay (%)
1990/91	66.0	67.0	6.0	6.0	146.0	337.0	43.4
1991/92	63.0	90.0	13.0	6.0	174.0	304.0	57.3
1992/93	52.0	91.0	10.0	8.0	161.0	2980.0	54.2
1993/94	55.0	105.0	9.0	11.0	183.0	378.0	48.3
1994/95	54.0	106.0	6.0	13.0	183.0	369.0	49.5
1995/96	49.0	91.0	11.0	12.0	165.0	257.0	64.2
1996/97	67.0	130.0	5.0	17.0	220.0	438.0	50.3
1997/98	76.0	124.0	8.0	17.0	227.0	407.0	55.8
1998/99	64.0	125.0	5.0	12.0	209.0	506.0	41.2
1999/00	88.0	183.0	8.0	18.0	299.0	445.0	67.2
2000/01	88.0	173.0	10.0	17.0	291.0	502.0	58.0
2001/02	113.0	183.0	10.0	16.0	324.0	395.0	82.0
2002/03	115.0	200.0	15.0	16.0	348.0	486.0	71.6
2003/04	114.0	181.0	10.0	15.0	324.0	667.0	48.5
2004/05	111.0	200.0	10.0	18.0	342.0	607.0	56.3
2005/06	100.0	215.0	10.0	19.0	346.0	664.0	52.1

Kaynak: İOOC, 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org/economics2.asp)

Not: AB içi İhracat hariçtir.

İtalya ve İspanya, AB’de başlıca ihracatçı ülkelerdir. Birlik içindeki ihracatın %90’ını da bu iki ülke oluşturmaktadır. Tablo 14’de konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla Yunanistan’ın İspanya’nın ve Portekiz’in üyelik öncesi ve üyelik sonrası ihracat verileri ayrı ayrı incelenmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, Yunanistan üye olmadan önce 13 bin ton ihracat yapmakta iken üyelik sonrası ihracatının 71 bin tona çıktığını görülmektedir. Yunanistan’ın 1990/91- 99/00- 00/06 sezonları arasında birlik içi dahil olmak üzere toplam ihracatının 100 bin tonun üzerinde olduğu da anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in Üyelik Öncesi ve Sonrası İhracat Rakamları (M: 1000 Ton)

		İspanya	Portekiz	Yunanistan	
	Sezon	M	M	Sezon	M
Üyelik Öncesi İhracat	80/81	51	3	75/76	8
	81/82	31	3	76/77	8
	82/83	67	4	77/78	34
	83/84	51	3	78/79	34
	84/85	260	3	79/80	16
	5sezon (ort)	92	3	5 sezon (ort)	20
		İspanya	Portekiz	Yunanistan	
	Sezon	M	M	Sezon	M
Üyelik Sonrası İhracat	85/86	110	5	81/82	27
	86/87	241	11	82/83	99
	87/88	221	10	83/84	97
	88/89	147	11	84/85	60
	89/90	190	17	85/86	80
	5sezon (ort)	182	111	5sezon(ort)	73

Kaynak: İOOC, (erişim: www.internationaloliveoil.org)

Yunanistan ihracatının neredeyse %90'ını diğer AB ülkelerine yapmasından ötürü AB içi ihracat rakamlarını da gösteren Tablo 14'den değerlendirdiğimizde üye olmasından sonraki dönemde ortalama olarak ihracatının 75-80 bin ton arasında değiştiğini görmekteyiz. Buradan da anlaşıldığı gibi Yunanistan özellikle Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra ihracatını neredeyse 6 katına çıkarmıştır ki bunda İtalya başta olmak üzere diğer AB ülkelerine yaptığı ihracat ve birliğe üye olmanın getirdiği ortak piyasa düzeni ve serbest dolaşım gibi avantajların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Yunanistan zeytinyağı üretiminin yaklaşık 1/3'ünü ihraç etmektedir ve ihracatının yaklaşık %80'i dökme, %20'lik kısmı ise markalı ambalajlar şeklinde yapılmaktadır. Yunanistan gibi İspanya ve Portekiz'in de birliğe üyelik öncesi ve sonrası dış ticaret rakamlarında önemli

değişiklikler olduğu görülmektedir. Portekiz'in ihracatı üyelik sonrası dört katına, İspanya'nın ihracatı da yaklaşık iki katına çıkmıştır. AB içi ticaret dahilinde en büyük ihracatçı İspanya'dır. Fakat İspanya'nın ihracatının nerdeyse %80'i İtalya ve Fransa'ya yapıldığı için AB içi ticaret hariç tutulduğunda, Tablo 15'de de görüldüğü üzere AB dışına ihracatta İspanya İtalya'nın ardından ikinci sırada gelmektedir. Yunanistan'ın, özellikle de İspanya ve Portekiz'in üyeliğinden önceki ve sonraki dönemlerde üretim ve ihracat rakamlarında önemli değişiklikler gözlemlenirken ithalat rakamlarında fazla bir değişme olmamıştır. Bunun sebebini de İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın zaten başta gelen tedarikçi ülkeler olmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. İtalya ve Fransa'nın başlıca ithalatçı olarak yer aldığı 9 üyeli dönemde AB'nin dünya ithalatındaki payı %54 oranındayken bu oran İspanya ve Portekiz'in üyelikleriyle birlikte %63'e çıkmıştır. Fakat bu artış İspanya ve Portekiz'in yaptığı ithalatlardan değil, İtalya ve Fransa'nın birlik içindeki gümrük muafiyetinden faydalanıp bu ülkelere yapmış oldukları ithalattan kaynaklanmıştır.

AB zeytinyağı ithalatı 1990/91-99/00 sezonları arasında ortalama olarak 137 bin ton olarak gerçekleşmiştir. AB dışı ithalatın %98'ini İtalya ve İspanya gerçekleştirmektedir. İtalya dünya zeytinyağı üretimi ve ihracatında söz sahibi olduğu kadar ithalatta da önemli bir konuma sahiptir. Bunun, İtalya'nın diğer ülkelere ithal etmiş olduğu zeytinyağını işleyip, paketleyerek tekrar ihraç etmesine dayandığını söylemek yanlış olmaz. İtalya'nın ithalatının, üretim miktarına yakın olduğu bilinmektedir. AB içi ve AB dışı ithalat toplamı 400 bin ton iken bunun yaklaşık %80'i İspanya ve Yunanistan'dan yapılmaktadır. AB dışından ise Tunus ve Türkiye'den

ithalat gerçekleştirmektedir. AB'nin ülkemizden yapmış olduğu ithalatın ortalama olarak yaklaşık 40 bin ton olduğu söylenebilir.

Tablo 15. AB Zeytinyağı İthalatı (M: 1000 Ton)

Sezon	Dünya	AB	%AB	İspanya	İtalya
1990/91	310.0	125.5	40.5	27.0	96.0
1991/92	347.0	135.5	39.0	31.0	90.0
1992/93	323.0	101.0	31.3	13.0	66.0
1993/94	378.0	153.0	40.5	54.0	92.0
1994/95	437.0	179.0	41.0	62.0	108.0
1995/96	289.0	73.5	25.4	24.0	46.0
1996/97	438.0	145.5	33.2	36.0	107.0
1997/98	423.0	118.0	27.9	28.0	89.0
1998/99	551.0	225.5	40.9	82.0	136.0
1999/00	479.0	116.5	24.3	13.0	102.0
2000/01	517.0	127.0	24.6	16.0	111.0
2001/02	436.0	43.0	9.7	2.0	41.0
2002/03	492.0	93.0	7.7	18.0	74.0
2003/04	663.0	231.0	35.0	50.0	180.0
2004/05	634.0	214.0	34.0	45.0	268.0
2005/06	615.0	183.0	36.0	45.0	207.0

Kaynak: UZK verileri(www.internationaloliveoil.org)

Not: AB içi İthalat hariçtir.

3.3 Türkiye’de Zeytinyağı Dış Ticareti

Türkiye’de son beş yılda üretilen zeytinyağının ortalama olarak %55’i ihracata konu olmuştur. Türkiye’nin yaptığı zeytinyağı ihracatı, zeytin ve ona bağlı zeytinyağı üretimindeki dalgalanmalar sebebiyle sürekli değişiklikler göstermektedir.(Tablo 16).

Tablo 16. Türkiye Zeytinyağı İhracatı'nın Üretime Oranı

Yıllar	Zeytinyağı Üretimi (1000 Ton)	Zeytinyağı İhracatı (1000 Ton)	Oran (%)
1990/91	80.0	10.0	13.0
1991/92	60.0	10.5	18.0
1992/93	56.0	5.5	11.0
1993/94	48.0	9.0	19.0
1994/95	160.0	55.0	34.0
1995/96	40.0	63.0	50.0
1996/97	200.0	75.0	20.0
1997/98	40.0	85.5	88.0
1998/99	170.0	85.5	51.0
1999/00	70.0	60.0	23.0
2000/01	175.0	72.5	53.0
2001/02	65.0	25.5	39.2
2002/03	140.0	74.0	52.9
2003/04	79.0	46.0	58.2
2004/05	145.0	92.0	63.4
2005/06	112.0	63.0	56.3

Kaynak: İOOC, (erişim: www.internationaloliveoil.org)

İhracatı etkileyen diğer önemli unsurlar olarak ticaretteki pazarlama politikaları, zeytinyağı işleme teknolojisindeki değişiklikler ve aynı zamanda zeytinyağı üreten diğer ülkelerin üretimlerindeki artış ve azalışlar olarak sıralayabiliriz.

Türkiye net zeytinyağı ihracatçısı ülke konumundadır. 1990-1995 sezonları arasındaki ortalama ihracat 8 bin ton iken özellikle 1994 yılından itibaren dökme zeytinyağı ihracatına izin verilmesi ve yurtdışı pazarlarının da genişlemesiyle birlikte son beş sezonda (2000-2005) ihracat ortalama olarak 75 bin ton ve 130 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo 17).

Tablo 17. Türkiye'nin Zeytinyağı İhracatı (M: Bin Ton, Değer:1000ABD \$)

Sezon	Miktar	İndeks	Değer	İndeks	Fiyat	İndeks
1990/91	10.0	100.0	14343	100.0	1.434	100.0
1991/92	10.5	105.0	14676	102.0	1.397	97.0
1992/93	5.5	55.0	12569	88.0	1.731	121.0
1993/94	9.0	90.0	15025	105.0	1.408	98.0
1994/95	55.0	550.0	112763	786.0	1.939	135.0
1995/96	63.0	630.0	70403	491.0	3.155	220.0
1996/97	75.0	750.0	97127	677.0	1.995	139.0
1997/98	85.5	855.0	70180	489.0	1.619	113.0
1998/99	85.5	855.0	172161	1200.0	1.665	116.0
1999/00	60.0	600.0	31423	219.0	2.140	149.0
2000/01	72.5	725.0	127620	890.0	1.400	98.0
2001/02	25.5	255.0	45222	315.0	1.784	124.0
2002/03	74.0	740.0	157445	1098.0	2.160	151.0
2003/04	46.0	460.0	126380	881.0	2.700	188.0
2004/05	92.0	920.0	293892	2049.0	3.190	222.0
2005/06	63.0	630.0	135565	945.0	2.920	204.0

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, Zeytinyağı Raporu, 2006 İzmir

Tablo 18. Türkiye Zeytinyağı İhracatının Dünya Zeytinyağı İhracatına Oranı

Yıllar	Türkiye İhracatı (1000 Ton)	Dünya İhracatı (1000 Ton)	Oran (%)
1990/91	10.0	337.0	3.0
1991/92	10.5	304.0	4.0
1992/93	5.5	298.0	2.0
1993/94	9.0	378.0	2.0
1994/95	55.0	369.0	15.0
1995/96	63.0	257.0	8.0
1996/97	75.0	438.0	9.0
1997/98	85.5	407.0	9.0
1998/99	85.5	506.0	17.0
1999/00	60.0	445.0	4.0
2000/01	72.5	502.0	18.0
2001/02	25.5	395.0	7.0
2002/03	74.0	486.0	15.0
2003/04	46.0	667.0	7.0
2004/05	92.0	607.0	15.0
2005/06	63.0	618.0	12.0

Kaynak: IOOC; 2006 (Erişim: www.internationaloliveoil.org)

90'lı yıllarda Dünya zeytinyağı ihracatında %3 gibi bir paya sahip iken seneler itibariyle özellikle yeni ihraç pazarlarının devreye girmesiyle birlikte bu oran artarak günümüzde %15'e gelmiştir. (Tablo 18).

Zeytin ağacından kaynaklanan periyodisiteye bağlı olarak var ve yok yılları arasındaki farklılıkların ihracat üzerindeki etkileri de görülebilmektedir. Örneğin, yok yılı olan 2001/02 sezonunda Türkiye'nin ortalama ihracatı 25500 ton iken var yılı olan 2004/05 sezonunda 92000 ton olup 294000\$ ihracat geliri sağlanmıştır. Bazı yıllar, ortak piyasa düzeni çerçevesinde AB üreticisine yapılan yardımlar ve özellikle de ihracat yardımları sonucu, Türkiye fiyatları dünya fiyatlarının üzerinde kalmış ve böylece ihracatın azalmasına neden olmuştur (Aksu, 2000) Ayrıca Türkiye'nin yaptığı ihracatın daha çok katma değeri düşük olan dökme formunda gerçekleştiği için buna yönelik olarak ihracat geliri de düşmektedir. Örneğin Tablo 19'dan da görüleceği üzere 2004-2005 sezonunda yapılan ihracatın %66.5'i (61271 ton) dökme, %10.1'si varilli (9360 ton) ve %23.4'ü ise (21596 ton) kutulu olarak gerçekleşmiş olup toplam 293 892 \$ gelir elde edilmiştir.

Tablo 19. Ambalajlarına Göre Zeytinyağı İhracatı

SEZON	AMBALAJ ŞEKLİ	MİKTAR (KG)	DEĞER (\$)	FİYAT (\$/TON)	MİKTAR PAY (%)
2000/2001	Dökme	69177329	94993409	1.3	75.9
	Varilli	10901249	15998610	1.4	11.9
	Kutulu	11078062	17754891	1.6	12.2
	TOPLAM	91156640	128746910	1.4	100.0
2001/2002	Dökme	12391660	21764566	1.7	49.2
	Varilli	6007452	10316739	1.7	23.8
	Kutulu	6767438	13692962	2.0	26.8
	TOPLAM	25166550	45.774.267	1.8	100.0
2002/2003	Dökme	52226771	109894903	2.1	70.0
	Varilli	9671985	20003163	2.1	13.0
	Kutulu	12356750	27428954	2.2	17.0
	TOPLAM	74255506	157327020	2.1	100.0
2003/2004	Dökme	26293898	69594034	2.6	57.1
	Varilli	5588260	15520277	2.7	12.1
	Kutulu	14152254	40533518	2.8	30.7
	TOPLAM	46034412	125647829	2.7	100.0
2004/2005	Dökme	61271318	195399401	3.2	66.4
	Varilli	9360247	30648022	3.3	10.1
	Kutulu	21596527	70557622	3.3	23.4
	TOPLAM	92108874	293892413	3.2	100.0

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, Zeytinyağı Raporu, 2006, İzmir.

Türkiye’de tiplerine göre zeytinyağı ihracatına bakıldığında ise rafine ve riviera zeytinyağı olarak adlandırılan zeytinyağı ihracatının daha fazla olarak yapıldığı görülmektedir (Tablo 20). Önceki yıllarda rafine zeytinyağı ihracatı daha büyük bir paya sahipken riviera ve sızma ihracatı da son yıllarda artmaktadır. Son beş yılda ortalama olarak Türkiye toplam zeytinyağı ihracatının % 30’u rafine, %.27’si riviera, %25’i ekstra natürel dir.

Tablo 20. Türkiye'nin Tiplerine Göre Zeytinyağı İhracatı

SEZON	TİP	MİKTAR (KG)	DEĞER (\$)	FİYAT (\$/KG)	MİKTAR PAYI (%)
2000/2001	Sızma	33319060	48474541	1.4	36.5
	Naturel 1.	17639423	23314131	1.3	19.3
	Naturel 2.	307200	436576	1.4	0.3
	Rafine	22839231	31066091	1.3	25.1
	Riviera	17051726	25455571	1.4	18.7
	TOPLAM	91156640	128746910	1.4	100.0
2001/2002	Sızma	6215236	11467961	1.8	24.7
	Naturel 1.	3545138	5943506	1.6	14.1
	Naturel 2.	11830	23260	1.9	0.1
	Rafine	9933024	18046434	1.8	39.4
	Riviera	5461322	10293106	1.8	21.7
	TOPLAM	25166550	45774267	1.8	100.0
2002/2003	Sızma	7712582	18355357	2.3	10.9
	Naturel 1.	6261820	13338043	2.1	6.0
	Naturel 2.	431618	923506	2.1	0.5
	Rafine	28253290	56108101	1.9	44.6
	Riviera	31596196	68602013	2.1	37.9
	TOPLAM	74255506	157327020	2.1	100.00
2003/2004	Sızma	8645330	25304104	2.9	18.7
	Naturel 1.	4175129	10846289	2.6	9.1
	Naturel 2.	167530	380132	2.2	0.3
	Rafine	17921350	46323638	2.5	38.9
	Riviera	15125073	42793666	2.8	32.8
	TOPLAM	46034412	125647829	2.7	100.0
2004/2005	Sızma	22597936	76867758	3.4	24.5
	Naturel 1.	15250403	45581029	3.0	16.5
	Naturel 2.	3104596	10817767	3.5	3.4
	Rafine	23790328	73143837	3.1	25.7
	Riviera	27484829	87482022	3.2	29.8
	TOPLAM	92108874	293892413	3.1	100.0

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, 2006. Zeytinyağı Raporu, İzmir.

Uluslararası platformda zeytinyağı tüketiminin arttırılmasına yönelik yapılan faaliyetler tüm dünyada zeytinyağına olan talebi arttırmakla beraber Türkiye için de yeni dış pazarlar açmıştır. Önceleri hiç zeytinyağı ithalatı yapmamış ülkeler son yıllarda Türkiye’den zeytinyağı talebinde bulunmaktadır. Türk zeytinyağı bugün başta AB olmak üzere, ABD, Japonya, Kanada, Avustralya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Ortadoğu ve Güney Amerika Ülkeleri ile birlikte yaklaşık 70 ülkeye ihraç edilmektedir. Daha önce de değinildiği gibi İtalya ve İspanya, Türkiye için en önemli ithalatçı ülkelerdir. Bu iki ülke aynı zamanda dış pazarlardaki fiyatları da belirlemede etkin rol oynadıkları için kendi pazarlarındaki arz talep dalgalanmalarına göre ihracatımız da önemli değişiklikler göstermektedir. Üretimlerinin fazla olmadığı yok yıllarında ya da dış pazarlardan gelen yoğun talepleri karşılayamadıkları dönemlerde Türkiye’den ithalat yapmaktadırlar. Ülkemizin İtalya ve İspanya’ya gerçekleştirmekte olduğu zeytinyağı ihracatı daha çok dökme formunda yapılmaktadır. Daha sonra dökme formda yapılan bu zeytinyağı markalanıp ambalajlanarak dış pazarlarda karşımıza İtalyan ve İspanyol zeytinyağı adı altında çıkmaktadır.

1996 yılında yürürlüğe giren gümrük birliğinde tarım ürünleri için serbest dolaşımın, Türkiye’nin ticaretine konu olan tarım ürünleri için geçerli olmaması neticesinde halen AB’nin Türkiye’den ithal edilen zeytinyağına karşı uyguladığı yüksek vergiler (1400 Euro/Ton) göz önünde bulundurularak ülkemiz içinden oluşturulan etkili bir tanıtım grubu ile karşılıklı görüşmeler çerçevesinde Tunus, Cezayir ve hatta Ürdün gibi Müslüman ülkelere uygulanan gümrük vergisiz ihracat kotası

uygulanmasının Türkiye için de uygulanması için çalışmalar yapılmalı ve AB'ye ihracat yolundaki bu en büyük engel bir miktar da olsa aşılmalıdır.

Son yıllarda Türkiye için önemli bir pazar da ABD olmuştur. ABD'de yaptığımız tanıtım faaliyetleri çerçevesinde ve zeytinyağı tüketiminin arttırılmasına yönelik olarak global anlamda yapılan faaliyetler sonucunda ABD'de zeytinyağına olan talep artmış olup önemli miktarlarda Türkiye'den ithalat yapmaktadır. ABD'nin son beş yıl itibariyle ihracatımızdaki payı ortalama olarak %20 olmuştur. Türkiye'nin zeytinyağı ihracatı yaptığı ülkeler aşağıda Tablo 21'de gösterilmiştir. Suudi Arabistan, Kanada, Arjantin, İsrail ve Birleşik Arap Emirlikleri ihracat yaptığımız diğer önemli ülkelerdir. İhracatımızın büyük bir bölümünü net üretici ihracatçı konumunda bulunan İtalya ve İspanya'ya gerçekleştirdiğimizden, mevcut dış pazarların genişlemesi ve yeni pazarlar yaratmak için faaliyetlerde bulunmak kaçınılmazdır. İleriki bölümde ayrıntılı bir şekilde değineceğimiz önemli bir diğer konu olan zeytinyağı ihracatında yapılan geri ödemeler ve fon kesintileri ile ilgili politikaların yıldan yıla değişiklik göstermesi ve etkin çalışmaması sebebiyle bunun ihracat üzerine olumsuz bir etkisinin olduğunu da söyleyebiliriz.

Tablo 21. Ülkelere Göre Son Beş Yılda Yapılan İhracat Miktar ve Tutarları
(M: Ton, D: 1000 \$)

Ülke	2001/02		2002/03		2003/04		2004/05	
	M	D	M	D	M	D	M	D
İTALYA	11290	19775	31948	66533	22460	58591	39021	119396
A.B.D.	6266	10886	13231	27644	9614	26419	16253	51820
İSPANYA	304	553	14870	31446	506	1325	20072	65692
KANADA	834	1663	2507	5733	2998	9144	4163	14384
S. ARABİSTAN	1691	3267	2419	4944	2116	5302	1449	4179
Diğer	4612	9341	9320	21178	8685	26084	11150	38421
TOPLAM	24997	45485	74295	157478	46379	126865	92108	293892

Kaynak: Ege İhracatçı Birlikleri, Zeytinyağı Raporu, 2006 İzmir

Tablo 21’den yola çıkılarak hazırlanan Tablo 22, Türkiye’nin 2001/02-2004/05 arası yıllarda ihracat gerçekleştirdiği ülkelerin sırasına göre ihracattan aldığı payları göstermektedir.

Tablo 22. İlk Beş Ülkeye Göre Türkiye Zeytinyağı İhracatı

ÜLKE	2001/02		2002/03		2003/04		2004/05	
	MİKTAR	TUTAR	MİKTAR	TUTAR	MİKTAR	TUTAR	MİKTAR	TUTAR
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
İTALYA	45.2	43.5	43.0	42.3	48.4	46.2	45.5	41.2
A.B.D.	25.1	23.9	17.8	17.6	20.7	20.8	17.6	17.6
İSPANYA	1.2	1.2	20.0	20.0	1.1	1.0	10.5	10.1
KANADA	3.3	3.7	3.4	3.6	6.5	7.2	3.7	4.1
S. ARABİSTAN	6.8	7.2	3.3	3.1	4.6	4.2	3.3	3.3
TOPLAM	81.6	79.5	87.5	86.6	81.3	79.4	82.4	78.4

Kaynak: Veriler Işığında Hazırlanmıştır

Üretimin yeterli miktarlarda olmasına karşın kimi zaman yok yıllarındaki talebi karşılamak amacıyla kimi zamanda üretimin yetersiz olduğu durumlarda kazanılmış olan ihraç pazarlarımızın korunabilmesi ve zeytinyağı arzında sürekliliğin sağlanabilmesi amacıyla, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında işlenip ihraç edilmek üzere DTM tarafından belli dönemler için zeytinyağı ithalatına izin verilmektedir. Yunanistan, İtalya, Suudi Arabistan, Mısır ithalat yaptığımız ülkeler arasındadır. Yapılan ithalat neticesinde ülke içi üreticiyi ve zeytinyağı sektörünü korumak, ayrıca devlet için de bir gelir kalemi olması amacıyla zeytinyağında uygulanan gümrük tarife oranları ve yıllar itibariyle ithalat miktarları Tablo 23’de görülmektedir.

Tablo 23. Türkiye’de Zeytinyağına Uygulanan Gümrük Tarifeleri

Yıllar	İthalattan Alınan Vergi Payı (%)	İthalat Miktarları (Bin Ton)
1997/98	37.0	19.0
1998/99	37.0	81.0
1999/00	35.6	229.0
2000/01	34.7	1088.0
2001/02	33.8	29.0
2002/03	32.9	2082.0
2003/04	32.0	1106.0
2004/05	31.2	1809.0
2005/06	35.0	65.0

Kaynak: DTM, 2006 (Erişim: www.dtm.gov.tr)

Tablo’dan da görüleceği üzere Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından her sene belirlenen zeytinyağı ithalatında gümrük tarife oranları seneler itibariyle azalan bir seyir izlemiştir ve son olarak 2005/06 sezonu için 31,2 olarak belirlenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE POLİTİKALARI

1. AVRUPA BİRLİĞİ ORTAK TARIM POLİTİKASI

1.1 Ortak Tarım Politikasının Tarihsel Gelişimi

Avrupa Birliği üye ülkelerinin tarım politikalarını siyasi ve ekonomik anlamda bütünleştiren AB'nin Ortak Tarım Politikası (OTP), AB'nin ilk ortak politikası olup, belirlenen ortak fiyatların korunması amacıyla oluşturulmuş çeşitli kurallar çerçevesinde işleyen geniş kapsamlı bir mekanizmadır ve birliğin en önemli politikalarındandır. Birliğin bütçesinin yarısı, ekonomisinin %5'ine karşılık gelen tarım sektörüne aktarılmaktadır. OTP kuruluşundan bu yana sürekli reformlara konu olmakla birlikte işleyiş mekanizmaları açısından da istikrarlı bir yapı sergilemektedir.

İkinci dünya savaşı sırasında yaşanan kıtlığın yarattığı endişenin yanı sıra, savaş sonrasında AB aktif nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeylerinin korunması ve üye ülkelerin tarım politikaları arasındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla ortak bir tarım politikası oluşturulması amaçlanmıştır. Tüm bu etkenlerin bir araya gelmesi ile üye ülkeler tarafından gerekliliğine karar verilen ve Roma Antlaşması'nın 3847. maddeleriyle (Amsterdam Antlaşması'yla yeni 3238. maddeler) yasal çerçevesi belirlenen OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir. OTP'nin Roma Antlaşmasında belirtilen amaçları, tarım sektöründe verimliliği

arttırmak, teknik gelişmeyi teşvik etmek, çiftçilerin gelirlerini yükseltmek, tarımsal piyasalarda istikrarı temin etmek, tarımsal ürün arzını güvence altına almak, tüketicilerin uygun fiyatlarla tarımsal ürünleri satın alabilmelerini mümkün kılmak şeklinde özetlenebilir. 1958 yılında düzenlenen Stresa Konferansında Üye devletler arasında OTP'nin temel ilkeleri üzerinde mutabakata varılmıştır. Bunlar sırasıyla, “Tek Pazar, Topluluk Tercihi ve Mali Dayanışma olarak belirlenen temel ilkelerdir.

Tek Pazar ilkesi, üye ülkelerde tarım ürünlerinin serbest dolaşımını engelleyen tüm kısıtlamaların kaldırılarak bir Tek Pazar oluşturulmasını öngörmekte, bunun için ortak fiyat ve rekabet kurallarını, üye ülkelerde istikrarlı bir döviz kurunu ve dış pazarlara karşı sınırlarda ortak bir korumayı gerektirmektedir. **Topluluk Tercihi** ilkesi Birlik içinde üretilen ürünlere öncelik tanınmasını amaçlamakta, bunun için AB tarım ürünlerinin ithalata karşı korunmasını, ihracatının ise sübvansede edilmesini gerektirmektedir. **Ortak mali sorumluluk** ilkesi OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda Nisan 1962'de AB bütçesi de oluşturulmuştur. 1962 yılında OTP içinde ilk ortak piyasa düzenlemesi gerçekleştirilip, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturularak hayata geçirilmiştir (Göksu, 2003).

OTP uygulandığı ilk on yıl boyunca başarılı olmuştur. Tarımsal üretim konusunda topluluk kendi kendine yeterli hale gelmiştir. Ürünlerin kalitesi artarken fiyatlar düşmüştür. İlgili piyasalar istikrara kavuşmuş ve dünya fiyatlarındaki dalgalanmalardan korunan topluluk çiftçilerinin gelir

seviyesi yükselmiştir. Ancak 1970’li yıllardan itibaren OTP içinde bazı sorunlar göze batmaya başlamıştır. Arz-talep dengesinin bozulması, üreticilerin asgari bir fiyat garantisi altında olduklarından büyük miktarlarda üretim fazlası oluştuğundan OTP topluluk bütçesi üzerindeki yükünü giderek arttırmıştır. Sonuç olarak OTP’de reform yapmak kaçınılmaz olmuştur ve kapsamlı ve yapısal çalışmalar yapılması yoluna gidilmiştir.

1968 yılında Mansholt Planı ile ilk reform gerçekleştirilmiştir. Planın amacı tarım sektöründeki istihdamı düşürürken tarımsal işletmelerin de boyutunu arttırmaktır. Bunu sırasıyla tarım sektörünü daha modern hale getirmeyi amaçlayan 1972 Reformu, 1983 reformu ve OTP’nin genel bütçe içerisindeki payını yüzde cinsinden kısıtlayan, tarımsal harcama ilkelerini ortaya koyan 1988 reformu izlemiştir. Her ne kadar birtakım reformlar yapılmış olsa da OTP harcamaları artmaya devam etmiştir. 1986-1992 yılları arasında DTÖ nezdinde devam eden çok taraflı görüşmelerin Uruguay Round tarımsal ürünleri de müzakere masasına yatırarak OTP reformuna yeni bir fırsat sunmuştur. Üye devletler, uluslararası toplumun baskısı ve kendi üreticilerinin düşük rekabet gücü karşısında, siyasal zorluğuna rağmen, yeni bir reformun gerekliliğini kabul etmiştir.

1992 yılında yapılan bu reformda ortak piyasa örgütlenmeleri ve arz talep dengesine ulaşmak gibi hedefler amaçlanmıştır. Bu çerçevede, piyasanın serbest işleyişine müdahale eden tarımsal destek politikaları azaltılarak doğrudan gelir desteği politikalarına yönelinmiş ve tarımsal ürün fiyatları daha rekabetçi kılınmıştır. Toplumsal gelişme sağlanması ve

Çevrenin korunmasını hedefleyen önlemlere daha fazla önem verilmeye başlanmıştır.

1992 reformları özünde başarılı olmuş olsa da genişleme süreci, ortak para birimine geçilmesi ve küreselleşmenin artan ivmesi OTP ile ilgili yeni adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. 1999 yılında Berlin Avrupa Zirvesinde kabul edilen Gündem 2000 bu gereksinime yanıt vermiştir. Yeni genişleme süreci karşısında 2000-2006 yılları arasında AB mali çerçevesinin alacağı biçimi belirleyen Gündem 2000 aşağıdaki konularda önlemler olarak OTP'ye tarihindeki en köklü değişimi getirmiştir.

- Tarımsal rnlerin rekabet gücünü arttırmak
- Tarım sektöründe çalışanların adil bir yaşam standardına ulaşabilmelerine yardımcı olmak
- Çiftçiler için yeni iş alanları ve kırsal turizm gibi ek gelir kaynakları yaratmak
- Kırsal kalkınma için OTP'nin ikinci sütunu olacak yeni bir politika ortaya koymak
- OTP dahilinde yapısal ve çevreyle ilgili önlemlere daha fazla yer vermek
- Gıda kalitesi ve güvenliğini arttırmak
- Tarımsal yasaları basitleştirmek ve uygulamayı daha yerel hale getirmek.

Tüm bu reformlar sonucunda 1970 yılında Topluluk genel btcesinin %93'ne karşılık gelen OTP harcamaları günümüzde %45'lik bir paya çekilmiştir ve düşmeye devam etmektedir. Ancak bu duruma OTP'nin

toplam masraflarının azalmasının değil, genel bütçenin büyümesine rağmen sabit kalmasının neden olduğu unutulmamalıdır.

Gündem 2000 çerçevesinde gerçekleştirilen OTP reformu, bugünkü düzenlemelerin temelini oluşturmaktadır. Gündem 2000, destekleme fiyat sistemi yerine, doğrudan ödemelere ve kırsal kalkınma politikalarına yönelerek 1992 reformunu daha köklü ve yaygın hale getirmeyi amaçlamıştır. Gündem 2000 ile, genişleme sürecinde, özellikle, destekleme fiyat politikası yoluyla yapılan tarımsal harcamaları daha çok kısmayı amaçlayan, telafi ödemelerine, yapısal politikalara, sosyal politikalara, bölgesel politikalara ve çevre politikalarına ağırlık veren bir reform sürecine girilmiştir.

2003 yılı Haziran ayında OTP’de tekrar yeni bir reforma gidilmiştir. Yeni reformun temel unsuru, 2005’ten itibaren, çiftlik başına üretimden bağımsız tek bir doğrudan ödemenin başlatılmasıdır. Üretim ile sübvansiyonlar arasındaki bağın koparılması ile AB çiftçilerinin daha rekabetçi ve piyasa merkezli hale gelmesi ve gerekli gelir istikrarının da sağlanması öngörülmüştür. Bu ödemelerin yapılması, çapraz uyum olarak adlandırılan, çevre, gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı, hayvan refahı standartları ve çiftçiler için mesleki güvence gibi konularda belirli gerekliliklerin yerine getirilmesi koşuluna bağlanarak, bu konulara verilen önem artırılmıştır.

Bir diğer önemli reform, kırsal kalkınmanın güçlendirilmesidir. Bu amaçla, modülasyon olarak adlandırılan, büyük çiftliklere yapılan

doğrudan ödemelerde indirim yoluyla piyasa desteklerine ayrılan kaynaktan kırsal kalkınmaya kaynak aktararak, daha fazla fon elde edilmesi yöntemi benimsenmiştir. Ayrıca, kırsal kalkınma önlemleri daha da genişletilmiştir.

Reformla, genel olarak piyasa desteklerinin düşürülerek yerine doğrudan ödemelerin verilmesine yönelik olarak birçok tarımsal ürün için ortak piyasa düzenlerinde ayarlamalar yapılması da kararlaştırılmıştır.

1.2 Ortak Piyasa Düzenlemeleri ve FEOGA

OTP anlaşma madde 34'te ortaya konan ortak piyasa örgütlenmeleri, bir ürün veya bir ürün sınıfı için Topluluk genelinde uygulanacak tüm politikaları belirleyen düzenlemeleri ifade etmektedir. Bu düzenlemeler üç farklı şekildedir. Bunlar rekabete yönelik ortak kurallar, ulusal piyasa örgütlenmelerinin standartlaştırılması koordinasyonu ve Topluluk genelinde bir piyasa örgütlenmesi şeklinde sıralanabilir. AB'de üretilen birçok ürün ortak piyasa örgütlenmelerine tabidir. Bu ürünlere örnek olarak hububat, yumurta, süt ürünleri şeker, sıvı ve katı yağlar, sebze ve meyveler verilebilir.

Ortak Piyasa Örgütlenmeleri amaçlarına ulaşmak için birçok araç kullanmaktadır ve bunların başında fiyatlar gelmektedir. Her pazarlama yılı için üç temel fiyat türünün tutarları belirlenir: Temsili fiyat, eşik fiyatı, müdahale fiyatı. Aynı zamanda ortak piyasa örgütlenmelerinin içerdiği birçok yardım da vardır. Alan yardımları, işletmelere verilen üretim

yardımları, hayvancılığın teşviki için verilen yardımlar ve ürünlerin pazarlamasını desteklemek amacıyla sağlanan finansmanlar da bu kapsamdadır. Üye devletlerin topluluk yardımları dışındaki desteklemelerinin düzenlemesi ile teftiş ve kontrol faaliyetlerinin yürütülmesi ortak piyasa örgütlenmelerinin kullandığı diğer araçlardır (Tan, 2002).

OTP ile ilgili uygulamaların desteklenmesi için temel kaynak, Türkçede Fransızca kısaltması olan, Avrupa Birliği bütçesinden karşılanan Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu'dur (FEOGA). 4 Nisan 1967 tarihinde oluşturulan ve Birlik bütçesinin yaklaşık yarısına karşılık gelen FEOGA, farklı amaçlarda kullanılan "Garanti" ve "Yönlendirme" adlı iki bölümden meydana gelmektedir. FEOGA bütçesinin yaklaşık %90'ını oluşturan Garanti bölümü, Ortak Piyasa Düzenlemeleri çerçevesindeki fiyat ve pazar mekanizmaları ile ilgili tüm zorunlu harcamaların karşılanmasında kullanılmaktadır. Bunlar destekleme giderleri, üretici yardımları, belirli ürünlerin arzının kısılması nedeniyle verilen tazminatlar, stoklama yardımları ve ihracat sübvansiyonlarından oluşmaktadır. FEOGA bütçesinin kalan %10'unu oluşturan Yönlendirme bölümü ise tarım sektöründe yapısal politikalara ilişkin önlemlerin tümü ve kırsal kalkınma tedbirlerinin bir kısmının finansmanında kullanılmaktadır. Tarımsal işletmelerin, tarım altyapısının, ürün yelpazesinin ve pazarlama koşullarının iyileştirilmesi için yürütülen projeler bu kapsama girmektedir. Yönlendirme bölümünü Garanti bölümünden ayıran temel fark, Yönlendirme bölümünde üye ülkeler ile Avrupa Birliği'nin ortak finansman sağlamasıdır. FEOGA'nın idaresinden Avrupa Komisyonu'nun

Tarım Genel Müdürlüğü sorumludur ve konuyla ilgili danışmanlık hizmeti için Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu Komitesi kurulmuştur. Diğer AB bütçelerinden bağımsız bir fon değildir. Genel bütçenin en önemli kısmını oluşturmaktadır ve başlıca kaynakları ortak gümrük vergisi gelirleri, tarım vergileri, KDV gelirleri ve GSMH aktarımlarıdır (Tan, 2002).

2. Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni ve Reformlar

Roma Antlaşması uyarınca oluşturulan OTP içerisinde 1966 yılından beri zeytinyağının da içinde bulunduğu birçok tarım ürünü ortak piyasa düzenine tabidir. AB Zeytinyağı Mevzuatı topluluğun sıvı ve katı yağ piyasası adı altında ortak örgütlenmesinin kapsamında bulunmaktadır. Bu düzenleme sıvı ve katı yağ piyasası için ortak bir örgütlenmenin oluşturulmasına dair 22 Eylül 1966 tarih ve 136/66/EEC sayılı Konsey Tüzüğü ile oluşturulmuştur. Sıvı ve katı yağ piyasası, bu düzenleme ile birlikte Topluluk'un hububattan sonra düzenlediği ikinci tarımsal piyasa olmuştur.

Bahsi geçen piyasa kapsamında birçok ürün bulunmaktadır. Ancak mevzuatın yaklaşık %90'ı sofralık zeytin, zeytinyağı, pirina ve pirina yağıyla ilgili yükümlülüklerden oluşmaktadır ve bunun üç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi topluluğun piyasayı oluşturan ürünlerinden sadece zeytinyağında kendine yeterli olmasıdır. Diğer ürünlerde ise AB'nin kendi kendine yeterlilik oranı %55- 60 civarlarındadır. İkinci neden, zeytincilikle uğraşan geniş bir halk kesiminin

olması ve gelir düzeylerinin düşüklüğü, geleneksel olarak zeytinciliğe yoğunlaşmış bölgelerin geri kalmışlığının zeytinciliğin desteklenmesini toplumsal açıdan önemli kılmıştır. Üçüncü neden ise 1992 yılında yağlı tohumlara dair destekleme sisteminin ekilebilir ürünler için olanla bütünleştirilebilmesi, dolayısıyla yağlı tohumlarda hububat piyasası örgütlenmesi mevzuatının kullanılmaya başlanmasıdır (Tan, 2002).

Sıvı ve katı yağ piyasasında 1966 yılından beri birçok değişiklik yapılmıştır. Fakat en köklü değişimler 1968, 1978, 1987, 1994, 1998, 2001 ve son olarak 2004 tarihlerinde yapılmıştır. 20 Aralık 1968 tarih ve (EEC) 2146/68 sayılı Tüzük ile oluşturulan hükümler değişikliğe uğramıştır. 1978 yılında zeytinyağı tüketiminin hızla düşmesi üzerine bugünlerdeki zeytinyağı politikasının temelini oluşturan reformlar yapılmıştır. Örneğin, üretim yardımı sisteminde yenilikler yapılmış, tüketim yardımı verilmeye başlanmış, zeytinyağı üretiminin kalitesini arttırmak ve pazarlamasına yardımcı olmak amacıyla önlemler alınmış, müdahale sistemi gözden geçirilmiş ve piyasada üretici örgütlerinin kurulabilmesi için adımlar atılmıştır. 1987 tarih ve (EEC) 1915/87 sayılı Tüzük ile üretim yardımları ve stoklama sistemleri elden geçirilerek zeytinyağı arzı kısılmaya çalışılmıştır. 1994 tarih ve (EC) 3290/94 sayılı tüzük ile var olan piyasa ticari düzenlemeleri, çok taraflı ticaret görüşmeleri Uruguay Round sırasında imzalanan Tarım Antlaşmasına uygun hale getirilmiştir. 1998 tarih ve (EC) 1638/98 sayılı tüzük ile ise devam eden reform gereksinimi karşısında yeni bir piyasa örgütlenmesi oluşturulmaya başlanmıştır. Maksimum Garantilenmiş Miktar yerine Ulusal Garantilenmiş Miktar sistemine geçilmiş, zeytinyağı tüketiminin promosyonuyla ilgili

ayarlamalar yapılmış, özel stoklamaya yer veren müdahale sistemine geçilmiş ve zeytin ağaçlandırılmasını azaltıcı önlemler alınarak, zeytincilik için coğrafi bilgi sisteminin oluşturulmasına karar verilmiştir. İlave olarak, 1998 yılında AB Komisyonu tarafından piyasa örgütlenmesinin yönetim ve denetim mekanizmasını güçlendirici bir dizi önlemler alınmıştır. Söz konusu önlemler arasında, sektördeki istatistiksel verilerin tekrar gözden geçirilip değerlendirilmesi, yeni plantasyonların kayıt altına alınması, bu düzenlemeye uymayanların cezalandırılması ve ağaç başına tahmini verimin hesaplanması için izlenecek prosedürlerin geliştirilmesi gibi çalışmalar yer almıştır (Göksu, 2003).

1998 reformunda 2001 yılı, projenin eksiksiz gözden geçirileceği son tarih olarak belirlenmiş olmasına rağmen, sektördeki veri ve bilgi eksikliği nedeniyle, bu gözden geçirme işlemi 2004 yılına ertelenmiştir. Zeytin yetiştiriciliği ile ilgili Coğrafi Bilgi Sistemi'nin (Geographic Information System) oluşturulmasına ilişkin çalışmaların zamanında tamamlanmasını sağlayabilmek için, bu sisteme kayıt olmayan alanlardan sağlanan üretime, 1 Kasım 2000 tarihinden itibaren gerekli desteğin verilmeyeceği konseyce kararlaştırılmıştır. AB Komisyonu tarafından 2001 yılında sunulan “Zeytinyağı Kalite Stratejisi” ile getirilen düzenlemeler arasında; zeytinyağının sınıflandırılmasındaki değişiklikler, tüketiciyi daha kesin bilgilendirmek amacıyla etiketlendirmede geliştirilmiş kurallar, piyasanın izlenmesi gibi çalışmaların organizasyonları finanse etmek için gerekli düzenlemelerin geliştirilmesi, zeytin yetiştiriciliğinin çevreye etkisi, kalitenin artırılması, sertifikasyon ve üretim yardımından yapılan bir kesinti ile kalitenin korunması sayılabilir. 2.3 milyar €' luk bir bütçenin

Topluluk içinde zeytinyağına ayrılmış olması, yapılan yardımların artışına rağmen buna paralel bir ürün kalitesinde artışın sağlanamaması, ortaya çıkan usulsüzlükler sebebiyle zeytinyağında yeni düzenlemelerin yapılmasını gerekli kılmış ve 30 Nisan 2004 tarih ve 864/2004 sayılı konsey tüzüğü ile reforma gidilmiştir. Bu reformun temelini de 2006 yılından itibaren küçük işletmelerde 2010 yılından itibaren de tüm işletmelerde zeytinyağı desteği ödemelerinin üretim ile bağının kesilerek tek ödeme sistemine geçilmesi oluşturmaktadır (Güldoğan ve Tan 2002).

Programın İlk Yılları (1966-1979)

Tarihsel süreç içerisinde sektöre yönelik iç piyasa desteği iki ana tür yardımdan oluşmaktaydı. Bunlardan birincisi, **üretim yardımı** (*production aid*) olup, amacı üreticilere ürettikleri zeytinyağını satmaları sonucunda elde edecekleri gelirlerine ilave olarak verilecek bu yardımla birlikte makul bir gelir sağlamalarına yardımcı olmaktır. **Tüketim yardımı** (*consumption aid*) olarak bilinen ikinci yardım türü ise zeytinyağının piyasada pazarlanması ile ilgili olup, bu yardım ile öngörülen amaç, zeytinyağının diğer bitkisel yağlara karşı rekabet edebilirliğinin devamlılığını sağlamaktır. Tüketim yardımı, AB’de onaylanmış işletmeler tarafından en fazla 5 litrelik ambalajlarda hazırlanarak piyasaya sunulan zeytinyağı için geçerli tutulmuştur.

Bu yaklaşım ile zeytin yetiştirme sektörünün uyumlu gelişmesi için hem üretimin, hem de tüketimin teşvik edilmesi yönünde önlemler alınması gerektiği prensibi gözetilmiştir. Uygulamada, bu iki yardım türünün her biri iki ayrı düzeyde rol oynamaktaydı: üretim yardımı talebin

uyarılmasında olumlu bir etki yaparken, tüketim yardımı da tüketimi kamçılacağı sürece, üreticilerin ürettikleri zeytinyağları karşılığında elde edecekleri fiyatlara dolaylı olarak katkıda bulunmaktaydı.

Başlangıçta, zeytinyağı ile ilgili piyasa düzenlemesi, üzerinden yardım miktarlarının hesaplandığı ve Konsey tarafından yıllık olarak belirlenen kurumsal fiyatlara aylık artışların öngörüldüğü bir fiyatlandırma sistemine dayandırılmaktaydı. Böylece, **hedef fiyat** (*the production guide price*) üreticilere makul bir gelir sağlayabilecek fiyat olarak görülürken, (1998/99 pazarlama yılından itibaren uygulamadan kaldırılan) **temsili piyasa fiyatı** (*the representative market price*) ise teorik olarak diğer yağların fiyatları göz önünde bulundurulduğunda, zeytinyağı üretiminin devamlılığını sağlayacak bir fiyat seviyesini göstermekteydi. **Müdahale fiyatı** (*the intervention price*), üreticilere asgari bir geliri garanti ederken, (1993/94 pazarlama yılından itibaren uygulamadan kaldırılan) eşik fiyatı (*the threshold price*) ise Topluluk üretimini ithalata karşı koruyabilmek amacıyla, ithal edilen zeytinyağının satış fiyatını, Topluluk içi piyasa fiyatı ile aynı çizgiye getirmeyi hedeflemekteydi. Bu sistem değişen piyasa koşullarına karşı bir esneklik getirmiş olsa da, bütçe tarafsızlığını garanti edememiş ve piyasanın gelişmelerini dikkate almaksızın sektörün gelişmesini teşvik etme tehdidini ortaya çıkarmıştır. 1970'li yılların sonlarına doğru piyasa politikalarının yol açtığı Topluluk harcamaları başlıca endişe kaynağını oluşturmuş, bu gelişme sözkonusu zeytinyağı için getirilen mevzuat düzenlemelerini şekillendirmiştir. Zeytin sektörünün daimi ürün, üretimdeki alternans, parçalanmış üretim sektörü, güvenilir

kaynak verilerinin kıtlığı gibi özellikleri ve üretim hacmine dayalı teşvik sistemi bu revizyon çalışmalarını zorlaştırmıştır.

İkinci Dönem (1979-1986)

1981 yılında Yunanistan'ın katılımıyla Topluluk, zeytinyağında neredeyse kendi kendine yeter seviyeye gelmiş, bu durum mevzuatta bazı değişikliklerin yapılmasına neden olmuştur. Yapılan değişiklikler ile, 10 yıl boyunca (1978-87) yeni zeytin ağacı dikimi yasaklanmış, ancak bu uygulama yeni dikim alanları ile ilgili veri yetersizliğinden dolayı beraberinde bazı denetleme zorluklarını da getirmiştir. Ayrıca, zeytin sıkma tesisleri aşamasında, hangi zeytinlerin yeni dikimlerden elde edildiğini belirlemek kolay olmadığından, pratikte bu üretimleri teşvik dışında tutmak da güç olmuştur.

Üçüncü Dönem (1986- 1998)

1986 yılında İspanya ve Portekiz'in de katılımı ile Topluluk zeytinyağında dünya üretiminin %75'ine sahip olarak *net ihracatçı* konuma gelmiştir. Bu yeni durum beraberinde teşvik düzenlemesinde bir revizyonu gerektirmiştir. Böyle bir düzenlemenin yapılmaması, Birlik bütçesinde ve üretimde kontrolsüz bir artışa sebep olmakla kalmayacak, ayrıca beraberinde piyasa düzenlemesi programının çöküşünü de getirebilecekti. Böyle bir gelişmeyi önlemek amacıyla üretim miktarının kontrolü ve bütçenin dengelenebilmesi için 1987/88 iş yılından itibaren geçerli olmak üzere Topluluk içinde Azami Garanti Miktarı (Maximum Guaranteed Quantity) uygulaması kapsamında yıllık toplam zeytinyağı üretim miktarı 1350000 ton olarak kararlaştırılmıştır.

Azami Garanti Edilen Miktarın (AGM) aşılması halinde, birim miktar bazında üretim desteğinde oransal bir kısıtlamaya gidilmesi kabul edilmiş, ilave olarak, bu mekanizma müdahale fiyatlarında da her iş yılında %3'e varan indirimlere neden olmuştur. AGM'nin aşılmaması durumunda ise, artan kısım bir sonraki iş yılına devredilerek o iş yılının AGM miktarına eklenmiştir. Konsey bu mekanizmayı üretimdeki artışı önlemeye yönelik olarak yeterli derecede caydırıcı görmüş, böylece yeni dikim yasağı uygulamasına 1987 yılında son vermiştir.

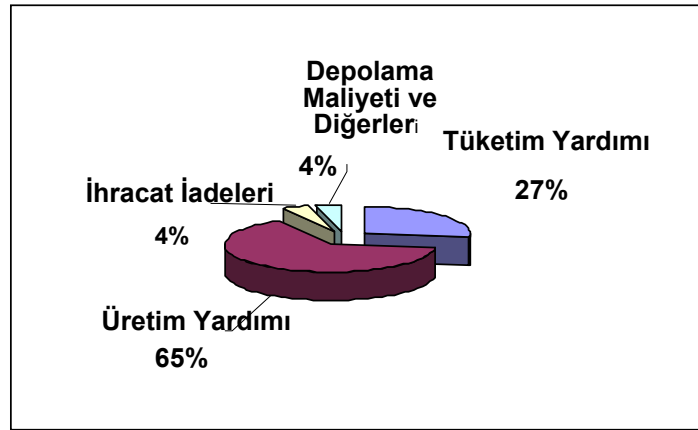
AGM her ne kadar başlangıçta Birlik harcamalarını kontrol altında tutmakta başarılı oldu ise de, birkaç yıl içerisinde AB zeytinyağı üretim miktarının kontrolünde etkisini aşağıdaki nedenlerden ötürü yitirmiştir:

- AGM'nin aşılmasına yol açan ve açmayan üreticiler arasında bir ayırım yapılmamış, tüm üreticiler bu kısıtlama kapsamına alınmıştır.
- Verimli zeytinliklerin dağıtılan destekten aldıkları pay artmış, bunun karşılığında düşük verimliliğe sahip bölgelerin destekten aldıkları pay azalmıştır.
- Bu uygulama yeni zeytin ağacı dikimlerini caydırma konusunda çok yararlı olamamıştır. Dikimden sonra tam üretim kapasitesine ulaşmaya kadar en az 10 yıllık bir süre gerektiği dikkate alındığında, dikim kararının verilmesi sırasındaki piyasa koşulları ile zeytinliğin ürün verme aşamasında oluşan piyasa koşulları farklılık göstermiştir.

1980 yılı FEOGA garanti bölümü harcamaları 8672 milyon ECU olup bunun 467 milyon ECU ile % 5.0 lik kısmını zeytinyağı sektörüne ait

harcamalar oluşturmuştur. Sonraki yıllarda zeytinyağı sektörüne ayrılan garanti harcamaları miktar olarak, 1981 yılı dışında, artış göstermesine karşın 1989 yılına kadar oransal olarak artmamış sadece 1989 yılında artış göstererek 1980 yılındaki düzeyini aşmış ve %7,0'ye yükselmiştir (Akay, 1993).

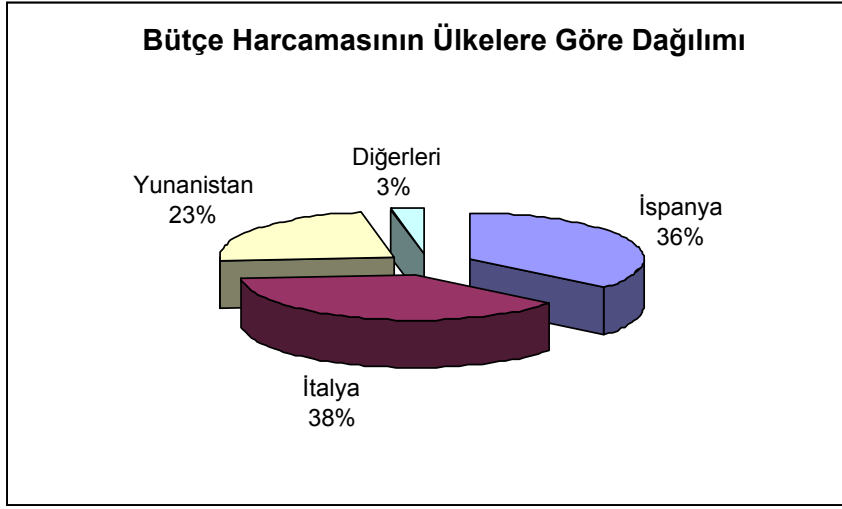
Grafik 6. ZOPD'de Bütçenin Dağılımı (1987-1998 Ort.)

Kaynak: EU, 2003 (Erişim: www.europa.eu)

1987-1998 yılları arasında ortalama olarak Zeytinyağı Piyasa Düzeni içindeki harcamaların FEOGA Garanti bölümü harcamaları içindeki payı yıllık 1.670 milyon ECU ile %5,1 olarak gerçekleşmiştir. Buradan ıkarılacak sonuç bu dönemde zeytinyağı AB zeytinyağı üretim değerinin 1/3'ü oranında desteklenmiştir. Bu tutarın %65'ini üretim yardımı, yaklaşık %27'sini tüketim yardımı, %4'ünü ihracat geri ödemeleri ve geri kalanını da depolama masrafları oluşturmaktadır (Grafik 6). Aynı dönem boyunca bu yardımın ülkelere dağılımı ise Grafik 7'de gösterilmiştir.

Grafik 7. ZOPD Bütçe Harcamasının Ülkelere Göre Dağılımı (2003)

Kaynak: EU, 2003 (Erişim: www.europa.eu)

1994 ve 95 yıllarında İspanya’da İber Adası’nda yaşanan aşırı kuraklık yeni açılan zeytin yetiştirme sahalarının ürün vermede iki yıl gecikmesine (1995/96 pazarlama yılına kadar) yol açmıştır. 1995/96 yılına kadar garanti edilen maksimum miktarın aşılması durumunda uygulanmakta olan ceza miktarı hiçbir zaman öngörülen üretim miktarının %10’undan fazla olmamıştır. Giderek modernize olan zeytincilik sektörünün gerçek üretim kapasitesi ancak 1996/97 iş yılından itibaren ortaya çıkabilmiştir. Böylece daha önceki üç yıllık pazarlama dönemi içerisinde üretim yardımına hak kazanan Topluluk üretimi 1.4 milyon ton iken, bu miktar 1996/97 iş yılında 1.9 milyon tona ve bir sonraki iş yılında ise 2.3 milyon tona yükselmiştir. Garanti edilen maksimum miktar kapsamında Topluluk zeytin üreticileri 1996/97 ve 1997/98 pazarlama

yıllarında toplam yardımın %69,9 ve %56,4'ünü elde etmişlerdir. Diğer taraftan, toplam arzın yükselmesi fiyatların düşmesine yol açmıştır.

1997 yılında komisyon, piyasa düzenleme sisteminin aksayan yönlerini analiz eden bir değerlendirme raporu hazırlamış ve düzenlemenin geleceği açısından iki farklı senaryonun ana hatlarını belirlemiştir. Bunlardan birincisi, mevcut mekanizmanın iyileştirilmesine yönelik iken, diğeri yardımın ağaç bazında verilmesini öngörmüştür.

Geniş kapsamlı bir tartışma sonucunda, bu değerlendirme raporu sistemin 1998 yılında bir reform ile sonuçlanmasına yol açmıştır.

1998 Reformu

Destekleme mekanizmasında 1998/99 iş yılında yapılan bazı ayarlamalar ile üretim yardımının birim miktarında indirimler sağlanmıştır. 1998/99 pazarlama yılında üretim yardımı 100 kg'da 132.25 Euro olarak belirlenmiş ve garanti edilen maksimum miktar 1 777 261 tona yükseltilmiştir. Bu miktar Ulusal Garanti Miktarları (NGQ, National Guaranteed Quantities) şeklinde zeytinyağı üreticisi üye ülkelere paylaştırılmıştır (İspanya 760 027 Ton, İtalya 543164 Ton, Yunanistan 419 529 Ton, Portekiz 51244 Ton ve Fransa 3297 Ton). Bu miktarların aşılması halinde bunun yaptırımları sözkonusu aşımından sorumlu olan üye ülkelere bırakılmıştır. Bu uygulamaya göre, eğer bir iş yılında zeytinyağı üretimi ulusal bazda garanti edilen miktardan düşük ise, farkın %20 si ulusal garanti miktarını aşan üye ülkeler arasında oransal olarak dağıtılmaktadır. Kalan %80'lik kısım ise ilgili üye ülkenin ulusal garanti

miktarına eklenerek bir sonraki iş yılına taşınmaktadır. Garanti edilen maksimum miktarın bu şekilde paylaşımı ile her bir üye ülkeye yapılacak toplam üretim yardımı miktarının belirlenmesi işleminin, diğer ülkelerdeki üretim miktarlarından tamamen bağımsız olarak yapılmasına imkân vermektedir. Ancak ulusal bazda garanti edilen miktarları esas alan bu sistemin dezavantajlı yönleri üye ülkeler içerisinde devam etmiştir. Bütçe tarafsızlığını belli bir ölçüde sağlayabilmek için, 1998 yılında kabul edilen Azami Garanti Miktarlarında (AGM) artış yapılmış, bunun yanı sıra üretim yardımında azaltmaya gidilmiş ve tüketim yardımı tamamen kaldırılmıştır. Bu uygulama, Birlik içinde giderek artan zeytinyağı satışlarına her hangi bir olumsuz etki yapmamıştır.

1998 reformu diğer yardım türlerini elemine ederek var olan kaynakları üretimin desteği üzerinde yoğunlaştırmıştır. İmalatında zeytinyağı kullanılan bazı konserve çeşitlerinde, Topluluk imalatçılarının, diğer ülkelerdeki daha düşük fiyatlarla zeytinyağı kullanan imalatçılara göre rekabetçi özelliklerinin korunabilmesi için, kullandıkları zeytinyağı karşılığında yapılmakta olan parasal iadelere devam edilmiştir. 1998 yılından sonra bu iade miktarı ton başına 440 Euro olarak sabitlenmiş, iadeye esas miktar ise iş yılına göre 50000 ile 70000 ton arasında tutulmuştur. Bu iadelerin yıllık toplam bütçe harcaması 25 milyon Euro civarında seyretmiştir. İtalya ve İspanya bu yardımdan en çok faydalanan ülkeler olmuştur. 1998/99 pazarlama yılından sonra Konsey yeni plantasyonlara tekrar sınırlama getirmiş ve Mayıs 1998 sonrası plantasyonlar yardımdan faydalanamamıştır (EC, 2003).

Ulusal Garanti Miktarıyla sınırlandırılan üretim yardımının parasal değerine de tavan konması ve yeni plantasyonların yasaklanmasını kapsayan bu iki mekanizma sağlam bir piyasa yönetimi için gerekli reformları oluşturmuştur. Ayrıca bu reformlar ilave verilerin toplanmasıyla 2001 yılında gerçekleştirilecek reformlara da hazırlık niteliğini taşımıştır. 1998 yılından sonraki dört pazarlama yılının üçünde yardım kapsamındaki topluluk üretimi periyodisitenin de etkisiyle 2 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında ise İtalya'daki hasatın kalitesi ve İspanya'da gerçekleşen beklenmedik üretim ile birlikte Topluluk üretimi 2.7 milyon tona ulaşmıştır. Fiyatlar arza bağlı olarak her ne kadar düşük bir seyir izlemiş olsa da yeni pazarlara yapılan ihracat sayesinde sabit kalmıştır (EC, 2004).

2001 Reformu

2001 yılında, Konsey yeni ekim alanları ve ağaç sayıları ile ilgili yetersiz bilgi ve veri noksanlığı nedeniyle mevcut düzenlemeyi 2003/04 pazarlama yılının sonuna kadar uzatmıştır. Bu dönem boyunca Avrupa Komisyonu sektör ve pazara yönelik olarak gelecekteki ihtiyaçların, reformun ilk yıllarındaki deneyimden faydalanarak gözden geçirilmesi ve zeytin üretimine yönelik eksikliği duyulan güvenilir veri temininin gerçekleşmesi konusunda yoğunlaşmakta ve kalite stratejisini, derinlemesine bir gözden geçirmiştir. (Dönmez, 2004).

Bu vesile ile hazırlanan kalite kriterleri araştırması 2000 yılında sonuçlanmıştır. Ulaşılan sonuçları ise şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Üye ülkeler üretim yardımının belli bir kısmını kalitenin yükseltilmesi programının finanse edilmesine ayırmalıdır.

- Natürel zeytinyağlarının sınıflandırılması daha kaliteli bir ürün sunmak amacıyla ayrıntılı bir şekilde yapılmalıdır ve ham (lampant) yağ üretimi azaltılarak sızma zeytinyağı üretimi arttırılmaktadır. Bu da ekstraksiyon tekniği ile mümkün olmaktadır.
- Tüketicileri aydınlatması açısından farklı tipteki zeytinyağlarının tanımlanması yapılacaktır. Kalite standartlarının arttırılmasına ve iyi bir pazarlama yapmaya yönelik bir dizi eylem planı açıklanmıştır.

2004 yılına kadar olan sürede reform planının gözden geçirilmesi kararına varılmıştır.

2004 Reformu

26 Haziran 2003 tarihinde AB Konseyi, OTP'yi temel bir reforma tabi tutacak adımları atmıştır. Bu reformla AB'nin tarım sektörünü destekleme şekli tamamen değişmiştir. Yeni OTP bir taraftan tüketiciyi ve vergi ödeyen kesimi dikkate alırken, diğer taraftan AB çiftçisine piyasa ne istiyorsa o tür ürünlerin üretilmesi serbestisini tanımıştır. Böylece yeni reformla birlikte, tarımsal desteklerin büyük bir bölümünün üretim miktarından bağımsız olarak verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak yeni reformun uygulanması sonucunda, üretimden vazgeçilmesi riskine karşı üye ülkelere sübvansiyon ve üretim arasında sınırlı bir ilişkilendirmeyi tercih etme imkânı getirilmiştir. “Her bir çiftlik için tek bir ödeme” şeklindeki yeni uygulamaya göre, bu ödemeler çevre, gıda güvenliği ve hayvan sağlığına verilecek önemle ilişkilendirilmiştir.

FEOGA bütçesinden zeytinyağına yapılan ödemeler 1999 yılından 2005 yılına gelinceye kadar ortalama olarak 2.3 milyon Euro olup toplam ödemeleri içinde de % 5.24'lük bir paya sahiptir (Tablo 24).

Tablo 24. AB’de FEOGA’dan Zeytinyağına Yapılan Ödemeler

Yıllar	Yapılan Ödeme (Milyon Euro)	Toplam FEOGA Ödemeleri İçindeki Payı (%)
1999	2 091.8	5.2
2000	2 190.0	5.3
2001	2 384.0	5.4
2002	2 366.0	5.3
2003	2 341.0	5.2
2004	2 372.4	5.3
2005	2 296.7	4.6

Kaynak: EC, 2005 (Erişim: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/2005/table_en/3431.pdf)

Tarımsal sübvansiyon ve üretim arasındaki bağın kuvvetlendirilmesi, AB üreticilerini daha fazla rekabetçi ve piyasa koşullarına daha çok duyarlı hale getirmeyi, onlara daha dengeli bir gelir düzeyini sağlamayı amaçlamıştır. Büyük ölçekli çiftliklere yapılacak doğrudan ödemenin azaltılması ile çiftçilere yukarıda belirtilen çevreye, kaliteye ve hayvan sağlığına duyarlılık karşılığında yapılacak ödemeler için daha fazla kaynak ayrılmıştır. AB-25’in (25 üyeli Avrupa Birliği’nin) sıkı bütçe limitlerine 2013 yılına kadar sadık kalınabilmesi için Konsey ayrıca bir mali disiplin mekanizmasını devreye sokmayı öngörmüştür. Bu reformlarla ayrıca DTÖ nezdinde sürdürülen tarımsal sübvansiyonlarla ilgili görüşmelerde AB’nin müzakere pozisyonunu güçlendireceği düşünülmüştür. Bu reformun “her

bir çiftlik için tek bir ödeme” uygulamasına 2005 yılında geçilmesi öngörülmüş, ancak özel durumları olan Üye Ülkelere en geç 2007 yılına kadar süre tanınmıştır. Zeytinyağı ile ilgili en son piyasa düzenlemesi 29 Nisan 2004 tarihinde yürürlüğe giren (EC) No 864/2004 Sayılı yönetmelik ile gerçekleştirilmiştir. Bu reformun izlenmesinin 2010 yılına kadar sürdürüleceği belirtilmektedir (Tan, 2005).

3. Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni ve Uygulama

3.1 Uygulama’da Temel Kavramlar

3.1.1 Üretim Yardımı

Zeytinyağı üreticilerine adil bir gelir düzeyi sağlanması amacıyla verilen yardımdır. Üretim yardımı hedef fiyat ile temsili piyasa fiyatı arasındaki farkın üreticilere sübvansiyon olarak verilmesi suretiyle yapılmaktadır. 1998/99- 2003/04 sezonları için bu fiyat 1322,5 Euro olarak belirlenmiştir. Üretim yardımı belirlenirken daha önce de bahsedildiği gibi 3 tür fiyat belirlenmektedir:

- a) Hedef Fiyat:** Üreticiler için adil bir gelir düzeyinin sağlanması ve üretimin devamlılığı için uygulanan fiyattır.
- b) Temsili Piyasa Fiyatı:** Her yıl pazarlama dönemi öncesi diğer bitkisel yağ fiyatları da göz önünde tutularak belirlenen, zeytinyağının normal olarak elden çıkarılabileceği fiyattır.
- c) Müdahale Fiyatı:** Pazarlama döneminin son dört ayı içinde, Konsey tarafından belirlenen standart kalitedeki zeytinyağının müdahale kuruluşları tarafından satın alındığı fiyattır. Ancak 1998

yılındaki reform ile birlikte müdahale alımları kaldırılarak yerine *Özel Stoklama Sistemi* getirilmiştir.

Üretim yardımının birim miktarı, üretimi 500kg'dan daha az olan küçük işletmeler için ayrı ve daha fazla olarak belirlenmekteydi. Fakat 1998 yılındaki reformla bu uygulamaya son verilmiştir. Topluluk, yardımın ödenebileceği toplam zeytinyağı miktarını sınırlandırmıştır. Söz konusu miktara yukarıda da anlatıldığı gibi Azami Garanti Edilen Miktar denilmekteydi ve 1998 Reformuyla beraber Ulusal Garanti Miktarı Uygulamasına geçilmiştir. Aşağıda Tablo 25'de 1998 yılında belirlenen Üretim yardımına hak kazanan ulusal miktarlar gösterilmiştir. Ancak, üretim yardımı ve bu yardımın denetlenmesine ilişkin bazı sorunlar uygulamayı güçleştirmiştir.

Tablo 25. Ülkeler İtibariyle Üretim Yardımına Hak Kazanan Ulusal Miktarlar (Ton)

Sezonlar	İspanya	İtalya	Yunanistan	Portekiz	Fransa	Toplam
1987/88	770000	742500	321718	38000	4088	1876306
1988/89	408000	390000	319231	24570	1200	1143001
1989/90	573000	585000	316372	35100	2825	1512297
1990/91	700000	148000	170869	20000	2310	1041179
1991/92	610000	650000	430147	34992	3400	1728539
1992/93	636000	410000	314432	17075	1840	1379347
1993/94	588000	550000	323161	27486	2407	1491054
1994/95	583000	458664	389904	29220	2440	1463228
1995/96	375000	625000	445000	34000	2450	1481450
1996/97	986700	410000	494218	37000	2360	1930278
1997/98	1147000	712847	492364	39600	2480	2394291
1998/99	899991	452286	562493	33936	2364	1951070
1999/00	747000	791595	463090	47380	2681	2051746
2000/01	1074970	540864	479066	25444	2247	2122591
2001/02	1562531	711076	404619	33613	2591	2714430

Kaynak: EC, 2003 *The Olive Oil and Table Olives Sector, Working Paper of the Directorate General for Agriculture.*

Zeytinyağı sektörü belli bazı sorunları bünyesinde bulundurmaktadır. Bu sorunların başında, zeytin ağacının biyolojik özelliği nedeniyle rekolte hacminde yıllara göre büyük farklılıklar göstermesi sorunu gelmektedir. Yeni zeytincilik teknikleriyle alternans (periyodisite) sorunu kısmen giderilmiş ise de, hala rekolte miktarı bir sezondan diğerine önemli farklılıklar gösterebilmektedir.

Öte yandan, her bir üretici için üretim miktarına bağlı olarak hesaplanan üretim yardımının doğru tespit edilip edilmediğinin kontrolü güçtür, çünkü üretici ile zeytin sıkma tesisi sahibi tarafından üretim miktarının maksatlı olarak olduğundan daha fazla beyan edilmesini engelleyecek bir çıkar çatışması da bulunmamaktadır. Üretim yardımını alacak üretici ve zeytin sıkma tesisi sayısının çok yüksek ve zeytinliklerin çok dağınık yerlerde olması, bu güçlüğü bir kat daha artırmaktadır.

Zeytinyağının, üretim yerinden doğrudan satışının yapıldığı veya üretilen zeytinyağının bizzat mal sahibi tarafından kendi tüketimi için ayrıldığı durumlarda (ki bu miktar İtalya ve Yunanistan'da oldukça yüksektir), kontrollerin sağlıklı yapılması daha da güçleşmektedir. Çünkü zeytin sıkma tesislerinde zeytinyağı stoklaması genellikle yapılmamakta, kontroller ise stok kayıtları üzerinden gerçekleştirilmekte, ancak kayıtlarda gösterilen stok miktarının fiziki olarak ölçülüp doğrulanması mümkün olamamaktadır.

3.1.2 Tüketim Yardımı

Zeytinyağı tüketimini arttırmayı hedefleyen bu yardım 1 Nisan 1979 yılında uygulamaya başlanmıştır. Tüketim yardımının amacı 5 litre veya daha az hacimlerde şişelenmesi veya ambalajlanması teşvik edilerek tüketimin arttırılmasıdır. Yardım ödemesinin kalitesi düşük zeytinyağına veya karıştırılmış başka yağlara ödenmemesi için bir takım kimyasal parametreler belirlenmiş ve ayrıca denetim mekanizması kurulmuştur. Tüketim yardımının işleyişinin denetimindeki zorluklar ve birim tüketim yardımında yapılan azaltmalar, beraberinde üretim yardımının eşdeğer miktarda arttırılmasına yol açmıştır. Böylece, 1987/88 iş yılında 100 kg'da 77 Euro olan tüketim yardımı, 1995/96 iş yılında 100 kg'da 12 Euro olarak sabitlenmiştir. Bu uygulamaya rağmen, zeytinyağı tüketiminde bir azalma ile karşılaşılınmamış, aksine tüketim artmıştır. Bu gelişme beraberinde bu teşvikin gerekli olup olmadığı konusunu da gündeme getirmiştir. Bu düşük tüketim yardımı, yeni güçlükleri ortaya çıkarmıştır. Denetleme giderlerinin yüksekliği, Tüketim yardımı miktarının düşüklüğü, işletmelerin denetlemelerden kaçmak için çeşitli yollara başvurusu ve az önce değinildiği üzere yardım azaltılsa da bunun tüketim üzerinde olumsuz bir etki yapmaması gibi nedenler tüketim yardımının haklılığını yitirdiğini göstermiştir.

Tüketim yardımlarının tüketicileri, zeytinyağı gibi kaliteli bir ürüne çekebilmek için artık uygun bir araç olmadığı açıklık kazanmıştır. Bu gibi sebeplerden ötürü Tüketim Yardımı uygulamasına 1998 reformuyla birlikte son verilmiştir.

3.1.3 Üretici Organizasyonları ve Birlikler

AB'nin büyük zeytinyağı üretici ülkeleri AB desteklerinden yararlanmanın yanı sıra her biri kendi içinde kurumsal yapılarına önem vermişler; üretici, sanayici ve ihracatçılar bireysel olarak ya da dernek olarak büyük yapılanmalar oluşturmuşlardır. AB'de zeytinyağı üretim yardımlarının başvurularının alınması ve dağıtılması, üreticilerin gruplandırılması, özel stoklamanın gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik olarak görevli organizasyonlar bulunmaktadır. Bir üretici birliği, üyeleri adına yardım başvurusu yapmakta ve yardım da onaylanmış bir tesiste üretilen yağ miktarı üzerinden ödenmektedir. Özel stoklama sözleşmelerinin imzalanmasına karar verildiğinde de başvuran kurumlar arasında üretici örgütlerine öncelik verilmektedir. Bu organizasyonlar yardımın %0.8'i kesilmek suretiyle finanse edilmektedir. Yunanistan'da 83, İtalya'da 188 ve İspanya'da 71 tane üretici organizasyonu bulunmaktadır (Tablo 26). Yunanistan ve İtalya'da tüm üreticiler bu organizasyonlara üye iken İspanya'da %80 oranında üretici üyedir. Her üç ülkede de bu organizasyonların birlikleri bulunmaktadır. Üretici organizasyonları birleşerek kendi birliklerini oluşturmuşlardır.

Tablo 26. AB'de Üretici Organizasyonu (ÜO)ve Birlikler (ÜB)

	İspanya	İtalya	Yunanistan	Portekiz
ÜO	71	188	83	26
ÜB	2	5	1	-

Kaynak: EC, 2004 (Erişim: www.ec.europa.eu)

Zeytinyağı pazarlama zincirinde, üreticiler, üye ülkeler arasında, belirgin farklılıklar göstermektedirler. İspanya’da üreticiler zeytinlerini, %75’i kooperatiflerden oluşan fabrikalara satmaktadırlar. Fabrika zeytinyağını ürettikten sonra pazarlaması ile uğraşmaktadır. İtalya’da ve Yunanistan’da ise üretici fabrikaya ürününü getirmekte fabrika sadece ürünün işlenmesini yani yağın çıkarılmasını gerçekleştirmektedir. Yağın pazarlanması, üreticinin kendisi tarafından gerçekleştirilmektedir. Öztüketim ve üreticiden tüketiciye direkt satışı oranı Yunanistan’da %40 dolayındadır. İspanya ve Portekiz’de üreticiler tarafından uzun yıllardır doğrudan satış yoktur. Halen, bu iki ülkedeki ulusal mevzuat zeytinyağının dökme olarak satılmasını yasaklamaktadır (EC, 2004).

3.1.4 Konserve Endüstrisi için Yardım

Topluluk içinde aynı zamanda zeytinyağı işleyen imalatçılar da destek almaktadır. Balık, kabuklu hayvan, sebze konservelerinin üretimini yapan imalatçılara zeytinyağı satışlarını teşvik etmek amacıyla üretim iadesi verilmektedir.

3.1.5 Coğrafi Bilgi Sistemi

Üretim yardımı sisteminde suistimali önlemek amacıyla EC 1638/98 sayılı yönetmelik ile zeytin yetiştirme kayıtlarıyla ilgili olarak bir Coğrafi Bilgi Sisteminin oluşturulmasına karar verilmiştir. Buna göre yardım başvuruları ve ürün bildirimleri kullanılarak hazırlanan tüm veriler havadan çekilen fotoğraflarla kontrol edilecek ve 1 Kasım 2003’ten

itibaren CBS tarafından onaylanmayan zeytin ağaçları yardım altına alınmayacaktır.

Zeytin kayıt sistemi iki tür veritabanına dayanmaktadır. Birincisi, ALPHANUMERICAL (metinsel ve sayısal) veritabanı olarak tanımlanan ve temel olarak zaten bilgisayarda dosyalar şeklinde toplanmış olan eski kayıtlar ile üreticilerin kendi üretim potansiyellerine göre yaptıkları beyanları içeren kayıtlardır. Bunun yanında bu kayıtlar homojen üretim bölgelerinin, üretici organizasyonlarının ve yağhanelerin de dosyalarını içermektedir. İkincisi, grafiksel verilere dayanan, tüm zeytin ağaçlarının dijital doğru fotoğraf (ORTHOPHOTOGRAPHS) görüntülerini içerir ki bunlar parsellerin sınırlarını, her bir zeytin ağacının konumunu gösterir. Bu iki veritabanının bir araya getirilmesi eski kayıt sistemine göre daha çok tercih edilmektedir. Bu sistem tamamlandığında yardım müracaatı kontrollerini daha etkili bir şekilde yapılır hale getirecektir. Beyanlar ve yardım müracaatlarının etkili bir şekilde çapraz kontrolleri yapılabilecek, yapılan soruşturmalar daha etkili bir şekilde açığa kavuşturulabilecektir (EC, 2004).

CBS genel olarak yardım başvuruları ve başvuru sahiplerinin sahip oldukları ağaç sayısı ile ilişkilendirilmiştir ve temin edilmesi amaçlanan bilgiler denetleme için gerekli olan bilgiler çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi CBS'ye göre kayıt altına alınmamış ürünler üretim yardımı kapsamı dışında tutulmuştur.

3.2 İç Piyasada Fiyat ve Gelirle İlgili Diğer Düzenlemeler

3.2.1 Yardım ve Doğrudan Destek

(a) Küçük üreticiler

AB'nin zeytinyağı sektörü genellikle düşük kar marjı ile çalışan ve yıllık üretimdeki dalgalanmalardan kolayca etkilenebilen küçük işletmelerden oluşmaktadır. Piyasa düzenlemesinin başlangıcından itibaren, küçük işletmelere ayrı bir yardım mekanizmasının sağlanması mantıklı gözükmekteydi. Ayrıca bu durum, üretimin önemli bir bölümünü oluşturan büyük üreticiler üzerindeki kontrolün artmasını da sağlamıştır. Başlangıçta küçük üretici tanımı olarak 100kg'ın altında zeytinyağı üretimi yapan üreticiler belirlenmiştir. Bu değer kademeli olarak 500 kg'a kadar yükseltilmiştir.

Küçük üreticilere yönelik üretim yardımı 1995/96-1998/99 iş yıllarında hesaplanan ağaç sayısı ve ortalama verim durumuna göre götürü olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, iklimden kaynaklanan verim ve üretim farklılıklarının asgaride tutulmasına, sonuçta üreticilerin gelir düzeylerinde belli bir istikrar sağlanmasına imkân vermektedir. Bu düzenleme ile 1995/96 iş yılından itibaren küçük üreticilere yapılan üretim yardımı 100 kg için 151.48 € iken, büyük üreticiler 142.20 € almaktaydı. Ayrıca küçük üreticiler AGM'nin aşılması halinde üretim yardımında kesintiye tabi değillerdi.

Bu sistem ciddi denetleme sorunlarını beraberinde getirmiştir. Çünkü bir taraftan büyük üreticilere yaptıkları üretim miktarıyla orantılı olan yardım yapılırken, küçük üreticiler için yapılan yardımda esas alınan miktar götürü olarak belirlendiğinden ve küçük üreticiler ürünlerini büyük üreticilere devrettiklerinden, küçük üreticilerin üretim miktarlarının denetlenmesi güçleştiği gibi, bu durum büyük üreticilere devredilen aynı ürünün üretim yardımından iki kere yararlandırılmasına sebebiyet vermektedir. Bu tür sahtecilikler, 1990'lı yıllarda üretim yardımı miktarındaki artışlar paralelinde artma eğilimi göstermiştir. Denetleme güçlükleri nedeniyle, 1998 yılında “küçük üreticilere farklı üretim yardımı uygulamasından vazgeçilmiştir. O zamandan beri, küçük üreticiler için sürekli olarak artan üretim arzı baskısıyla ve düşen fiyatlar nedeniyle, marjinal karda bir azalma görülmüştür. Üretimde dünyada ve AB’de birinci sırada bulunan İspanya’da zeytinyağı dışında diğer bitkisel yağların satışı da yüksek olduğu için AB’de en yüksek fiyatlı zeytinyağının İtalya’da satıldığını görülmektedir (Tablo 27).

Tablo 27. AB Ülkelerinde Ortalama Zeytinyağı Fiyatları (Euro/Ton))

Yıllar	İspanya		İtalya		Yunanistan	
	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>
1992/93	2244.5	2151.3	2586.2	2128.1	2265.6	1799.4
1993/94	2424.9	2322.1	2772.8	2287.8	2419.0	1960.6
1994/95	2770.4	2622.4	2855.3	2538.1	2557.8	2118.0
1995/96	3663.9	3473.0	3849.0	3385.8	3592.0	2864.8
1996/97	2467.0	2045.4	3564.6	2170.5	2765.1	1986.4
1997/98	1812.2	1564.2	2507.7	1545.1	2011.9	1364.3
1998/99	2325.2	2164.7	2591.1	2122.7	2212.0	1781.8

Tablo 27. (devam)

Yıllar	İspanya		İtalya		Yunanistan	
	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>	<i>Sızma</i>	<i>Lampant</i>
1999/00	1919.8	1782.5	2268,8	1734.7	1841.4	1514.1
2000/01	1712.9	1590.8	2250.0	1547.6	1752.2	1391.4
2001/02	1847.2	1733.3	2437.2	1708.7	2122.1	1482.2
2002/03	2044.7	1994.8	2686.8	1890.4	2040.7	1622.0
2003/04	1816.4	1743.6	2545.6	1880.5	2134	1765.0

Kaynak: EC, 2004. The Olive Oil and Table Olives Sector, Working Paper of the Directorate General for Agriculture.

b) Sofralık Zeytin

Sofralık zeytin olarak kullanılan zeytinlerin önemli bir kısmı aynı zamanda zeytinyağı üretimine yönlendirilebilmektedir. Bu nedenle, zeytinyağı için verilen üretim yardımı, sofralık zeytin üreticileri için de bir güvence oluşturmaktaydı. Çünkü sofralık zeytin fiyatlarının düşük seviyede seyrettiği dönemlerde, üreticiler zeytinlerini zeytinyağı üretimine dönüştürme imkânına sahip olmaktaydı. Bazı üye ülkeler bu uygulamayı sofralık zeytin için ayırıcı bir politika olarak görmekteydiler. Çünkü Topluluk piyasasında sofralık zeytin tedarik edebilmek için, zeytinyağına tanınan üretim yardımı kadar bir primi ödemek zorunda kalmaktaydılar.

1998/99 pazarlama yılından itibaren, reform çerçevesinde üye ülkeler Ulusal Garanti Miktarı (UGM) kapsamında, sofralık zeytin üreticilerine doğrudan gelir desteği verme imkânına kavuştular. Bu destek eşdeğer katsayı bazında hesaplanmaktaydı. Bu desteğin hesaplanmasında, zeytinin içerdiği zeytinyağı oranı değil, zeytinyağı üreticilerinin elde ettikleri

yardım ile sofralık zeytin üreticilerinin elde edecekleri yardım arasında bir denge sağlanması amaçlanmaktaydı. Halen, üye ülkeler tarafından, sofralık zeytin üreticilerine yapılan yardım miktarı ile ilgili eşdeğer katsayı 100 kg zeytin için 11.5 ile 13.0 kg zeytinyağı miktarı üzerinden hesaplanmaktadır.

c) Üretim Yardımından Yapılan Kesintiler

Üretim yardımından yapılan bazı kesintilerle, zeytin ağacı kütüğünün tutulması, zeytinyağı kalitesini geliştirme projeleri ile üretici birlikleri ve onların bağlı olduğu derneklerin faaliyetlerinin devamlılığı finanse edilmiştir. Bu tür kesintilerin miktarları zaman içerisinde azalmış, örneğin kesintilerin üretim yardımı içerisindeki toplam miktarı 1994/95 ile 1996/97 sezonları arasında % 4.6 iken, 1998/99 sezonunda bu miktar % 2.2'ye düşürülmüştür. Üretim yardımından yapılan kesintiler, sadece zeytinyağı kalitesinin iyileştirilmesi ve üretici örgütlerinin faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli finansmanın sağlanması amacıyla yapılan kesintiler olarak sürdürülmüştür.

3.2.2 Zeytinyağının Stoklanmasına ilişkin Düzenlemeler

Zeytin ağacının değişken verimliliği sonucu, bazı yıllarda yüksek rekolte ve buna bağlı düşük fiyatlar görülmekte, bu tür yılları takip eden yıllarda ise genellikle düşük seviyelerde gerçekleşen rekolteye bağlı olarak da zeytinyağı fiyatları yükselmektedir. Doğal olarak rekoltede yıldan yıla görülen bu önemli farklılıklar üreticilerin gelir düzeyinde de önemli değişimlere yol açmaktadır. Bu olumsuzluğu gidermek amacıyla, zeytinyağı ile ilgili ortak piyasa düzenlemesinin başlangıcından beri

müdahale alımları sistemi uygulanmıştır. Bu müdahale alımları ile bir taraftan üreticilere asgari bir alım fiyatı garanti edilirken, diğer taraftan bu şekilde satın alınan zeytinyağlarının stoklanması için **stoklama yardımı** oluşturulmuştur. Müdahale alımları genellikle fiyatların düşük olduğu dönemlerde yapılmış, bu şekilde stoklanan zeytinyağları sonraki yıllarda ihale ile satılarak bu stoklar eritilmiştir. Sonuçta, bu tür müdahale alımları Topluluk bütçesine önemli bir yük getirmemiştir.

Zeytincilikte gelişmiş üretim tekniklerinin uygulanması, özellikle sulama, zeytin ağacının budanması ve gübre kullanımında sağlanan gelişmeler, ürün yılları arasındaki üretim miktarlarında görülen dalgalanmalarda önemli azalmalara, dolayısı ile fiyat değişimlerinde de daha düşük iniş çıkışlara yol açmıştır. İlave olarak, 1990 yılından itibaren artan üretim yardımı, zeytin üreticilerinin gelirlerinde iyileşmeye yol açtığından, müdahale alımlarının önemi giderek azalmıştır. Örneğin 1987/88 pazarlama yılında zeytinyağı stok miktarı 395 bin tona ulaşmış iken, 1997 yılında bu değer 194 bin tona ve 1998 yılında ise 113 bin tona düşmüştür. Bu koşullar altında müdahale alımlarının devam ettirilmesinin artık gereği kalmadığı anlaşılmış ve 1998 yılında müdahale alım sisteminden vazgeçilmiş, ancak, özel sektöre daha önce tanınan stoklama yardımının bazı değişikliklerle devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Özel sektör stoklamasını tetikleyen fiyat seviyesi 1997/98 pazarlama yılı için öngörülen müdahale alım fiyatının %95'i olarak belirlenmiştir. 1997/98 pazarlama yılında bu fiyat, sızma zeytinyağı için ton başına 1778.8 Euro, yemeklik zeytinyağı için (virgin olive oil) ve rafinajlık zeytinyağı (lampant) için 1487.3 Euro olarak belirlenmiştir. 1998 yılından beri

zeytinyağı piyasası oldukça dengeli seyretmiş, bu nedenle stoklama yardımı sadece 2000/01 sezonunda uygulanmıştır.

3.2.3 Kalitenin İyileştirilmesi, Tanıtım Çalışmaları ve Sektörün Yapılandırılması

a) Kalitenin İyileştirilmesi

Zeytinyağı fiyatı diğer bitkisel yağ fiyatlarına göre daha yüksek olduğundan, tüketici genellikle zeytinyağının çok yüksek kalitede olması beklentisi içinde olur. Ancak, **üretim yardımı** zeytinyağında kalite farklılıklarına bakılmaksızın miktara göre verildiğinden, bu yardım üreticiye zeytinyağının kalitesini iyileştirmesine yönelik çaba göstermesi için herhangi bir etki yapmamaktadır.

İlave olarak üretim yardımına hak kazanan zeytinyağı miktarı %8 oranında arttırılabilmektedir. Çünkü prina içerisinde bulunan yağın bazı solventler kullanılarak çıkarılması ile elde edilen prina yağı daha düşük kaliteli ve daha düşük değerde olmasına rağmen aynı üretim yardımına hak kazanmaktadır. Ancak, yeni santrifüj teknolojisi, zeytin hamurundan daha fazla zeytinyağı elde edilmesine imkan verdiğinden, prina yağı içerisinde kalan yağ miktarı %8'den az olmaktadır. 2001 yılında kabul edilen 136/66/EEC sayılı yönetmelikte değişiklik yapan 23 Temmuz 2001 tarihli ve (EC) 1513/2001 sayılı Konsey Yönetmeliği ile zeytinyağı ve prina yağı ile ilgili tarif ve tanımlamalar yeniden yapılmıştır. Bu tarif ve tanımlamaların gerek Birlik içerisinde gerekse diğer ülkelerle yapılacak ticarete kullanılması zorunlu olmuştur. AB'de 2003 yılından itibaren

geçerli olan zeytinyağı sınıflandırması da aşağıda Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28. Zeytinyağı ve Prina Yağı İçin AB’de Geçerli Olan Kalite Sınıflandırması

Kalite Sınıfı	2003'e kadar Yürürlükte Olan Asit Değerleri(gr/100gr)	Şu an Yürürlükte Olan Oleik Asit Değerleri (gr/100gr)
<i>Sızma</i>	≤ 1.0	≤ 0.8
<i>Natürel Birinci</i>	$>1.0-\leq 2.0$	$> 0.8-\leq 2.0$
<i>Natürel İkinci</i>	$>2.0-\leq 3.3$	Tip Yürürlükten Kaldırılmıştır.
<i>Lampant</i>	>3.3	> 2.0
Rafine	≤ 0.5	≤ 0.3
Riviera	≤ 1.5	≤ 1.0
Rafine Pirina	≤ 0.5	≤ 0.3
Karma Pirina	≤ 1.5	≤ 1.0

Kaynak: E. Göldoğan ve M. Tan, 2002 Tarih Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, İzmir.

b) Tanıtım Çalışmaları

Zeytinyağının tüketimi genellikle üretim bölgeleriyle sınırlı kalmıştır. 1990’lı yılların başlangıcından itibaren zeytinyağı, üretici üye ülkelerdeki kadar olmasa bile, diğer yörelerde de tüketilmeye başlamıştır. Zeytinyağının üretim maliyetinin yüksekliği, kuşkusuz diğer bitkisel yağların fiyatlarına göre satış fiyatlarının da yüksek seyretmesine yol açmaktadır. 1990’lı yıllarda zeytinyağının fiyatı, bitkisel yağ (koza yağı, çiçek yağı ve soya yağı) fiyatlarına kıyasla 4 hatta 5 misli daha yüksek seyretmiştir. Bitkisel yağlarla zeytinyağı arasındaki bu büyük fiyat farkına rağmen, zeytinyağı tadım ve besin değerleri açısından tüketicinin daha

fazla beğenisini kazanmaktadır ve bu tür tüketiciler zeytinyağı için bu yüksek fiyatı ödemeye hazırdır.

Gerek Topluluk içinde gerekse Topluluk dışında zeytinyağına olan talep, tüketim yardımı ve ihracat sübvansiyonu gibi desteklerin azaltılmış olmasına rağmen, artış göstermiştir. Bu talep artışında zeytinyağı tanıtımına ilişkin çalışmaların rolü büyüktür. Bu tespit zeytinyağına olan talebin arttırılması için tanıtım çalışmalarına devam edilmesinin ve zeytinyağının geleceği için Topluluğun tanıtıma ilişkin politikasının devamlılığının gerekli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Topluluk içerisinde zeytinyağı tanıtım çalışmaları 1981 yılından beri yapılmaktadır. Başlangıçta bu tanıtım çalışmalarının ana amacı, zeytinyağı tüketiminin Topluluk içerisindeki zeytinyağı üreticisi ülkelerde diğer bitkisel yağların tüketimine kıyasla gözlemlenen azalmanın tanıtım çalışmalarıyla önlenmesi iken, 1991 yılından itibaren bu tanıtım çalışmalarının zeytinyağı üreticisi olmayan diğer Topluluk üyesi ülkelerde de yapılmasına karar verilmiştir. Bu çalışmalar için gerekli finansman 1993/94 sezonuna kadar tüketim yardımından yapılan bir kesinti ile sağlanmıştır. 1998 yılından sonra ise tüketim yardımının kaldırılmasıyla gerekli finansman Topluluk bütçesine konan tahsisatlarla karşılanmıştır. 2003 yılından itibaren ise zeytinyağı ve sofralık zeytin ile ilgili tanıtım çalışmaları 2886/2000 sayılı konsey yönetmeliği uyarınca tarımsal ürünlerle ilgili genel tanıtım programı çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu yönetmelik doğrultusunda tanıtım çalışmaları için gerekli finansmanın %30'u tarım sektöründe yer alan ticari işletmeler tarafından karşılanmaktadır.

Öte yandan UZK tarafından yürütülen ve UZK'ya üye olmayan ülkelerde başlatılan jenerik tanıtım çalışmalarının gerektirdiği finansmanın büyük bir kısmı (isteğe bağlı katkı olarak yılda 5 milyon Euro) Topluluk tarafından sağlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda ABD, Kanada, Avustralya ve Japonya gibi zeytinyağı tüketimi bakımından geleneksel pazar olmayan ülkelerde zeytinyağı tüketiminde ve bu ülkelere yönelik ihracatta çok büyük artışlar sağlanmıştır. 2002 yılından beri ise Topluluğun UZK'nın tanıtım bütçesine olan katkısı UZK anlaşmasında öngörüldüğü şekilde (yıllık 500 bin Euro) ile sınırlı kalmıştır.

Türkiye'de zeytinyağı tüketiminin özellikle AB'ye göre çok düşük kalmasının başlıca sebeplerinden biri de tanıtım eksikliğidir. Gerek ülke içi tüketimin artırılması için gerekse de dış ticarete ülkemiz menşeli zeytinyağlarının ticaretinin önem kazanması için AB'de tanıtıma verilen önem Türkiye içinde ağırlık kazanmalıdır ve gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

c) Sektörün Yapılandırılması

Zeytinyağına ilişkin OPD'nin başladığı 1966 yılından beri, zeytinyağı üretim sektörünün parçalanmış yapısı ve üretim yardımına hak kazanan üretici sayısının çok büyük olması, bazı yönetsel sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Mevzuattaki temel düzenlemeler, üretim yardımlarına ilişkin talep formlarının gruplandırılması, bunların kontrolü ve ödenmesi işlemlerini yapacak üretici örgütlerinin ve bunların derneklerinin oluşmasını amaçlamaktaydı. Bu örgütlerin faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli finansmanın sağlanabilmesi amacı ile üretim

yardımdan belli bir kesintinin yapılması öngörölmüştür. 1994/95 iş yılından itibaren bu kesinti miktarı üretim yardımının % 0.8'i olarak sabitlenmiştir (EU, 2003).

Topluluk politikasının sektör içerisinde kaliteye daha fazla önem verecek şekilde yönlendirilmesi ile birlikte, bu örgütlerin rolünün genişletilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bu örgütlere sağlanacak finansman miktarının da artması gerekmiş ve bu kesinti miktarı üretim yardımının %3'üne çıkarılmıştır. Böylece üretici örgütlerince gerçekleştirilecek faaliyetler kapsamına, piyasanın izlenmesi, zeytinciliğin çevreye etkilerinin belirlenmesi, zeytinyağı üretiminde kalitenin yükseltilmesi ve kalitenin sertifikasyonu işlevleri de ilave edilmiştir.

3.2.4 Denetleme Kuruluşları ve Kontrol Mekanizması

a) Denetleme Kuruluşları

2262/84 sayılı konsey yönetmeliği, yılda 3000 ton'dan fazla zeytinyağı üretimi yapan üye ülkelerin, zeytinyağı sektörüne verilen Topluluk yardımlarının denetlenmesinden sorumlu özel kurumlar oluşturmalarını zorunlu kılmıştır. Bu kuruluşların işletme giderleri Topluluk bütçesinden karşılanmıştır (ilk 3 yıl giderlerin %100'ü, sonraki yıllarda ise giderlerin %50'si). Konsey kabul edilebilir harcamaların %50'sinin Topluluk bütçesinden 2004/05 pazarlama yılı sonuna kadar karşılama kararını almıştır.

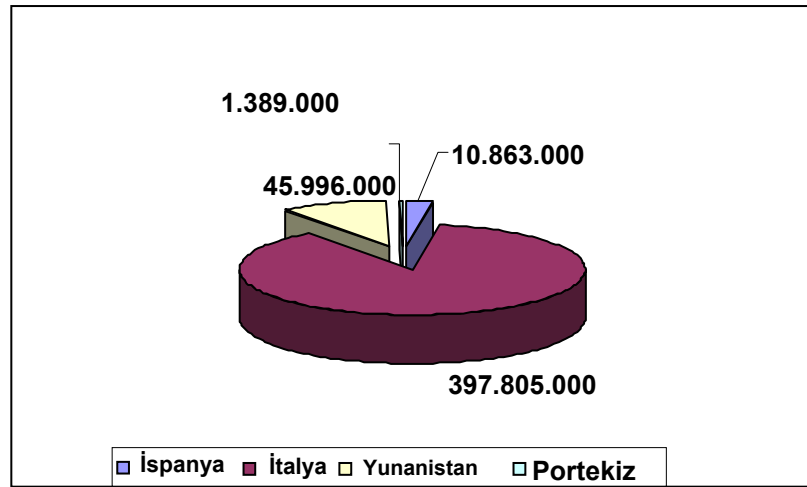
1998 yılından itibaren denetleme kuruluşları çalışmalarını, haksız ödemelerin yapılma riskinin en fazla olduğu zeytin sıkma tesisleri üzerinde

yoğunlaştırmıştır (denetlemelerin %50-%60'ı). Bunu üretici örgütlerini denetleme çalışmaları izlemiştir (%40-%50). Bireysel üreticilerin denetlenme oranı ise %1 civarında kalmıştır.

Yapılan araştırma sonuçları 1985-1998 yılları arasında 456 milyon ECU tutarında tüketim yardımı usulsüzlüğünün yapıldığını gözler önüne sermektedir ki bu miktar aynı dönemde yapılan yardım ödemelerinin %7.6'sını oluşturmaktadır. Bu usulsüz ödenen miktarın ancak %6'sı geri kazanılabilmiş 429 milyon ECU geri kazanılamamıştır (Dönmez, 2004).

Tüketim yardımında yapılan usulsüzlüklerin ülkelere göre dağılımı Grafik 8'de gösterilmiştir. Buna göre, en yüksek tüketim yardımı usulsüzlüğü İtalya 'da görülmüştür ve denetleme kuruluşları 13 yılda toplam 397805000 € usulsüzlük tespit etmişlerdir.

Grafik 8. Tüketim Yardımında Yapılan Usulsüzlüğün Dağılımı, € (1985-1998)

Kaynak: EC, 2004. The Olive Oil and Table Olives Sector, Working Paper of the Directorate General for Agriculture.

Tüketim yardımı uygulamasına 1998 yılında son verildiğinden, 1999 yılından itibaren, bölgesel olarak zeytin ağacı verimliliğinin belirlenmesi, yeni zeytin plantasyonlarının yapılıp yapılmadığının kontrolü ve sofralık zeytin işleme tesislerinin denetlenmesi bu kuruluşların temel faaliyetlerini oluşturmuştur.

Denetleme kuruluşları tespit ettikleri uyumsuzlukları ve bu uyumsuzluklara ilişkin cezalandırma veya idari yaptırım önerilerini üye ülke makamlarına iletmektedir. Zeytin sıkma tesisleri ile ilgili uyumsuzlukların başlıca kaynağı uygun tutulmamış kayıt düzeni, üretimin yüksek gösterilmesi ve bazı bilgilerin denetleme kuruluşlarına bildirimde gecikmeler şeklinde belirlenmiştir. Üretici örgütleri ve bunların dernekleri ile ilgili denetlemelerde başlıca uyumsuzluk konuları arasında, bu örgütlerin üretici ortaklarını denetlemede ve ortaklarının faaliyetlerini rapor etmede yetersiz kalmalarıdır. Bireysel üreticilerle ilgili denetimlerde ise uyumsuzluk konularının başında rekolte beyannamelerindeki tutarsızlıklar ve üretilen zeytinyağı miktarının gerçeğinden daha yüksek miktarda bildirilmesi gelmiştir.

Örnek vermek gerekirse, 2001/02 kampanya döneminde, denetleme kuruluşlarının önerileri arasında aşağıdaki hususlar dikkati çekmektedir:

- İspanya’da denetleme kuruluşu 280 zeytin sıkma tesisine uyarı göndermiş ve 2.6 milyon Euro’luk ödemeyi geri talep etmiştir.
- İtalya’da saptanan usulsüzlük neticesinde 595 bin Euro’nun geri alınmasını sağlamış, 614 bin Euro tutarında idari para cezası kesmiştir.

- Yunanistan'da aylık verileri zamanında göndermemesi nedeni ile 1.13 milyon Euro ceza kesmiştir.

Cezaların verilmesi ve tahsili işlemi ulusal otoritelerin yetkisinde bulunmaktadır. Denetleme kuruluşları tarafından 2001/02 kampanya döneminde önerilen uyarı ve cezalarla ilgili olarak üye ülkelerin yetkili makamları bu verilen cezalarla ilgili değerlendirme çalışmaları başlatmış ve hatalı yapılan ödemelerin geri kazanılması için gerekli tahsilat işlemleri yürütmüştür.

Özetlemek gerekirse, denetleme kuruluşu belli sayıdaki uyumsuzlukları tespit ederek, teşvik sisteminin şeffaf ve adil bir biçimde çalışmasına ciddi katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte yaptırımlarla ilgili ulusal prosedürler o kadar hantaldır ki, bu tür uyumsuzlukların ortaya çıkmasına caydırıcı etki yapamamaktadır. 2005/06 pazarlama yılında zeytinyağı ile ilgili denetleme sisteminin, diğer tarımsal ürünlere benzer şekilde olması öngörüldüğünden, artık sadece zeytinyağı ile ilgili denetleme kuruluşlarının hizmetine ihtiyaç duyulmayacaktır.

b) Kontrol Mekanizması

1998 yılından beri AB Komisyonu tüm kontrol mekanizmasını güçlendirmiş, bu kapsamda sektörle ilgili istatistiksel verileri değerlendirmiş, yeni plantasyonların kayıt altına alınmasını sağlamış, yeni rekolte tahmin yöntemine dayalı olarak üretim desteğinden yararlanma müracaatlarının denetimi, zeytin sıkma tesislerinin her yıl %30'unun ayrıntılı denetimi ve %20'sinin basitleştirilmiş denetime tabi tutulması

zorunluluğunu getirmiştir. AB komisyonu ayrıca zeytin sıkma tesislerinin aylık raporlarının ve bazı bilgilerin ise günlük olarak gönderilmesini zorunlu kılmıştır. Ciddi sayılabilecek uyumsuzlukların (örneğin üretim miktarının gerçeğin üzerinde bildirilmesi, zeytinyağı sınıfının yanlış beyan edilmesi, bilgilerin geç gönderilmesi gibi) cezalandırılması ve diğer önlemler yanı sıra zeytin sıkma tesisinin onaylanmış işletme ruhsatının geri alınması da öngörülmüştür.

Topluluk ayrıca istatistiksel olarak şüpheli bir durumun açıklığa kavuşturulamaması halinde, verilecek olan destekle ilgili avans ödemelerinin ertelenmesini öngören bir sistemi de uygulamaya koymuştur. Bunun yanı sıra, Topluluk yardıma hak kazanmayan yeni zeytin ağaçlarının üretimi karşılığı kadar yardım hesaplanmasında indirim yapma mekanizmasını da kabul etmiştir. Ancak 200 kg'ın üzerinde üretim yapan üreticilerin zeytinyağlarının gittiği yerlerin izlenmesine yönelik teşebbüsler tatmin edici bir sonuç vermemiştir.

Zeytinyağı sektörü tüm bu gayretlere ve OTP kapsamında en sıkı izlenen sektörlerden biri olmasına rağmen, kontrol sistemi beklentileri tam olarak sağlayamamıştır. Öte yandan, zeytinyağı sektörüne sağlanan teşviklere yönelik hileli uygulamalar, bu sektöre verilen desteğin haklılığının sorgulanmasına yol açmıştır. Çünkü beyan edilen üretimin, hileli bir şekilde, olduğundan fazla gösterilmesi üretimlerini dürüstçe gerçek miktarlarda gösteren diğer üreticilere karşı yapılmış bir haksızlık olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu nedenle, her bir zeytin üreticisinin üretim potansiyelinin ve sahip olduğu zeytin ağacı sayısının bilinmesi, denetleme sistemi için hayati önem taşımaktadır. Üreticiler tarafından destek almak amacıyla beyan edilen verilerin, bağımsız bir kaynaktan elde edilen bilgilerle mukayese edilmesi gerekmektedir. Bu objektif kaynağın, zeytin ağaç adedini saymaya imkân verecek hava fotoğrafları olabileceği anlaşılmış ve bu yöntemin uygulanması kararlaştırılmıştır. Üreticilerin sahip oldukları zeytin ağacı varlığının daha bilimsel yöntemlerle (hava fotoğrafları ile) belirlenmesi yukarıda belirtilen hileli beyanlara karşı alınmış olan en önemli önlem sayılmaktadır.

Zeytin ağacı kütüğünün tutulması işlemine 1975 yılında karar verildiğinde, bu işlem için gerekli finansmanın sağlanabilmesi amacıyla 1997/98 pazarlama yılına kadar üretim yardımından belli bir kesintinin yapılması öngörülmüştü. Bu kesinti miktarı 1992/93 iş yılından itibaren üretim yardımının %2,4'ü idi. Ancak bu sistemin uygulanması arazi kayıt sistemindeki yetersizlikler ve sektöre özgü bazı teknik güçlüklerle uğraşma sorununu beraberinde getirdi. 1999 yılına gelindiğinde, sadece İtalya bu kütüğü hazırlayabilmiş, ancak bu kütüğün güncelleştirilerek devam ettirilmesi önemli sorunlar oluşturmuştur. Fransa ve İspanya'da bu kütük çalışması bir türlü tamamlanamamış, Yunanistan ve Portekiz'de ise bu çalışmalara hemen hemen hiç başlanmamıştı.

Bu koşullar altında, Konsey 1998 yılında zeytincilik kütüğü hazırlık çalışmalarını CBS'ye (Coğrafi Bilgi Sistemine) yönlendirme kararını almıştır. Bu yöntem, arazi sahipleri yerine üretim yardımı için müracaat

eden kişileri esas almış ve sadece yardım için müracaat edilen zeytinlik alanı ile sınırlı tutulduğundan daha kolay ve gerçekçi bilgilere dayandırılmıştı. İlave olarak toplanan bu bilgiler sadece denetleme amacına açıktı. Söz konusu CBS sisteminin tamamlanması için gerekli finansman, Topluluk ve üye ülke bütçelerinden ortaklaşa sağlanmıştır.

Ödemelerin CBS sistemiyle elde edilen verilere dayandırılmadığı durumlarda, yönetmelik hileli uygulamaları asgaride tutmak amacıyla yerinde denetim sayısının artırılmasını zorunlu kılmıştır (örneğin 2000/01 iş yılından itibaren, yardımla ilgili taleplerin %10'una kadarlık kısmın yerinde denetlenmesi şartını getirmiştir. CBS sisteminin mümkün olan en kısa zamanda tamamlanmasını teşvik etmek için 1 Kasım 2003'ten itibaren CBS sisteminde yer almayan zeytinliklerin yardımlardan yararlandırılmayacağı kararı alınmıştır. Tüketim amacıyla Topluluk piyasasına yönlendirilen zeytinyağlarının kalitesiyle ilgili kontrollerin (standartlara uygunluk, kalite parametreleri, gibi) Topluluk mevzuatına göre yapılması, bu kontrollerin yetkili ulusal otoritelerce gerçekleştirilmesi ve buna uyulmaması durumunda gerekli cezaların verilmesi öngörülmüştür.

3.3 AB Dışı Ülkelerle Ticarete İlişkin Düzenlemeler

1966 yılında sıvı ve katı yağlarla ilgili ilk ortak piyasa düzenlemeleri yapılırken, dış ticarete ilişkin aşağıdaki düzenlemeler getirilmiştir:

- -İthalat ve ihracatla ilgili lisans sistemi
- -Ortak bir gümrük tarifesi

- -İthalatta değişken bir fon kesintisi
- -İhracatta ise ihracat desteği

Topluluğun zeytinyağı üretimnin düşük seviyelerde gerekleştii dönemlerde, fiyatların yüksekliği nedeni ile Topluluk orijinli zeytinyağların ihracatta rekabetçi özelliğini devam ettirebilmesi, ancak Dahilde İşleme Rejimi (Inward Processing System) ile mümkün olabilmıştır. Uruguay Round sonucunda varılan anlaşma ile 1995 yılından itibaren vergilerde aşamalı bir indirim öngörölmüş ise de, zeytinyağı ile ilgili gümrük vergileri hala yüksek düzeydedir: Halen, bu vergi miktarları lampant yağda 122.6 Euro/100 kg, natürel ve sızma zeytinyağında 124.5 Euro/100kg, natürel olmayan yağlarda 134.6 Euro/100kg, prina yağında 130.3, taze veya salamura zeytinde ise 13.3Euro/100kg dır.

İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılımı Tunus'un Topluluğa yönelik geleneksel ihracat potansiyelini kaybetmesi olasılığını ortaya çıkarmıştır. 1987 yılında Tunus ile Topluluk arasında imzalanan işbirliği anlaşması ile bu ülkenin Topluluğa yılda 46 bin tonluk çok düşük gümrük vergili (7.81 Euro/100kg) ihracat kotası elde etmesine imkân tanınmıştır. 2001 yılında Tunus ile imzalanan yeni Avrupa-Akdeniz Anlaşması ile kademeli olarak artırılan bu kotanın 2005 yılından itibaren 56 bin tona yükseltilmesi ve bu miktara kadar olan ithalatta gümrük vergisinin sıfırlanması kararlaştırılmıştır. Benzer bir anlaşma ile Mart 2003'te Lübnan'a 1000 tonluk sıfır gümrük vergili bir kota tanınmıştır. Türkiye ve AB arasında 1998 yılında gerçekleştirilen karşılıklı taviz görüşmeleri sonucunda imzalanan antlaşma çerçevesinde AB, Türkiye'den ithal edilen

zeytinyağında indirim uygulamaktadır. Birlik'in uyguladığı tarifeler ve Türkiye'ye uyguladığı indirim oranlar aşağıda Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29. AB'de Zeytinyağı Uygulanan Sabit Tarifeler ve Türkiye'ye Yapılan Vergi İndirimi

GTİP	Tanım	Vergi (Euro/Ton)	Vergi İndirimi (%)
15091010	Saf Lampant Zeytinyağı	1226	10
15091090	Diğer Saf Zeytinyağı	1245	10
15099000	Diğer Zeytinyağı	1346	5
15100090	Diğer Zeytinyağı	1603	5
15100010	Ham Zeytinyağı	1102	10

Kaynak: EU, 2004 (Erişim: www.europa.eu.int)

Topluluğun zeytinyağı ihracatına ihracat sübvansiyonu verilmesindeki amaç ise, Topluluk ihraç fiyatlarının uluslararası piyasalardaki diğer ülke fiyatları seviyesine getirilmesidir. Topluluğun giderek genişlemesi ve bünyesine zeytinyağı üreticisi ve ihracatçısı ülkeleri alması sonucunda Topluluk dünya zeytinyağı piyasalarında söz sahibi konuma gelmiştir. Artık, Topluluk tarafından zeytinyağı ihraç edilen ülkelerdeki (ABD, Kanada, Japonya, Avustralya gibi) zeytinyağı fiyatları Topluluk fiyatlarına eşit hatta daha yüksek fiyatlarla satılır duruma gelmiştir. Bu nedenle, ihraç piyasalarının genişlemesinde rol oynayan faktörün fiyattan çok bu ürünün tanıtımı, böylelikle yeni tüketicilerin kazanılması konusunun geldiği anlaşılmıştır.

İlave olarak, DTÖ Anlaşmaları gereğince, ihracat sübvansiyonundan yararlanabilecek zeytinyağı miktarı Topluluk için 1995/96 sezonunda 140.5 bin ton iken, bu miktar aşamalı olarak azaltılıp 2000/01 pazarlama

yılında 115 bin tona düşürülmüştür. 1990'lı yılların sonlarından itibaren zeytinyağı ihracatında sağlanan gelişmeler sonucunda, ihracat sübvansiyonundan yararlanabilecek zeytinyağı miktarına getirilen bu kısıtlama ile iki farklı ihraç piyasasının oluşması tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu piyasalardan birisi ihracat desteğine tabi piyasa, diğeri ise ihracat desteğine tabi olmayan piyasa idi

Bu koşullar altında, 1998 yılında gerçekleştirilen reformlar sonucunda ihracat sübvansiyonlarının devamına karar verilmiş olmasına rağmen, zeytinyağı ihraç fiyatlarında görülen yükselme nedeniyle bu desteğin kullanılmasına gerek kalmamış, buna rağmen ihracat miktarı 1997/98 yılında 227 bin tondan, ihracat iadesine son verilmesinin kararlaştırıldığı 2001/02 iş yılında 324 bin tona yükselmiştir.

3.4 AB Zeytinyağı Sektörü

Tüm AB genelinde mevcut yaklaşık 11000 adet zeytinyağı fabrikası bulunmakta olup çalışan fabrika sayısı bunun %5-10 daha düşüğüdür. Zeytin işletmelerindeki parçalılık işleme endüstrisinde de kendini göstermektedir. Bir fabrikanın zeytin işletmesine yakın olması demek, danenin hasat edildikten hemen sonra yağa işlenebilmesi demektir ki buda yağ kalitesi açısından büyük önem arz etmektedir. İtalya'da ki mevcut fabrika sayısı 6.000, Yunanistan'da ise 2.200 kadardır. Zeytin üretiminin çok daha fazla olduğu ve üretimin coğrafi bölgeler göre yoğunlaştığı İspanya'da fabrika sayısı sayıca 1.700 olarak daha azdır ancak işleme kapasitesi olarak çok daha büyüktür. (Dönmez, 2004).

Dünya'nın ve AB'nin başlıca üreticisi olan İspanya'da zeytinyağı sektöründen bu bölümde kısaca değinmek gerekirse: Yaklaşık 308 milyon adet zeytin ağacı, İspanya'nın hemen hemen tüm bölgelerine yayılmış toplam 2.423.841 hektar zeytinlik alanı içersisinde yer almaktadır. “Andalucia” olarak adlandırılan Endülüs Bölgesi 1.480.162 hektar zeytin alanı ile İspanya'daki toplam zeytinlik alanın %61'ine sahiptir. Tablo 25'te de görüldüğü gibi Bu bölgeyi izleyen sırasıyla Merkez bölgesi %13.7, Extremadura %11, Ebro %7.4 ve Lavente bölgesi de % 6.8 lik kısmını oluşturmaktadır (Tablo 30).

Tablo 30. İspanya'da Bölgelere Göre Zeytinlik Alanlar (2005)

BÖLGE	Zeytinlik Alanı (ha)	(%)	Zeytin Ağacı Adedi	(%)
Andalucía	1480162	61.1	185653000	60.3
Extremadura	267284	11.0	36676000	11.9
Merkez	332463	13.7	36700000	11.9
Ebro	178803	7.4	21879000	7.1
Levante	165129	6.8	26850000	8.7
Toplam	2423841	100.0	307758000	100.0

Kaynak: ASOLIVA, 2006 (Erişim: http://www.asoliva.com/ingles/menu/frame_espa_c.htm)

Diğer ülkelerde olduğu gibi, İspanya'da da zeytin ağacı hava koşullarından kolayca etkilenmekte ve “periyodisite” olarak bilinen bir yıl verimli, diğer yıl verimsiz olma durumu bu ülkede de yaşanmaktadır. Dolayısıyla, zeytinde bazı yıllar son derece iyi ürün alınırken, bazı yıllar bu elde edilen ürün miktarı çok düşük seviyede kalmaktadır. Buna rağmen, son dönemlerde geliştirilen yeni sulama ve hasat yöntemleri başta olmak üzere, uygulanan yeni teknolojiler sayesinde, elverişsiz hava şartlarının

olduğu yıllarda bile 800 bin tonluk üretim sağlanmaktadır ki geçmiş yıllarda bu üretim miktarı rekor seviye olarak görülmekteydi.

İspanya’da Zeytinyağı sektörü son zamanlarda önemli teknolojik ilerlemeler kaydetmiştir. Son verilere göre 1800 civarında zeytin sıkma tesisi, 80 rafinasyon tesisi ve yaklaşık 500 adet ambalajlama şişeleme veya teneke kutu dolum tesisi bulunmaktadır. Ambalajlama tesislerinin 12 tanesi oldukça büyük kapasiteli olup, bunlar tüm İspanyada ambalajlanan zeytinyağının %70’lik bölümünü karşılamaktadır. Zeytinyağı üretim zincirindeki diğer temel etkenler ise, hasat, zeytin sıkma tesislerinde zeytinyağının elde edilmesi ve ambalajlama işlemidir. Rafinajlık zeytinyağı ise rafine tesislerinde rafine edilmektedir. Bu zincirde var olan işletmeler değişik büyüklükte olup, doğal olarak en büyükleri en çok entegre olanlardır. Akdeniz diyetinin yıldızı sayılan sızma zeytinyağına yönelik ilginin bütün dünyada artması, zeytinyağı üretim sektöründe de yapısal değişimlere yol açmıştır. İspanya’da zeytinyağı üretim sektörü, zeytin sıkma tesislerini de kapsayacak şekilde üretici kooperatifleri olarak teşkilatlanmışlar ve ürünlerini pazarlamada ön plana çıkmaya başlamışlardır. Bu kuruluşlar ürettikleri sızma zeytinyağını kendi markalarıyla pazarlamaya gitmiş veya büyük süpermarket zincirleri ile yaptıkları anlaşmalar çerçevesinde tüketiciye doğrudan perakende zinciri içerisinde ulaşma yolunu tercih etmişlerdir. Bu kooperatif kuruluşları, aynı zamanda doğrudan ihracata da yönelmişlerdir.

İspanya’da zeytinyağı sektörü kendisini sürekli olarak yenilemiş ve en gelişmiş teknolojiyi kullanmak suretiyle dünyada lider konumuna

ulaşmıştır. Zeytinyağında çok yüksek rekabetin varlığı söz konusudur. Dahili pazarın %75'ine 10 büyük firma hakimdir ve en fazla pazar payına İspanyol firmaları sahiptir (www.asoliva.com).

4. Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeninde Bugünkü Durumun Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği'nin 2000-2006 yıllarında izleyeceği politikaların mali çerçevesini çizen Gündem 2000'de hükme bağlanan OTP Orta Vadeli Gözden Geçirmesi (Mid Term Review) sonucunda hazırlanan ve esasen prim sistemlerinden belirli koşullara (apraz uyum) bağlı olan bir doğrudan gelir desteği sistemine (tek ödeme sistemi) geçilmesini içeren reform nerileri Eylül 2003'te ekilebilir ürünler ve hayvancılık gibi temel sektörler, Nisan 2004'te ise Akdeniz rnleri (zeytinyağı ve sofralık zeytin, tütün, pamuk, şerbetçiotu) için kabul edilmiştir. Konuyla ilgili temel düzenlemeler (EC) 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğü'nde bulunmaktadır. Bu Tüzük bir yandan tek ödeme sistemiyle ilgili kuralları, diğer yandan belirli ürün veya ürün gruplarına özgü ilave destekleme sistemlerini ortaya koymaktadır. Tüzük'e Akdeniz ürünlerine ilişkin değişiklikler (EC) 864/2004 sayılı Konsey Tüzüğü'yle getirilmiştir. (EC) 865/2004 sayılı Konsey Tüzüğü ise bu çerçevede Zeytinyağı OPD'ye ilişkin 136/66/EEC sayılı Konsey Tüzüğü'n yürürlükten kaldırıp yeni bir zeytinyağı ve sofralık zeytin ortak piyasa düzeni oluşturmuştur (Tan, 2005).

Son yapılan reformla birlikte zeytinyağı üretim yardımı sistemi 2005/06 pazarlama yılından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır ve bunun

yerini 1 Kasım 2005'ten itibaren geçerli olacak şekilde ikili bir destekleme sistemi almıştır: tek ödeme sistemi ve zeytinliklerin muhafaza edilmesi için ilave prim. Tek ödeme sistemi kısaca belirli bir çiftliğe tarihsel verimliliği üzerinden prim ödenmesi anlamına gelmektedir. Burada tarihsel verimliliğin saptanması için belirli bir referans dönemi karara bağlanmaktadır. Dolayısıyla tek ödeme sistemi üretimden bağımsızdır.

Avrupa Komisyonu zeytinciliğin desteklenmesi çerçevesinde toplam bütçenin saptanması için 2000 ile 2003 yıllarının ortalamasını almıştır. Bu hesaplanan bütçenin en azından % 60'ı tek ödeme sistemine aktarılacaktır. Üretici üye devletler belirli bir müddet dahilinde daha yüksek bir yüzdeyi tek ödeme sistemine ayırmaya karar verebilir. Geriye kalan bütçe ise ulusal zarfları oluşturacaktır.

Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzeni kapsamında gelinen son reformun öngörülen uygulama şekli ise aşağıdaki gibidir. 2000/01-2002/03 sezonlarında yapılan destekleme uygulaması baz alınarak (EC, 2005):

- * 0,3 ha'dan küçük zeytin işletmelerine 2010 yılına kadar mevcut desteğin aynen (%100 oranında) devam ettirilmesi,

- * 0,3 ha'dan büyük zeytin işletmelerine ise 2010 yılına kadar:

- Mevcut desteğin %60 oranında devam ettirilmesi,
- Kalan %40 desteğin Tek Çiftlik Ödemesi kapsamında ödenmesi (çapraz uyum koşullarına bağlı olarak)

- * 2010 yılından itibaren ise tüm zeytin işletmelerinin (0,3 ha'dan küçük veya büyük) Tek Çiftlik Ödemesi Sistemine tabi tutulması.

(EC) 865/2004 sayılı Konsey Tüzüğü kapsamında Topluluk'un belirli bölgelerinde zeytinyağı piyasasında ciddi rahatsızlıklar yaşanması durumunda özel stoklama yardımı verilebilecektir (Tan, 2005).

Ayrıca temsili bir dönem boyunca piyasada kaydedilen fiyatlar belirlenen eşiklerin altında düştüğünde bu yardım Komisyon tarafından resen de gündeme getirilebilecektir. Bu eşikler aşağıdaki tablodadır (Tablo 31).

Tablo 31. Stoklamaya Konu Olan Azami Fiyatlar

Zeytinyağı Türü	Asgari Fiyat (€/ton)
Natürel sızma zeytinyağı	1779
Natürel birinci zeytinyağı	1710
Natürel lampant zeytinyağı, 2° asit	1524 Her ilave asidite derecesi için 36.70 EUR azaltılmak üzere

Kaynak: Tariş, 2005. AB Uyum Projesi Bilgi Notu, İzmir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ VE POLİTİKALARI

1. TÜRKİYE’DE ZEYTİNYAĞI POLİTİKALARI

1.1 Türkiye’de Uygulanan Destekleme Politikaları Türleri

Türkiye’de tarımın desteklenmesini gerektiren çok sayıda neden bulunmaktadır. Bunları kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

- Tarım kesiminde işletme büyüklükleri AB ülkelerine kıyasla çok küçüktür. Ortalama işletme büyüklüğü 6 hektar civarındadır.
- Destekleme yolu ile tarım ürünlerinin fiyatlarında belli bir istikrarın sağlanması mümkün olabilmektedir. Tarım ürünleri fiyatlarında ortaya çıkan dalgalanmaların giderilmesi açısından desteklemelere ihtiyaç duyulmaktadır.
- Türkiye’de tarım kesiminde yaşayan nüfusun gelir seviyesinin tarım dışı kesime göre daha az olması sebebiyle bu kesimin devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan Türkiye’de tarım sektörünün desteklemesi konusu ile ilgili olarak hangi ürünlerin hangi araçlarla ve ne şekilde destekleneceği her zaman tartışma konusu olmuştur. Bilindiği gibi tarımın desteklenmesinde çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar kimi zaman beraber kimi zamanda tek olarak kullanılmıştır.

Türkiye’de, özellikle 1930’lu yıllarda birçok Kamu İktisadi Teşebbüsü (Sümerbank, Etibank, İş Bankası, TMO gibi) devreye girmiş, yine bu paralelde ülke tarımında stratejik ürün sayılan (çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir, fındık, pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği gibi) ürünlerle ilgili kooperatif kuruluşlarının yasası çıkarılmış, bu tür kuruluşların oluşumu da teşvik edilmiştir. Bu çerçevede, TARIŞ İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri 1935 yılında, Fiskobirlik (fındık) 1939 yılında, Çukobirlik (pamuk) 1940 yılında Tariş (pamuk, zeytinyağı) 1949 yılında, Trakyabirlik (ayçiçeği) 1967 yılında ve Marmarabirlik 1954 yılında kurulmuştur.

Benzer şekilde, tarım sektörünün ihtiyacı olan girdilerin (gübre, tarımsal ilaç ve alet ekipman gibi) uygun koşullarda karşılanması amacıyla tarım kredi kooperatifleri 1936 yılında kurulmuştur. 1960’lı yılların ortalarına kadar devam eden süreçte tarımda uygulanan destekleme araçlarının başında tarım kesimine, uygun koşullarda kredi desteğinin sağlanması gelirken, tarımsal girdi desteği olarak da yine üreticiye cazip fiyatlarda gübre, tarımsal ilaç gibi girdilerin yine uygun fiyatlarla üreticiye verilmesi şeklinde olmuştur. Ayrıca gelişen modern tarım tekniklerinin uygulanması ve verimliliği ön planda tutan yeni tohum veya fidan türlerinin geliştirilmesi, üreticiye bu girdilerin ve tarımsal mekanizasyona geçilmesi için gerekli altyapı yatırımlarının T.C. Ziraat Bankası kaynaklı düşük faizli kredilerle desteklenmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Yukarıda özet olarak açıklanan destekleme araçlarına ilave olarak 1966 yılında “destekleme alımları” politikası benimsenmiş ve bu politika

kapsamında gerek Toprak Mahsulleri Ofisi gibi kuruluşlar, gerekse Tarım Satış Kooperatifleri gibi kooperatif kuruluşları bu destekleme modelinin uygulanması için devletçe görevlendirilmişlerdir. Bu destekleme modelinin esasında, destekleme kapsamına alınan tarımsal ürünler için “bir destekleme alım fiyatı”nın devletçe açıklanması, bu fiyatlar çerçevesinde alımla görevlendirilen kuruluşların T.C. Ziraat Bankası tarafından açılacak ürün alımı ve işletme kredileriyle üreticilerden ürünleri alması, stoklaması, bu ürünleri işleyip iç ve dış piyasalarda satması ve bu faaliyetler sonucunda ilgili kuruluşların zarar etmesi halinde bu zararın da takip eden yılda devlet bütçesine konulacak ödeneklerle kapatılması, gibi ana işlevler yer almaktadır. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere destekleme aracının esasını açıklayan ürün alım fiyatları oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu destekleme türü kısaca “fiyat desteği” şeklinde de tanımlanmaktadır. Açıklanan destekleme fiyatları, üreticinin korunması ve desteklenmesi açısından genellikle piyasa fiyatları üzerinde olmuş, bu özel sektör kuruluşları piyasa koşullarını dikkate alarak ve ihtiyaçları kadar alım yaptıklarından, rekoltenin önemli bir bölümü tarım satış kooperatifleri birliklerine teslim edilmiştir. Ancak o yıllarda hüküm süren yüksek enflasyon ortamında, ürün yılı içerisinde genellikle ürün fiyatlarında enflasyon oranında, hatta daha yüksek oranlarda artışlar ortaya çıktığında, birliklerin ürün alım fiyatları ile satış fiyatları arasındaki zarar kısmen kapatılabilmiş ise de, T.C Ziraat Bankası tarafından Birliklere açılan ürün kredilerinin faiz oranlarının yüksekliğine bağlı olarak Birliklerin birçoğu bilançolarını zararla kapatmışlardır.

Diğer taraftan, destekleme alım fiyatlarının piyasa fiyatları üzerinde olması nedeniyle, bu kuruluşlar pazarlama kapasitelerinin çok üzerinde ürün almak, bunları depolamak ve uygun koşullarda muhafaza etmek sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır. Çoğu kez zaman içerisinde alınan ürünlerde kalite kayıpları ortaya çıkmış ve bu ürünler çok daha düşük fiyatlarla elden çıkarılmak zorunda kalmıştır. Öte yandan, desteklemeye tabi ürünlerin alım satımı veya işlenmesiyle ilgili özel sektör kuruluşları ise piyasa fiyatlarının üzerinde alım yapan bu kuruluşlarla zaman zaman rekabet etmek zorunda kalmış, dünya fiyatlarına göre rekabetin mümkün olmadığı durumlarda, bu ürünlerin ihracatı için ihracat desteğinin de verilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Yurtiçi piyasa fiyatlarının dünya fiyatlarına göre çok düşük kaldığı durumlarda veya ülkemizin gerek dünya üretiminde gerekse dış ticaretinde önemli bir paya sahip olduğu ürünlerde (fındık gibi), ihraç fiyatlarının düşük seyretmemesi ve ülke döviz gelirlerinin arttırılabilmesi amacıyla, bu ürünlerin ihracatı fon kesintisine tabi tutulmuştur. Bu yöntemle, Hazineye gelir sağlayıcı nitelikteki fon kesintileri ile sağlanan gelirler, yukarıda sözü edilen ihracat teşviklerinin kaynağını da oluşturmuştur.

1966/67 sezonunda başlatılan destekleme alımları ile sürdürülen fiyat desteği başta pamuk, fındık, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir, ayçiçeği ve zeytinyağı gibi ürünlerde 1987/88 sezonuna kadar (22 yıl) sürdürülmüş, bunu takip eden 3 ürün yılında birlikler alımlarını kendi nam ve hesaplarına yapmışlardır. 1991/92 sezonunda yeniden başlatılan destekleme alımları ancak iki yıl devam etmiş, 1993/94 sezonundan

itibaren hükümetçe İMF'ye verilen taahhüt çerçevesinde destekleme alımlarına 1990 yılında son verilmiştir. 1994 yılından 2000 yılına kadar geçen süre içerisinde sadece pamuk ve ayçiçeği için prim sistemi uygulanmış, prim sistemi yoluyla bazı ürünlerin desteklenmesi yoluna gidilmiş, bu sisteme daha sonra 1998 yılında zeytinyağı da ilave edilmiştir.

2002 yılında İMF'ye verilen taahhütler sonucu Türkiye Tarımında yeni bir uygulama olan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemine geçilmiştir. DGD, daha önceki girdi, fiyat ve kredi desteklemelerinin yerine üreticiye doğrudan tarımsal üretim yaptığı birim alan dikkate alınarak verilen bir desteklemedir ve bu sisteme geçilerek piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması, tarımsal desteğin dağılımındaki etkinsizliğin önlenmesi, arz fazlası olan ürünlerin üreticilerine alternatif ürünlere geçmeleri için imkan tanımak amaçlanmıştır.

1.2 Zeytinyağı'na Uygulanan Destekleme Politikaları

Yukarıda anlatılan, Türkiye'de tarımın desteklenmesine ilişkin esasların ve uygulamaların hemen hemen tümü zeytinyağının desteklenmesine ilişkin uygulamaları aynen yansıtmaktadır. Türkiye'de zeytinyağının desteklenmesine ilişkin izlenen politikalarda Tariş önemli bir görev üstlenmiş ve 1966 yılında başlayan zeytinyağı destekleme alımları 1973/1974 ve 1979/1980 dönemleri dışında 1987/1988 dönemine kadar aralıksız devam etmiştir. 1987-1990 yılları arasındaki dönemde zeytinyağı, destekleme alımları kapsamındaki ürünler arasından çıkarılmış, 1991 yılında ise tekrar dahil edilmiştir. 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Paketi

çerçevesinde alınan karar ile tekrar destekleme kapsamından çıkarılan zeytinyağında, destekleme alımları politikası maalesef kimi zaman siyasi bir araç olarak da görülmüştür.

1994 yılında destekleme alımlarına son verilmiş olmasına rağmen daha sonraki yıllarda zeytinyağının destekleme dışında tutulması piyasada önemli fiyat düşüşlerine yol açmış, zeytinyağı üreticisi ise bu üründen yeterli geliri elde edememesi sebebiyle zeytinliklerine gerekli bakımı ve özeni gösteremediği için ve toplama masraflarının yüksekliği nedeniyle zeytinyağı üretiminde yeterli artış sağlanamamıştır.

Bu olumsuz gidişin önlenmesi ve zeytinyağına gerekli önemin verilmesi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile Hazine Müsteşarlığının da desteği ile Bakanlar Kurulunca alınan karar çerçevesinde 1998 ürünü zeytinyağında prim uygulaması sistemine başlanmıştır. Prim sistemine geçmeden önce Destekleme alım fiyatı hesaplanırken 5 asit ham zeytinyağı fiyatı baz fiyat olarak alınarak belli bir fiyat hesaplanıyordu. Bunun ardından piyasada iki tür fiyat oluşmaktaydı. Birincisi, devletin belirlediği fiyatlar olan Birlik alım fiyatlarıdır ki piyasa fiyatının oluşmasında önemli ölçüde etkili olmaktadır. İkincisi ise üretim bölgelerinde alım-satım yapan tüccarlar ve yağhanelerde oluşan fiyat, yani piyasa fiyatıdır ve buna Borsa fiyatı da denilmektedir. Birlikler tarafından açıklanan zeytinyağı alım fiyatları ve prim miktarları Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32. Türkiye’de Birlik Alım Fiyatları, Piyasa Fiyatları ve Prim Miktarları (Baz Ham 5 asit)

Sezon	Prim Ödemesi	Alım Fiyatı (YTL/KG)	Piyasa Fiyatları (YTL)
1996/97		0.3	0.2
1997/98		0.3	0.3
1998/99	40 cent	0.5	0.4
1999/00	yok	1.0	0.9
2000/01	28 cent	1.1	1.2
2001/02	150binTL/kg	2.5	2.4
2002/03	175binTL/kg	2.8	2.4
2003/04	200binTL/kg	3.2	3.4
2004/05	250binTL/kg	3.3	3.1
2005/06	110binTL/kg	5.0	4.8

Kaynak: 1) *Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, 2006, İzmir.*

2) *İzmir Ticaret Borsası, 2006. İktisadi Rapor 2006, İzmir.*

Tabloda görüldüğü üzere prim fiyatlarında bir istikrarsızlık söz konusudur. 5 asit baz alınarak oluşturulan alım fiyatlarının da kimi yıllar piyasa fiyatlarından fazla olduğu görülmektedir .

1998 yılında yürürlüğe giren prim sisteminin çeşitli yararlarından söz etmek mümkündür. Üreticinin korunması ve gelir düzeyinin artması, zeytinciliğe olan desteğin artırılması, zeytinliklere gerekli özenin gösterilmesi sonucu üretimde kalite ve verim artışı, vergi kaçaklarının ve haksız rekabetin önlenerek kayıt dışı ekonominin kontrol altına alınması ve piyasada mal dolaşımının ve ekonomide canlılığın sağlanması gibi.

1998 yılında 40 cent/kg olarak uygulanmaya başlayan prim sistemine 1999/00 sezonunda ara verilmiş olmasına rağmen, 2000/01 üretim sezonunda tekrar devam edilmiştir ve tutar bu kez tablodan da görüleceği üzere 28 cent/kg olarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda da

azalan bir seyir izleyen fiyatlarda son iki sezonun ortalamasına bakıldığında da (2004/05-2005/06) uygulanan primin ortalama olarak 180000 TL/kg olduğunu görmekteyiz. Her ne kadar prim sistemi özünde birçok olumlu özellikler bulundursa da Türkiye’de uygulanan politika ve belirlenen fiyatların düşüklüğü, sistemin etkinliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Uygulanan bu sistemde fiyatların geç açıklanması yani üreticinin hasadı izleyen dönemde ne kadar prim alacağını bilememesi de eleştirilere sebep olan bir diğer konudur. Prim miktarının etkin bir destekleme sistemi olmasına karşın, Türkiye’de uygulanan primin sektörde söz sahibi olan ve yukarıda değinilen AB’deki destekler ile karşılaştırıldığında çokta tatmin edici olmadığı ve rekabet edilebilirlik açısından yetersiz kaldığı söylenebilir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında aşağıda gösterilen Tablo 33’de Türkiye’deki destekleme şeklinin tarihsel gelişimi yer almaktadır. Tablo’da, Devletin zeytinyağında destekleme yapmadığı dönemlerde, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerin ürünü kendi nam ve hesabına almaları özel bünye alımları olarak gösterilmiştir.

Tablo 33. Türkiye’de Zeytinyağı Destekleme Şekilleri

Yıllar	Destekleme Şekli
1965/66’ya kadar (18 yıl)	Özel Bünye (Birlik Alımları)
1966/67-1987/88arası(22yıl)	Destekleme Alımı
1988/89-1990/91 arası (3yıl)	Özel Bünye (Birlik Alımları)
1991/92-1993/94 arası(3yıl)	Destekleme Alımı
1994/95-1997/98 arası (4yıl)	Özel Bünye (Birlik Alımları)
1998	Prim Ödemesi
1999	Özel Bünye (Birlik Alımları)
2000-2006	Prim Ödemesi

Kaynak: Veriler Işığında Hazırlanmıştır

1.2.1 Doğrudan Gelir Desteği, Mazot ve Gübre Desteği

Birlik alımları ve prim uygulaması dışında 2001 yılı itibariyle uygulanmasına başlanılan Doğrudan Gelir Desteğinden (DGD) zeytin üreticisi de yararlanmaktadır. Buna göre zeytin üreticisi 2001 yılında dekara 10 milyon TL ve 2002 yılında dekara 13,5 milyon TL olmak üzere doğrudan gelir desteğinden faydalanmıştır. 2005 yılı itibariyle dekara 16 milyon TL uygulanmıştır ve destekten fayda sağlayan ekim alanı da 6.5 milyon dekara çıkmıştır (www.tarim.gov.tr).

Yine bu uygulamanın dışında 2003 yılında ilk kez uygulaması gerçekleştirilen mazot yardımıdan zeytin üreticisi de yararlanmaktadır.

2003 yılı için üreticilere dekar başına 3.900.000 TL ödeme yapılmıştır. Ödemeler iki taksit halinde olmuştur. Taksitlerden ilki 2003 yılı içerisinde yapılırken, ikinci taksit ödemesi 2004 yılına sarktığından ve 2004 yılı için ayrı bir mazot desteği ödemesinde bulunulmamıştır. 2005 yılına gelindiğinde, mazot desteğinin tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Ancak, 2005 yılında 2003 yılından farklı olarak ödemenin ürün gruplarına göre yapılmasına karar verilmiştir. Buna göre 2004 yılında ÇKS'ne kayıt yaptırılan ve zeytinin de aralarında bulunduğu sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır mera, orman ürün alanları için dekar başına 5 litre mazot tüketimi esas alınarak 1.5 YTL/da ödeme yapılması kararlaştırılmıştır.

Aynı zamanda hammadde bakımından dışa bağımlı olduğumuz gübre fiyatlarındaki artıştan çiftçiyi korumak amacıyla, 2005 yılında toplam 271 milyon YTL kimyevi gübre desteği verilmiştir. 2004 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi bilgilerine göre ve ürün grupları üzerinden yapılan kimyevi gübre destekleme ödemesi kapsamında zeytinin de aralarında bulunduğu sebze, meyve, süs bitkileri, özel çayır, mera, orman ürün alanları için dekara 1 YTL; gübre desteği yapılmıştır. 2007 yılı için zeytinde, mazot desteği dekara 1.8, kimyevi gübre desteği ise 1.4 YTL olarak belirlenmiştir. Prim, DGD, mazot ve gübre desteğinin dışında son olarak hükümetin AB'ye giriş sürecinde zeytin fidanı dikim sürecini hızlandırmak amacıyla dekar başına 250 YTL desteği bulunmaktadır ve 2006/2007 sezonunda da bu desteğin 400 YTL'ye çıkması beklenmektedir. Böylelikle yeni tesis edilen zeytinliklerde sertifikalı fidan kullanımını teşvik eden bu uygulama ile fidan dikimi artmıştır ve şu an 110 milyon olan zeytin ağacı sayısının 10 sene içinde 3-4 katına çıkmasıyla birlikte zeytinyağı üretiminde de bu çapta artışlar beklenmektedir (Tan, 2005).

1.2.2 İhracat Desteği

Türkiye'de zeytinyağında ihracatın teşvik edilmesine yönelik politikalar da benimsenmiştir ve bu bağlamda son 20 yıldır ihracat iadesi aracılığıyla ihracatçının sübvansede edilmesi amaçlanmıştır. 1986 yılında yürürlüğe giren ve 1987 yılında uygulanmaya başlanan bir yönetmelik ile 5 kg'lık kutularda yapılan zeytinyağı ihracatında ton başına 75 dolar ihracat iadesi verilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra 1991 yılında alınan yeni bir kararla azami 1 kg'lık ambalajlarda yapılacak ekstra naturel, ince naturel,

rafine ve karma (rafine+naturel) zeytinyağı ihracatı için ton başına 200 dolar ödeme yapılmaya başlanmıştır. 1992 yılında para ve kredi kurulunun fondan yapılan iadeleri kaldırmasıyla birlikte 1998 yılına kadar etkin bir ihracat politikası izlenmediğinden bu yıllarda ihracat faaliyetleri olumsuz etkilenmiştir.

1998 yılında tekrar başlayan sisteme göre 200 dolar/ton ihracat iadesi verilmesi öngörülmüştür ve 2002 yılına kadar verilen ihracat iadesinin miktarında bir değişiklik olmamıştır. 2002 yılında ise Para Kredi Kurulu Kararı ile zeytinyağında ihracat iadesi 200 ABD dolarından 180 ABD dolarına düşürülmüş ve net ağırlığı azami 5 kg'a kadar ambalajlarda ihraç edilmesi halinde mahsup hesabına dahil edileceği belirtilmiştir (Kutkan, 2002).

Günümüze gelindiğinde ise daha önceleri uygulamada olan dökme ve varilli ihracata uygulanan ihracat iadesi kapsamından çıkarılmış ve onun yerine ambalajlı ve markalı ihracatı teşvik etmek amacıyla yeni bir sistem uygulamaya girmiştir. 2005 yılında değişen bu sistemle birlikte 5 kg'a kadar olan ve ambalajlarda yapılan ihracata 150 \$/ton ödeme yapılırken ihracatın "Tescilli Türk Markaları" ve "Made in Turkey" ibaresi ile gerçekleştirilen ihracatlarda da 300 \$/ton ödeme yapılmıştır.

2006 yılında Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına ilişkin iki ayrı tebliğ yayınlanmıştır. Yayınlanan ikinci tebliğ birinci tebliğde değişiklik yapılmasına yönelik olmuştur. Buna göre 15.02.2006 tarihli ve 26081 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ilk tebliğde zeytinyağının azami

net ağırlığı 5 kg’a kadar ambalajlarda ihraç edilmesi durumunda 100 \$/ton, net ağırlığı 2-5 kg (5 kg dahil) arasında olan ambalajlarda, “tescilli Türk Markaları” ve “Made in Turkey” ibaresi ile ihraç edilmesi halinde 150 \$/ton, yine aynı koşulları sağlamak kaydı ile 1-2 kg (2 kg dahil) arasında olan ambalajlarda ihraç edildiği takdirde 200 \$/ton, 1 kg’a kadar ambalajlarda ihracatı durumunda ise 350 \$/ton ödeme yapılması öngörülmüştür. 2006 yılı içerisinde çıkarılan ilk tebliğin Resmi Gazete’de yayınlanmasından yaklaşık iki ay sonra 26.04.2006 tarihli ve 26150 sayılı Resmi Gazete’de “2006/1 Sayılı Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ” ile ilk tebliğde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Buna göre ilk tebliğde 2-5 kg ambalajlarda yapılacak ihracat Lampant Naturel ve Naturel Sızma zeytinyağlarını kapsarken, ikinci tebliğde Lampant Naturel Zeytinyağı yerine Rafine Zeytinyağı kapsama alınmıştır. Aynı şekilde 1-2 kg’lık ambalajlarda yine Lampant Zeytinyağı yerine rafine zeytinyağı ve 1 kg’lık ambalajlarda ise Lampant Zeytinyağı yerine Rafine ve Riviera Zeytinyağı iade kapsamına alınmış, ödenecek miktarlarda herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir (Özden, 2006). Tablo 34’de 2001 yılından beri Türkiye’de zeytinyağına verilen ihracat iadesi ve destek kapsamındaki zeytinyağı miktarları gösterilmiştir. Son beş yıldır yüksek ihracat iadesinin 2004 yılında verildiği görülmektedir.

Tablo 34. Zeytinyağına Verilen İhracat İadesi ve İade Kapsamındaki Miktarlar

Yıllar	(KG)	(\$)
2001	4546637	796850
2002	4658997	827331
2003	7791921	1400364
2004	10774142	1733621
2005	7273643	1191243

Kaynak:AvrupaBirliğiGenelSekreterliği,TaramaRaporu,2006(Erişim:http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/11/sorular_cevaplar_files/cevaplar/Zeytinyagi_ilave.pdf).

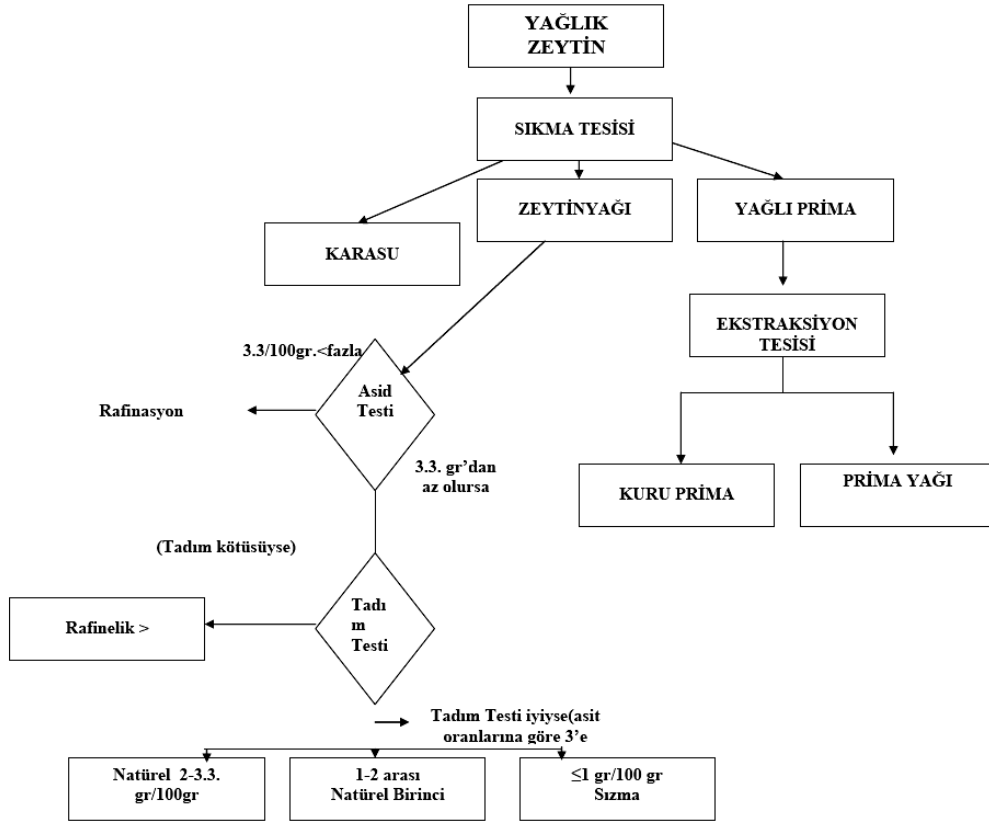
Tarım ve tarıma dayalı sanayinin en önemli dallarından biri olan zeytinyağı sektöründe Türkiye'nin dış pazarlarda rekabet potansiyelinin iç piyasada da daha istikrarlı bir yapıya kavuşması için kalıcı bir destekleme politikasının oluşturulma ihtiyacı kaçınılmazdır.

2. Türkiye’de Zeytinyağı’nda Sektörel Yapı

2.1 Zeytinyağı Üretim Yapısı

Zeytinyağı ham dane halde bulunan zeytinlerin belli işlemlerden geçirildikten sonra elde edilen bir yağ çeşididir. Zeytinyağı ana sektör olarak ele alındığında, zeytinyağı elde ediliş aşamasında ortaya çıkan prina yağı ve onun yan ürünleri olan prinanın kullanım alanları da (yakıt, gübre gibi) yan sektör olarak değerlendirilir.

Şema 1. Zeytinyağı Üretimi Akım Şeması

Tablo 35'den görüleceği üzere üretilen zeytinlerin neredeyse 3/4'ünün zeytinyağı olarak işlenmesi sebebiyle zeytinyağı, zeytincilik sektörünün büyük bir bölümünü teşkil etmektedir. Bunun neticesinde, Türkiye gibi periyodisitenin etkisinin fazlaca görüldüğü bir ülkede zeytinyağı üretiminde de çeşitli dalgalanmaların olması kaçınılmazdır.

Tablo 35. Sofralık ve Yağlığa Ayrılan Zeytin Oranları (%)

Yıllar	Sofralığa Ayrılan Dane	Yağlığa Ayrılan Dane
1990-91	30.6	69.4
1991-92	28.3	71.7
1992-93	30.8	69.2
1993-94	36.4	63.6
1994-95	25.0	75.0
1995-96	40.0	60.0
1996-97	24.2	75.8
1997-98	39.2	60.8
1998-99	26.1	73.9
1999-00	40.0	60.0
2000-01	27.2	72.8
2001-02	39.2	60.8
2002-03	25.0	75.0
2003-04	41.2	58.8
2004-05	26.3	73.7
Ortalama	32.0	68.0

Kaynak: R.Tunahoglu ve Karahocagil, 2005.Zeytinyağı, Sofralık Zeytin ve Prina Yağı Durum ve Tahmin 2004/2005, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü Yayını, Yayın No: 128, Ankara.

Türkiye’de zeytinyağı üretimi başlıca üç grup tarafından yapılmaktadır. Bunlar kendi olanaklarıyla zeytinlerini yağhanelerde sıkıştırarak bölgesel pazarlarda satan üreticiler, kooperatif üyesi olan veya olmayan üreticilerden hem zeytin, hem de zeytinyağı olarak işleyen Tariş, Marmarabirlik, Güneydoğu Birlik gibi kooperatif birlikleri ve özel girişimciler veya firmalardır (Dölekoğlu, 2000).

16 Haziran 2000 tarih ve 4572 sayılı yasa gereği Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri ortaklarından ürettikleri muhtelif kalitedeki zeytin ve zeytinyağını almak, kaliteye göre ayırmak, bunları işlemek, hammadde veya işlenmiş ürün olarak depolamak ve bu ürünlerin satışını

yapmakla görevlendirilmişlerdir. Tablo 36’da gösterilen bu kuruluşlar ülke zeytin üretiminin yaklaşık %15-20’sini alıp işlemektedirler.

Tablo 36. Türkiye’de Zeytinyağı Kooperatifleri Dağılımı (2005)

Kooperatif Birlikleri	Faaliyet Alanı	Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı
Tariş	Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin	26.900	33
Marmarabirlik	Sofralık Zeytin ve Zeytinyağı	30.607	8
Güneydoğubirlik	Zeytinyağı	4.945	3
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	Zeytinyağı	6.292	40
Toplam	Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin	68.744	87

Kaynak: ABGS, 2006., Tarama Raporu 2006(Erişim: http://www.abgs.gov.tr/tarama/tarama_files/11/sorular_cevaplar_files/cevaplar/Zeytinyagi.pdf)

Sektörün kurumsal altyapısını oluşturan bu firmaların aynı zamanda sektörde en çok faaliyet gösteren üretici, işleyici, pazarlayıcı ve ihracatçı kooperatif kuruluşlar olduğunu kısaca sektörde en fazla söz sahibi olan kuruluşlar olduğunu söylemek mümkündür.

Tariş, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, İzmir, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Muğla ve Manisa illerinde 33 kooperatif, 26900 ortağı ile faaliyet göstermektedir. Bu illerdeki zeytin üretimi Türkiye üretiminin yaklaşık %75’ini oluşturmaktadır. 28 adet modern kontüni zeytinyağı tesislerinde toplam 2.200 ton/gün zeytin sıkma kapasitesi bulunmaktadır. Sofralık zeytin (salamura) işleme tesisinin toplam kapasitesi 2.600 ton/yıl’dır (Tariş 56. Faaliyet Raporu). Önemli bir kooperatif birliği olan Tariş’in Türkiye zeytinyağı üretimindeki payı, son yıllarda var yok yılları arasında pek farklılık göstermemiş ve yaklaşık % 20 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 37).

Tablo 37. Türkiye Zeytinyağı Üretiminde Tariş'in Payı

Yıllar	Türkiye Zeytinyağı Üretimi (ton)	Tariş'in Alımları (ton)	Payı (%)
1997/98	40.000	4.707	11,7
1998/99	170.000	25.551	15
1999/00	70.000	7.816	11,1
2000/01	175.000	34.576	19,7
2001/02	65.000	12.299	18,9
2002/03	140.000	25.184	17,9
2003/04	79.000	13.500	17,1
2004/05	145.000	11.00	8

Kaynak : Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, 56. İş Yılı Faaliyet Raporu, 2006 İzmir

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı organizasyonu içinde İhracat Genel Müdürlüğüne bağlı değişik sektörlerde ve bölgelerde faaliyet gösteren 12 İhracatçı Birliği bulunmaktadır. Bunlardan Ege, İstanbul, Akdeniz, Güneydoğu, Doğu Anadolu İhracatçı Birliklerinde zeytin ve zeytinyağı ihracatı söz konusu olmaktadır. Ege İhracatçı Birlikleri (EİB) şemsiyesi altında olan ve toplam zeytinyağı ihracatının % 90'ından fazlasını gerçekleştiren Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği, ihracatçıları temsil eden sektörün önemli bir organıdır. Özellikle dış ticaret politikalarının oluşturulmasında etkili bir kurumdur. Çünkü üretilen zeytinyağının yıllara göre değişmekle birlikte ortalama 1/3'ü ihraç edilmektedir. Birliğe üye 500 civarındaki ihracatçı firmaların çoğu aynı zamanda imalatçı-ihracatçı konumundadır. Ayrıca Uluslararası Zeytinyağı Konseyi (UZK) ile Türkiye ilişkileri bu birlik tarafından organize edilmiştir. (Dönmez, 2004).

Türkiye Odalar ve Borsalar birliğine bağlı olan kimi Sanayi ve Ticaret Odaları'nın da sektörle ilgili meslek komiteleri bulunmaktadır. Örneğin Ege Bölgesi Sanayi Odası'nda (EBSO) bölge içinde bulunan zeytinyağı sahiplerinin oluşturdukları “Zeytinyağı Sanayi Meslek Komitesi”, İzmir Ticaret Odası'nda bulunan “Zeytin, Zeytinyağı ve Diğer Bitkisel Yağlar Meslek Komitesi” adı altındaki meslek örgütleri faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Benzer kurumsal yapıya sahip Ticaret Borsaları ise borsaya dahil ürünlerin alıcı ve satıcılarının karşılaştığı, alım-satım işlemlerinin yapıldığı, fiyatın oluştuğu ve tescil işlemlerinin gerçekleştiği tarımsal ürün piyasalarıdır. Burada da ürünler bazında meslek komiteleri şeklinde çalışma grupları mevcuttur. Örneğin yaklaşık 2600 üyeye sahip İzmir Ticaret Borsasında 18 tane meslek komitesi bulunmaktadır. Sektörle ilgili olarak “Zeytinyağı, Prina yağı ve Prina Meslek Komitesi”, “Nebati Yağlar ve Margarin Meslek Komitesi” ve “Yağlı Tohumlar Ve Çeşitli Maddeler Meslek Komitesi” gibi komiteler faaliyet göstermektedir (Dönmez, 2004).

Bunun yanında Türkiye’de faaliyet gösteren Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı, Araştırma Enstitüleri (Zeytincilik Araştırma Enstitüsü gibi), Üretim İstasyonları, İl Kontrol Laboratuvarları ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na bağlı (TÜGEM) koordinatörlüğünde 5.01.1999 tarihinde ulusal düzeyde Zeytin ve Zeytinyağı danışma kurulu oluşturulmuştur. Birçok kuruluşun üye olduğu bu kurulun çalışma biçimi yönetmelikte belirtilmiştir.

Ülke zeytinciliği ve zeytinyağı alanında ekonomik, teknolojik, tarımsal ve ticari politikaların oluşturulmasında, işbirliği sağlayacak sürekli, kalıcı ve etkin bir ortam yaratarak, çalışma ve danışma niteliğinde ortak görüş belirleme amacı ile kurulan Ulusal Zeytinyağı Konseyi de bir diğer zeytinyağı sektöründe faaliyet gösteren örgütlenme biçimidir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde 1956 yılında imzalanan Uluslararası Zeytinyağı Anlaşması'nın yürütülmesi amacıyla kurulan Uluslararası Zeytinyağı Konseyi'ne Türkiye, 1963 yılında üye olmuştur. Ancak bir takım olumsuz gelişmeler sonucu 1999 yılında üyelikten resmen çekilmiştir.

UZK, zeytinyağı kimyası konusunda araştırma geliştirme faaliyetlerinin sürdürüldüğü, zeytinyağının fiziko-kimyasal ve duyuşsal analizleri için yöntemlerin geliştirildiği, bu yöntemler hakkında eğitimlerin verildiği, uluslararası standartların belirlendiği, zeytincilik teknikleri konusunda çalışmaların yürütüldüğü, hem zeytinyağı, hem de sofralık zeytine ilişkin istatistiklerin derlendiği ve ABD, Kanada, Japonya gibi hedef pazarlarda zeytinyağının tanıtılması ve tüketiminin teşvik edilmesi için kampanyaların düzenlediği bir alandır (Güldoğan, 2005).

1998 yılından itibaren Türkiye'nin UZK dışında kalması sebebiyle, yeni analiz yöntemleri, UZK'ca tanınmış duyuşsal analiz panelinin devamı, uluslararası ticarete zorunlu olan standart çalışmaları ve yenilikler, kodeks çalışmaları ve detaylı ekonomik verilerin temini konularındaki bilgi akışı kesilmiş veya aksamıştır (Tiryaki ve Dönmez, 2003).

Türkiye'nin bundan sonraki dönemde UZK faaliyetlerinde azami derecede faydalanabilmesi için ilk olarak, zeytin ve zeytinyağı üreticisinden ihracatçısına kadar sektörün tüm kesimlerini içine alacak bir Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi'nin oluşturulması ve bu konseyin belirleyeceği, yine sektörün tüm kesimlerini kapsayan bir komisyonun UZK ile ilişkilerden sorumlu olmasının yararlı olabileceği de belirtilmektedir (Özden, 2006).

2.2 Türkiye'de Fabrika Sayısı ve Kapasite Kullanımı

Türkiye'de zeytinyağı üretimi yapan tesisler iki şekilde üretimlerini gerçekleştirmektedirler, bunlar klasik ve kontinü sistem olarak isimlendirilmektedirler. Klasik sistem üretim yöntemi de kendi arasında kuru ve sulu olmak üzereye ikiye ayrılmaktadır. Klasik sistemde zeytinler 1.5-2.0 ton ağırlığındaki döner taşlarda, homojen bir hamur elde edilinceye kadar ezilmektedir. Daha sonra bu hamurlar kuru veya sulu sistemlerde farklı işlemlerden geçerek zeytinyağı elde edilmektedir. Kontinü sistemlerde ise, değirmenler yüksek hızda dönerek zeytinleri sabit metal kafese çarptırıp kıran ve ince hamur haline dönüştüren metal kısımlardan oluşmaktadır. Bu sistemde hamur çeşitli aşamalardan geçerek yağı ayırıştırılmakta ve zeytinyağı elde edilmektedir (Olgun, 1992).

Türkiye'de zeytinyağı üretimi yapan birçok işletme son yıllarda yatırımlarını arttırmıştır ve tesisleşmede modernizasyona önem vermeye başlamıştır. Bunun neticesinde de üretimde klasik sistemden kontinü sisteme geçişin olduğu gözlenmiştir. Her ne kadar modernleşme hız

kazanmış ise de yağhanelerin hemen hemen yarısında halen hidrolik presler bulunmakta ve bu da zeytinyağı kalitesine olumsuz etki yapmaktadır. Tablo 38’de görüldüğü gibi 1992/93-2002/03 dönemleri arasında klasik sistemin yerini modern sistem almaktadır ve kontinu sistem sayısı 150’den 515’e çıkmıştır.

Tablo 38. Türkiye Zeytinyağı Fabrika Sayısı ve Kapasite Kullanım Oranı (Tahmini)

Yıl	Üretim (1000 ton)	Kurulu Kapasite (1000 Ton)	Kapasite Kullanım Oranı (%)	Klasik Sistemler (Pres Sayısı)		Modern Sistem Kontinü (Santrifüj)	Fabrika Sayısı (Adet)
				Hidrolik Pres (Sulu)	Süper Pres (Kuru)		
1992/93	56.0	204.7	24.8	900.0	200.0	150.0	935.0
1993/94	48.0	225.6	20.7	875.0	180.0	175.0	920.0
1994/95	160.0	231.6	65.8	825.0	155.0	220.0	900.0
1995/96	45.0	243.0	17.9	820.0	150.0	240.0	925.0
1996/97	200.0	251.3	68.3	675.0	130.0	375.0	940.0
1997/98	40.0	292.8	13.3	650.0	120.0	400.0	945.0
1998/99	170.0	300.0	56.0	600.0	110.0	425.0	950.0
1999/00	70.0	303.6	23.0	590.0	105.0	430.0	950.0
2000/01	201.0	304.0	63.3	585.0	105.0	460.0	960.0
2001/02	65.0	317.6	19.6	583.0	103.0	490.0	980.0
2002/03	175.0	331.5	51.0	580.0	102.0	515.0	1005.0
Ort.	116.0	279.2	41.8				

Kaynak: Zeytincilik Araştırma Enstitüsü,2004, Ekonomi ve İstatistik Şub., Bornova
 (*)Kurulu Kapasite= ((Hid.presx12)+(Süp.presx10)+(Kon.x40))x60 günx0,20

Üretim yapan fabrika sayısı bakımından incelendiğinde ise 1992/93 sezonunda 935 kayıtlı firma gözükmürken bu rakamın 2002/03 sezonunda 1005’e çıktığını görmekteyiz. Tablo’dan çıkarılan diğer bir sonuç ise periyodisitenin etkisiyle var yıllarında kapasite kullanım oranlarında düşük bir seyir, yok yıllarında ise atıl kapasitenin ortaya çıkmasıdır.

Buraya kadar anlatılanlardan Türkiye’de zeytinyağı üreten işletmelerin modern üretim koşullarına yavaş yavaş ayak uydurmaya başladıkları ve klasik sistemden sürekli sistem üretime geçtikleri, ancak bunun halen ülkenin sahip olduğu potansiyelle eş değer düzeyde olmadığı sonucu çıkarılabilmektedir. Ayrıca, işletmelerin halen çevrenin korunması ve sürdürülebilir üretimin sağlanması açısından eksiklikleri bulunmaktadır. Bunun yanında büyük işletmelerin ve büyük kooperatiflere ait işletmelerin dışındaki işletmelerin zeytinyağının depolanması aşamasında çeşitli sorunlarla karşılaştıkları ve zeytinyağı kalitesini olumsuz yönde etkileyen şartlarda depolama yaptıkları görülmektedir (Özden, 2006).

2.3 Türkiye’de Zeytinyağı Pazarlaması

Zeytinyağı pazarlaması, birbirinden farklı yapıdaki zeytin işletmelerinin ürettikleri zeytinlerin, bir takım işlemlerden geçtikten sonra zeytinyağı haline getirilip, yurt içi ve yurt dışında farklı bölgelere dağılmış olan çok sayıdaki tüketicilere istenilen yer ve zamanda belli bir fiyattan ulaştırılmasını içeren, hizmet ve faaliyetlerin tümü olarak ifade edilebilir (Olgun, 1988). Bu nedenle etkin şekilde çalışan bir pazarlama kanalı Türkiye gibi küçük işletmelerin çok sayıda olduğu ülkelerde büyük bir önem teşkil etmektedir.

Zeytin üreticisi elindeki zeytini kimi zaman öztüketim olarak değerlendirmekte, kimi zaman da küçük toplayıcılar kanalıyla zeytin sıkma tesisine veya büyük toplayıcılara satmaktadırlar. Büyük toplayıcılar da zeytini, zeytinyağı fabrikalarına ya da borsaya satarak değerlendirmektedirler. Büyük toplayıcılar dışında zeytin üreticisinin en

büyük alıcısı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleridir. Tariş bu birlikler arasında Ege Bölgesi'nde ön plana çıkmaktadır. Üretici ortaklardan alınan zeytinler kooperatiflerde bulunan tesislerde sıkıldıktan sonra birliğe teslim edilir ve burada gerek filtre işlemi gerekse şişeleme işleminden geçirilip ambalajlanarak şekilde de görüldüğü gibi bayilikler yoluyla yurtiçi satışa ya da yurt dışı satışa hazır hale getirilmektedir (Tunalıoğlu, 1995)..

Ülkemizde zeytinyağı tüketimini arttırmaya yönelik tanıtım ve reklam kampanyaları sürdürülmeli, bu çalışmaların sağlık açısından yararları vurgulanmalı ve özellikle genç nüfusa sahip ülkemizde bu kitle hedef olarak alınmalıdır. Yurtiçinde zeytinyağı tüketimini arttırmak amacıyla zeytinyağı ve diğer bitkisel yağ fiyatları arasındaki makas daraltılmalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE ve AB ZEYTİNYAĞI SEKTÖRÜ KARŞILAŞTIRMASI, SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Türkiye ve AB Zeytinyağı Sektörü ve Politikalarının Karşılaştırması

AB’de başlıca zeytinyağı üreticisi ülkeler İspanya, İtalya ve Yunanistan olmakla birlikte bu ülkeler dünya zeytinyağı üretiminin yaklaşık olarak %73’üne, dünya zeytinyağı tüketiminin de %70’ine sahiptirler. Son 20 yıldır zeytin alanlarının genişlemesi, Birlik’e katılan Yunanistan, İspanya ve Portekiz gibi başlıca zeytinyağı üreticisi ülkelerin yıllık üretim kapasitesinin eklenmesi ve özellikle uygulanan destekleme politikaları sonucu Birlik’e üye ülkelerde üretim ve tüketimde yıldan yıla artışlar olmuştur. AB, zeytinyağı dış ticaretinde de söz sahibi ve dünya fiyatlarının belirleyicisi konumundadır. İspanya ve Yunanistan’ın Birlik’e katılmadan önceki ve sonraki ihracat rakamları karşılaştırıldığında, katılım sonrası elde ettiği avantajlar neticesinde ihracat miktarlarını 2 ila 4 katına çıkarttıkları görülmektedir.

Türkiye’de özellikle periyodisite sonucu bir yıl var yılı öbür yıl yok yılı olması neticesinde üretimde geniş çaplı dalgalanmalar olsa da, son 10 yıldır zeytin ve zeytinyağına verilen önemin artması sonucu üretimde de artışlar görülmüştür. Diğer üretici ülkelerin aksine, Türkiye’de kişi başına tüketim ancak 1 kg seviyesindedir ve ortalama 60 bin tonluk tüketimiyle

Türkiye dünya zeytinyağı tüketiminde yaklaşık olarak %3 gibi bir paya sahiptir. İhracatta da üretimde görülen dalgalanmalardan ötürü yıldan yıla farklılıklar görülmektedir. Son 4 yılda ortalama olarak 120 bin ton gerçekleştiren Türkiye, ihracatını daha çok dökme formda gerçekleştirmektedir ve İtalya, İspanya ve ABD başlıca ihraç pazarlarıdır. Üretimin talebi karşılaması sebebiyle gerek duyulmasa da kimi zaman üretimin az olduğu yıllarda yapılan ithalat yok denecek kadar azdır.

AB’de zeytin ağaçlarının yenilenmesine oldukça önem verilmektedir ve her 25 yılda bir sökülüp yerine yenisi dikilebilen entansif modern plantasyonlar mevcuttur. Türkiye’de ise halen geleneksel plantasyonlar yaygındır. Gerek AB’de gerekse Türkiye’de zeytinlikler daha çok meyilli arazilerde bulunmaktadır ve özellikle zeytinliklerin daha çok dağlık bölgelerde bulunması dolayısıyla ülkemizde geleneksel plantasyonların ağırlıkta olduğu söylenebilir.

AB’de verimi arttırmak amacıyla kimyasal ilaçlama, bitki koruma, gübreleme ile birlikte düz arazilerde ve özellikle yeni plantasyonların olduğu yerlerde sulamaya ağırlık verilmiştir. Bunun neticesinde de periyodisitenin etkisi azaltılarak verimde artış sağlanması öngörülmektedir. Türkiye’de ise bakımsızlıktan dolayı ağaçlarda verimin düşmesi, yaşlı ağaçların sayısının çok olması ve hasat yöntemlerinde yapılan yanlışlar neticesinde periyodisite artmıştır ve periyodisitenin AB ülkelerinde etkisi %20-30 civarlarındayken Türkiye’de bu rakam %70’i bulmaktadır. İtalya ve İspanya’da ağaç başına verim 30- 35 kg’ı bulurken Türkiye’de ise ağaç

başına verim yok yıllarında 5 kg'a düşerken var yıllarında ancak 15-20 kg'ı bulmaktadır.

Zeytinyağında kaliteyi ve verimliliği arttıran bir diğer önemli faktör de zeytinlerin modern bir şekilde işlenmesidir. Zeytinin sıkılması sırasında kullanılan farklı teknikler kalite konusunda farklılıklara yol açmaktadır. AB ülkelerinde son 5 yıldır üretimin neredeyse %80'i sürekli santrifuj sistemle yapılmaktadır. Türkiye'de işletmelerin yapısı incelendiğinde ise son yıllarda sürekli sistemin yavaş yavaş yaygınlaştığı ve yağhanelerin kapasitesinin arttığı görülmektedir. Her ne kadar sürekli sistemde bir artış görülse de Türkiye'de işletmelerin halen %50'si hidrolik pres kullanmakta ve üretimin %30-40'ı yemeklik zeytinyağı olmaktadır. Bu oran AB'de ise %70 civarlarındadır.

AB'de zeytin işletmeleri genelde küçük ve bölünmüş bir yapıya sahiptir. Bu küçük işletmeler üretici organizasyonları olarak bir araya gelmekte ve Birlik içinde üreticilerin örgütlenmiş ve çoğunun bu üretici organizasyonlarına üye olması sebebiyle işletmelerinde destekleme araçlarından daha kolay yararlanmalarını ve yenilenen teknolojilerden faydalanmalarını sağlamaktadır. Türkiye'de ise organizasyonda yetersiz kalınması ve zeytinciliğin dağınık halde yapılmasından ötürü işletmeler güçlü bir yapıya sahip olamamaktadırlar.

AB'de üreticiler ürettikleri zeytini ya doğrudan ya da kooperatifler kanalıyla aracılara satmaktadırlar. Kimi zaman büyük çaptaki sanayici de zeytin üreticisinden doğrudan alım yapmaktadır. Üretici ve paketleyici

firmalar zeytinyağını ağırlıklarına göre perakende satışa hazırlayarak süpermarketlere, restoranlara dağıtımını yapmakta veya ihraç etmektedirler. Türkiye’de üretici genellikle zeytini sıkıştırıp yağ olarak temin ettikten sonra satmaktadır ve yalnızca sınırlı sayıda yağhane zeytini alıp sıkıttıktan sonra yağ olarak pazarlamaktadır. Yağ fabrikaları da üretici veya aracından aldığı zeytinyağını işleyip ambalajlayarak iç ya da dış pazara satmaktadır. Tarih zeytinyağı pazarlamasında önemli bir konuma sahip olmakla birlikte kooperatifler aracılığı ile üretici ortaklarından aldığı zeytini kendi bünyesinde işledikten sonra yine kendi satış kanalları ve bağlantıları vasıtasıyla iç ve dış piyasaya sunmaktadır.

AB’de, Zeytinyağı OPD’ne geçilmesiyle birlikte, üreticileri korumak amacıyla üretim yardımı uygulanmaya başlanmıştır ve uygulanmakta olan üretim desteğinin kamçılması ile zaman zaman yüksek üretim miktarlarına ulaşılmış, üretimin disipline edilebilmesi için 1987 yılında Azami Garanti Miktarı uygulaması, 1998 yılında ise her ülkeyi ayrı ayrı bağlayıcı olan Ulusal Garanti Miktarı uygulamasına geçilmiştir. Son beş yıldır verilen üretim yardımı yıllık 1322 Euro/ton olmakla birlikte üretici için yol gösterici nitelikte olan fiyatlar bir yıl önceden açıklanmaktadır. Üretim yardımı ile birlikte tüketimi artırmak ve tüketicisine uygun fiyatlarla zeytinyağı sunmak amacıyla tüketici fiyatlarını makul seviyeye getirmek için 1998 yılına kadar tüketim yardımı uygulaması görülmüştür ve son yapılan tüketim yardımı 122 Euro/ton dur. Özel stoklama şeklinde müdahale yöntemiyle de AB içinde fiyatlar aşırı düştüğü zaman üreticilerin özel müdahale kuruluşlarına ürünlerini satmalarına imkan tanımaktadır ve böylece fiyat düşüşlerinden üreticisini korumaktadır. Bunun yanında düşük

fiyatlı üçüncü ülkelerin rekabetine karşı iç piyasasını korumak amacıyla ithalatta kısıtlayıcı önlemler getirmiştir ve ihracatta da 2001 yılına kadar ihracatçısını sübvans e etmiştir. AB ülkeleri, Akdeniz ülkeleri ile yaptığı karşılıklı ticaret anlaşmaları neticesinde bu ülkelerden sıfır gümrük vergisiyle kotalı alım yapmaktadır.

AB zeytinyağı tanıtım faaliyetlerine çok önem vermektedir ve bu sebeple her yıl Uluslararası Zeytinyağı Konseyine 2-3 milyon Euro gönüllü olarak vermekte ve bunun yanısıra zeytinyağı üretiminin kalitesini geliştirmek için zirai ve sınai önlemler içeren programlar uygulamakta ve bunlar için de her yıl 30 milyon Euro ayırmaktadır.

Üretim Yardımında suistimallerin önlenmesi amacıyla zeytin alanlarının ve ağaç sayılarının sağlıklı olarak belirlenmesi çalışmalarına 2001 yılından sonra Coğrafi Bilgi Sistemine geçilerek başlanmış olup desteklemenin yeni veri tabanına göre yapılması kararlaştırılmıştır. CBS'nin etkin olarak her ülkede kullanılması için gerekli çalışmalar halen devam etmektedir.

Türkiye'de zeytinyağına yönelik destekleme politikaları 1966 yılında uygulamaya girmesine rağmen günümüze gelinceye kadar istikrarlı bir politikanın oluşturulamadığı görülmektedir. İlk başta sektörün geliştirilmesi, örgütlenmeyi sağlamak ve ihracatta artış gibi hedefler amaçlanmış olsa da bugünkü noktada uygulanan politikaların 1966 yılından bugüne gelinceye kadar hedefine ulaşamadığını söylemek mümkündür.

Türkiye’de üretim yardımı kapsamında prim sistemi uygulanmaktadır ve bu uygulamaya 1998 yılında başlanmıştır. Primler üreticilere Hazine tarafından Ziraat Bankası aracılığıyla verilmektedir ve prim miktarında da istikrarsızlık söz konusudur. Örneğin 2004/05 pazarlama yılı için verilen prim 250 bin TL/kg iken son verilen prim 110 bin TL/kg’dır. Türkiye’de üreticilere yardım kapsamında verilen DGD ödemeleri, gübre ve mazot desteği ödemeleri de dikkate alındığında zeytinyağında en son verilen primin tutarı ton başına 300 Euroyu ancak bulmaktadır ki AB’de en son verilen prim daha öncede değinildiği gibi 1322 Euro/ton dur.

Türkiye’de 1987 yılında uygulanmaya başlayan yönetmelik ile AB’de olduğu gibi, zeytinyağı dış ticaretinde ülkenin rekabet edilebilirliğini sağlamak amacıyla zeytinyağı ihracatına destek verilmektedir. 2003 yılından itibaren Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu kapsamına alınan ihracat desteğinde verilen yardım miktarı her sene değişmektedir. Türkiye DTÖ kararları çerçevesinde gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer almış ve ithalatta uygulanan gümrük vergilerinde ortalama % 24, her bir üründe ise %10 indirim taahhüdünde bulunmuştur. Bunun neticesinde de zeytinyağında daha önceleri %40 olan gümrük vergisi şu an Türkiye’de %32 dir.

AB ve Türkiye’de zeytinyağı sektörleri ve uygulamalarının karşılaştırılması aşağıdaki Tablo 39’da özet olarak sunulmuştur.

Tablo 39. AB, Türkiye Zeytinyağı Sektör ve Politikalarının Karşılaştırılması

AB			TÜRKİYE
ÜRETİM/TÜKETİM	Zeytinyağı Üretimi (2004/05-2005/06 Ort.)	2 100 000 ton. Var ve yok yılları arasındaki fark düşüktür.	1 300 00 Ton. Var ve yok yılları arasındaki makas geniştir.
	Zeytinyağı Tüketimi (Ton)(2004/05-2005/06 Ort.)	1 900 000 ton. En yüksek tüketim İtalya'da görülmektedir.	55 000 ton. Tüketim ağırlıklı olarak iki bölgede yapılmaktadır.
	Kişi başına Tüketim (2004/05-2005/06 Ort.)	4.3 kg.	1.0 kg
SEKTÖREL YAPI	İşletme sayısı	11000 adet zeytinyağı fabrikası	Ülke çapında zeytinyağı fabrika sayısı 1000'den fazla.
	Kapasite Kullanımı	İspanya, İtalya ve Yunanistan'da kapasite kullanımı yüksek.	Ortalama kapasite kullanımı %40.
POLİTİKALAR			
	Üretim Yardımı	Üretici 1967 yılından beri desteklenmekte. Son 4 yıl için ortalama 1322 €/Ton yardım yapılmıştır. Fiyatlandırmada ve politikaların uygulamasında istikrar söz konusu.	1966 yılından beri desteklenen zeytinyağında 1998 yılından beri prim sistemi uygulanmaktadır. Türkiye'de üreticiye verilen yardım AB'nin 1/4'ü kadardır. Fiyatlandırmada ve politikaların uygulamasında istikrar söz konusu değil.
	Coğrafi Bilgi Sistemi	Üretim yardımlarında güvenilir veriler elde etmek amaçlanmıştır.	Türkiye'de uygulanmamaktadır.
	Tüketim Yardımı	1979-1998 yılları arasında uygulanmıştır.	Türkiye'de uygulanmamıştır.
	Konserve End. Yardımı	Konserve endüstrisinde zeytinyağı kullanımını arttırmak ve dolayısıyla tüketimi arttırmak amaçlanmıştır.2005 yılında son verilmiştir.	Türkiye'de uygulanmamaktadır.
	Özel Stoklama	Fiyatların aşırı düştüğü zamanlarda stoklama kuruluşları belirlenen fiyattan zeytinyağını almak zorundadır.	Türkiye'de uygulanmamıştır.

Tablo 39. (devamı)

AB			TÜRKİYE
TİCARET/TANITIM	Tanıtım Faaliyetleri	Uluslararası zeytinyağı konseyi nezninde etkin tanıtım faaliyetleri yapılmaktadır.	Sektörde başlıca firmaların yaptığı tanıtımlar dışında uluslar arası çapta yeterli tanıtım yapılamamaktadır.
	Kalite Standartları	Kalite standartlarına önem verilmektedir.2003 yılından itibaren asit oranları düşürülerek yeni bir sınıflandırmaya gidilmiştir.	Halen AB'de 2001 yılında uygulanmaya başlanan standartlar geçerlidir.
	Dış Ticaret Uygulamaları	2001 yılına kadar ihracat iadesi sistemiyle ihracatçı teşvik edilmiştir. Yapılan ihracat daha çok ambalajlıdır. İthalatta da koruyucu önlemler uygulanmakta.	İhracatta her yıl değişen miktarlarda ihracat sübvansiyonu yapılmaktadır. İhracat daha çok dökme formda yapılmaktadır. İthalatta koruyucu önlemler bulunmaktadır.

Tablo 39'dan da görüldüğü üzere özellikle benimsenen politikalar ve uygulanan temel unsurlar bakımından önemli farklar bulunmaktadır. Uyum konusunda incelenmesi ve somut adımlar atılması gereken en acil konuların örgütlenme, destekler ve kalite standardizasyonu olduğu aşıkardır.

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye AB'ye tam üye olmak amacıyla kapsamlı çalışmalar ve reformlar yürütmektedir. Zeytinyağı sektörüne yönelik olarak da uygulanan devlet politikalarının bu çerçevede özel bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Türkiye'nin AB ile bütünleşme süreci içerisinde tarım konusunda OPD'ye uyum esas olduğundan Türkiye'nin de bu doğrultuda gerekli hazırlıkları yapması ve bu uyumu adım adım gerçekleştirmesi kaçınılmazdır. Tarım ile ilgili bu uyumun bir parçası olarak da zeytinyağına ilişkin düzenlemelerin aynı kapsamda ele alınarak gerekli uyum çalışmalarının hazırlanacak bir takvim çerçevesinde ele alınması ve uygulamaya geçilmesi bakımından zorunlu görülmektedir. 1966 yılından beri uygulanmakta olan ve son derece karmaşık bir yapıya sahip olan ZOPD'nin 2004 yılındaki reform çalışmalarıyla getirilen yeni düzenlemenin ülkemiz tarafından da detaylı bir biçimde ele alınarak değerlendirilmesi ve bu düzenlemeye uyumlu olabilecek mevzuat değişikliklerinin de ülkemiz açısından devreye sokulması konusunda gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Öte yandan ülkemizde bugün yürürlükte olan zeytinyağına yönelik olarak uygulanan, kg bazında üreticiye verilen prim sisteminin AB'nin destekleme düzeninden farklı bir yapıya sahip olduğu hususu göz önünde bulundurulduğunda yukarıda sözü edilen uyumun kısa süre içerisinde gerçekleştirilmesinin kolay olmadığı açıktır. Bu nedenle gerekli uyumun sağlanması açısından ülkemizin destekleme modeli üzerinde yapılacak değişikliklerin belirlenmesi ve zaman içerisinde AB yetkilileri ile

başlatılacak tarım müzakereleri kapsamında görüşülmesi ve adım adım uygulamaya geçirilmesi en uygun yaklaşım tarzı olacaktır.

ZOPD içerisinde yer alan diğer unsurlardan özellikle teknik ve ekonomik konularda (coğrafi bilgi sisteminin oluşturulması, stok düzenlemesi, zeytinyağı tarif ve tanımlarındaki teknik özellikler) aynı kriterlerin uygulanması konusunda uyum çalışmaları kapsamında düşünülmesi esas olmalıdır.

AB'ne olası üyelik durumunda ihracatının büyük bölümünü dökme formda gerçekleştiren Türkiye için bu durum, çeşitli olumsuzluklara yol açabilir. Gümrük vergisinin kalkmasıyla birlikte AB ülkelerine yapılan dökme formda ihracat artabilir ve katma değeri yüksek olan ambalajlı ihracatta da düşüş kaçınılmaz olabilir. Böyle bir durum Türkiye'yi tamamen tedarikçi bir ülke konumuna iteceği için gerekli önlemlerin alınması önem arz etmektedir.

AB'de üretici örgütleri piyasa düzenlemesinin önemli aktörleri arasında yer almaktadır ülkemizde ise bu yönde bir örgütlenme henüz yeterli bir düzeye ulaşmamış bulunmaktadır. Zeytinyağı konusunda en etkin örgütlenme kuruluşu TARIŞ olmakla birlikte bu kuruluşun etkinliği son yıllarda giderek azalmıştır. Kuruluş artık eskiden olduğu gibi devlet destekleme görevini yapmadığı gibi bu kuruluşa AB' de örneklerini gördüğümüz kooperatif kuruluşlarına yapılan yardımların benzeri türde yardımlar ülkemizde yapılmamaktadır.

Türkiye merkezi Madrid’de bulunan ve hükümetlerarası madde anlaşması niteliğinde uluslararası bir örgüt olarak bilinen Uluslararası Zeytinyağı Konseyi’ne 1963 yılında üye olmuş ve bu üyeliğini aktif bir biçimde 1998 yılında kadar devam ettirmiştir. Oy oranı itibariyle AB’nin söz sahibi olduğu bu kuruluştaki Türkiye’nin tekrar yer alması (AB ile uyum sürecinin doğal bir gereği olarak) ve zeytinyağı ile ilgili gelişmelerin, getirilen düzenlemelerin oluşturulmasında ve karar alma aşamalarında bizzat yer alması önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de, AB’de uygulanan destekleme ve reform çalışmaları yakından takip edilmeli ve Türkiye’nin de AB’ne uyum süreci içerisinde kalıcı bir zeytinyağı politikası oluşturması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

Akay, Z., (1991); “Türkiye’de ve Avrupa Topluluğu’nda Zeytinyağı İçin Uygulanan Destekleme Politikalarının Çeşitli Yönlerden Karşılaştırılması”, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Akder, A., H., (1998); “Dünya Ticaret Örgütünün Tarım Anlaşması ve Türkiye’de Tarımsal Desteklemenin Geleceği”, Friedrich Ebert Vakfı Ekonomi Forumu, İstanbul.

Aksu, S., (2000); “Türkiye’de Zeytinyağı Üretimi, Tüketimi ve Dış Satımı”,V. Teknik Kongre, Ankara.

Artukoğlu, M., (2001); “Türkiye’de Son Yıllarda Zeytinyağında İzlenen Destekleme Politikalarının Üreticilere Yansıması Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği, Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yayını, No: 212, Ankara.

Artukoğlu, M., Gençler, F., (2003); “Türkiye ve AB’de Zeytinyağına İlişkin Son Uygulamaların Değerlendirilmesi”, Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, TEAE Yayını, Yayın No: 112, s.141-148, Ankara.

KAYNAKLAR (devam)

Avrupa Toplulukları Komisyonu, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin İlerleme Raporları, Çeşitli Yıllar, Ankara.

Bilge, A., (2000); “Türkiye’de Zeytinyağı İhracatında Sorunlar”, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çakmak, E. ve Kasnakoğlu, H., 2001, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını, 68, Ankara, 64s.

D.İ.E., (Çeşitli Yıllar); Tarım İstatistikleri Özeti, Ankara.

D.İ.E., (Çeşitli Yıllar); Tarımsal Yapı ve Üretim, Ankara.

Dölekoğlu, T., 2000, Türkiye Zeytinyağı Dışsatımının Analizi, Ç.Ü. Fen Bilimleri Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Adana, 65s.

Dönmez, S., (2002); “AB’de Zeytinyağı Piyasa Düzenlemelerinin İncelenmesi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” E.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Yüksek Lisans Semineri, İzmir.

KAYNAKLAR (devam)

Dönmez, S., (2004) “AB’de Zeytinyağı Piyasa Düzenlemelerinin İncelenmesi ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” E.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 143s.

Ege Zeytin ve Zeytinyağı İhracatçıları Birliği, (2006); “2004/05 Çalışma Raporu”, İzmir.

European Commission, (1998); “Reforming the Olive Oil Sector”, Agriculture DG Fact Sheet.

European Commission, (2002); “The Olive Oil Sector in the European Union”, Fact Sheet.

European Commission, (2004). Agricultural Markets 2004 – 2011 Update For Eu-25 July 2004.

Gençler, F., Artukoğlu, M., (2003); “Türk Tarımı Açısından Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi: Akhisar İlçesi Örneği”, İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 79, İzmir.

Göksu, Ç., (2003); “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Zeytinyağı Sektörü”, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ankara.

KAYNAKLAR (devam)

Gujarati, D.N., (2004); Basic Econometrics, Fourth Edition, USA, p:222.

Güldoğan, E., ve Tan, M., (2002); Avrupa Birliği Zeytinyağı Mevzuatı
Dış Ticaret Uygulamaları, Tarış Planlama ve
Koordinasyon Kurulu Müdürlüğü Yayını, İzmir, 381s.

Güldoğan, E., ve Tan, M., (2002); Avrupa Birliği Zeytinyağı Mevzuatı
Sıvı ve Katı Yağlar Piyasası Ortak Örgütlenmesi, Tarış
Planlama ve Koordinasyon Kurulu Müdürlüğü Yayını,
İzmir, 381s.

Güler, S., (2005); AB’de Tütün ve Zeytinyağı Ortak Piyasa Düzenleri ve
Türkiye’nin Uyum Açısından Değerlendirilmesi, Türk
Tarım Politikasının AB Ortak Tarım Politikasına
Uyumu, TEAE Yayın No:134, Ankara 2005.

International Olive Oil Council (IOOC), (2001); Withdrawal of the
Government of Turkey from the International Olive
Oil Council, Madrid.

İzmir Ticaret Borsası, (2006); 2005 İktisadi Raporu, Yayın No: 80, s.60,
İzmir.

KAYNAKLAR (devam)

Kutkan, F., (2002); “Zeytin ve Zeytinyağı Raporu”, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Memiş, E., (1998); Türkiye-AB Zeytinyağı Üretim ve Pazar Yapısının Karşılaştırmalı Analizi, Yüksek Lisans Tezi, U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Bursa, 72s.

Miran, B., Tunaloğlu, R., (1996); “Türkiye’de Zeytinyağı Tüketimi Üzerine Etkili Bazı Faktörlerin Değerlendirilmesi”, Türkiye II. Tarım Ekonomisi Kongresi, Adana.

O.E.C.D., (2004); “Analysis of the 2003 CAP Reform” Paris.

Olgun, A., (1992); “Türkiye’de Zeytinyağı Sektörünün Yapısal Analizi ve İhracat Kapasitesi”, İzmir.

Olgun, A., (1988); “Uygulanmakta Olan Destekleme Politikasının Türkiye’de ve Özellikle Ege Bölgesinde Zeytin ve Zeytinyağı Ekonomisindeki Çeşitli Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir.

KAYNAKLAR (devam)

Özden, F., (2005) “Türkiye ile Avrupa Birliği Dışında Kalan Bazı Akdeniz Ülkelerinin Zeytinyağı Dış Ticaretinin Karşılaştırılması ve Türkiye’nin Rekabet Edebilirliği”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Yüksek Lisans Semineri, İzmir.

Özden,F., (2006) “Türkiye’nin Zeytinyağı Dış Ticareti, Uygulanan Politikalar, Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Tan, M., (2003); “Zeytincilikte Uluslararası Çalışmalar ve UZZK’nin (Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi) Kuruluş Çalışmaları”, Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, TEAE Yayını, Yayın No: 112, s.242-243, Ankara.

Tan, S., ve Dellal, İ., 2003, Avrupa Birliği’nde Ortak tarım Politikasının İşleyişi ve Türk Tarımının Uyum Süreci, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayını, 100, Ankara, 59s.

Tan, M., Çelikel, T., N., (2003); “Avrupa Birliği’nin Zeytinyağı Politikası, Türkiye’deki Uyum Çalışmaları ve Tarış’ın Rolü”, İzmir.

Tan, M, (2005); Avrupa Birliği Uyum Projesi Bilgi Notu, İzmir.

KAYNAKLAR (devam)

Türkiye 7. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Toplantısı Sunumları Değerlendirmeler ve Sonuç Bildirgesi (2006) S. 321, Nevşehir.

Türkiye Ziraatçılar Derneği (2006) 6. Ulusal Tarım Kongresi Belgeleri, s.91, Ankara.

Tunahoglu, R., 1995, Önemli Zeytin Üreticisi Ülkelerin Zeytinciliği İle Türkiye Zeytinciliğinin Bazı Yönlerden Karşılaştırılması, T.C. Ege İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 1, İzmir, 347s.

Tunahoglu, R., 1996, Gümrük Birliği ve GATT Öncesinde Zeytinyağı İle Önemli Bitkisel Yağların Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, 2. Cilt(95).

Tunahoglu, R., Tiryaki, G., Y.,Tan, S., Taşkaya, B., (2003); “Dünya Zeytinyağı Tüketimindeki Gelişmeler; Bu Gelişmeyi Destekleyen Çalışmalar ve Türkiye Zeytinyağı Tüketimindeki Değişimler”, Türkiye 1. Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Sempozyumu Bildirileri, TEAE Yayını, Yayın No: 112, s.49-60, Ankara.

Tunahoglu, R., Karahocagil (2004); Zeytinyağı ve Sofralık Zeytin Durum ve Tahmin 2003/2004, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü Yayını, Yayın No: 118, Ankara.

KAYNAKLAR (devam)

Tunalıoğlu, R., Karahocagil, P., (2005); Zeytinyağı, Sofralık Zeytin ve Prina Yağı Durum ve Tahmin 2004/2005, Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü Yayını, Yayın No: 128, Ankara.

Ülkü, E., S., (2006); “Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası Reformları” İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İKV: 193, s.29, İstanbul.

Working Paper of the Directorate- General for agriculture the Olive oil and Table Olives Sector, 2003

YARARLANILAN İNTERNET ADRESLERİ

www.abgs.gov.tr

www.die.org.tr

www.dpt.org.tr

www.dtm.org.tr

www.europa.eu.int

www.fao.org

www.igeme.org.tr

www.ihracatdunyasi.com

www.internationaloliveoil.org

www.oecd.org

www.tarim.gov.tr

www.tariszeytin.com.tr

www.unctad.org

www.zae.gov.tr

www.zeytinagaci.com

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında İzmir’de doğmuştur. İlk öğrenimini İzmir Çakabey Koleji’nde orta öğrenimini İzmir Özel Türk Koleji’nde ve lise öğrenimini İzmir Atakent Lisesi’nde tamamlamıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü’nden 2002 yılında mezun olmuştur. 2003 yılında Ege Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tarım İşletmeciliği Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitime başlamıştır.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1. Türkiye Zeytinyağı Üretimi İçin Yapılan Birim Kök Testi

Dependent Variable: TURKIYE				
Method: Least Squares				
Date: 02/22/07 Time: 08:00				
Sample (adjusted): 1991 2005				
Included observations: 15 after adjustments				
Convergence achieved after 72 iterations				
Backcast: OFF (Roots of MA process too large)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
AR(1)	0.682441	0.143352	4.760583	0.0006
MA(1)	-2.124168	0.720300	-2.949005	0.0132
KUKLA	76.52094	16.09110	4.755483	0.0006
C	81.75036	23.67087	3.453627	0.0054
R-squared	0.920309	Mean dependent var		104.0000
Adjusted R-squared	0.898575	S.D. dependent var		55.84417
S.E. of regression	17.78487	Akaike info criterion		8.817752
Sum squared resid	3479.319	Schwarz criterion		9.006565
Log likelihood	-62.13314	F-statistic		42.34425
Durbin-Watson stat	2.855867	Prob(F-statistic)		0.000002
Inverted AR Roots	.68			
Inverted MA Roots	2.12			
Estimated MA process is noninvertible				

EK TABLOLAR (devam)**Ek Tablo 2. AB Zeytinyağı Üretimi İçin Yapılan Birim Kök Testi**

Date: 02/22/07 Time: 09:23			
Sample: 1990 2005			
Included observations: 16			
Method: Holt-Winters No Seasonal			
Original Series: AB			
Forecast Series: ABSM			
Parameters:	Alpha		0.0800
	Beta		0.0000
Sum of Squared Residuals			1177947.
Root Mean Squared Error			271.3332
End of Period Levels:	Mean		2408.610
	Trend		89.12500